

II AASTAKÄIK 2008

NUMBER 2 (3)

AKADEEMIAKE

ÕPILASTE TEADUSAJAKIRI

KOLLEGIUM:

Merike Harvo *stud mag phil*
Liina Kanger *stud mag iur*
Lennart Kitt *stud mag math*
Maili Kallaste *stud mag hist*
Aitel Käpp *stud dr theol*
Triin Käpp *stud dr theol*
Õie-Liisi Lipmaa *stud mag politol*
Miina Norvik *stud mag phil*
Peeter Piksarv *stud mag rer nat*
Pille Säälük *stud dr rer nat*

Ajakirja annab välja SA Akadeemiake

(reg. kood 90008057)

Juhatus/Toimetus:

Liina Kanger 5667 1810, Liina@metsaylikool.ee
Õie-Liisi Lipmaa 507 8341, oieliisi@hotmail.com
Triin Käpp 5690 9272, Triin@metsaylikool.ee

Nõukogu:

Aitel Käpp
Pille Säälük
Indrek Ude

Address: Vaksali 21-30, Tartu 50409, Eesti

Kodulehekülg: www.akadeemiake.ee

Keeletoimetaja: Miina Norvik

Logo: Lea Malin

Küljendus: Atko Rimmel

SISUKORD

Johannes Saar. Louis-Isidore Kahn	5
Maria Orb. Katlakivi tekke vähendamine magnetseadmega	23
Heidi Toomejõe. Hinnanguline sõnavara noortekeeles..	35
Kristiina Tüür, Janno Jõgeva. Fosforisisalduse vähendamine Läänemere põhjasettenäidistes alumiiniumisoolade abil	63
Olga Ignatjeva. Eesti ühiskonna peegeldus Juhan Liivi luules.	74
Kristi Läll. Tsitaatsõnad ajakirjas Cosmopolitan ja ajalehes Äripäev . . . 92	
Maarja Lenk. Mulkide stereotüübid	113

Illustratsioonid: valik Vanalinna Hariduskolleegeiumi 12. klassi ja Vanalinna Hariduskolleegeiumi Kunstikooli õpilaste töödest:

Pire Sova, "Anni portree", 2008. Värvipliiatsid, 50 x 70 cm. Juhendaja Margot Kask.

Pire Sova, "Naira portree", 2008. Süsi, 60 x 90 cm. Juhendaja Margot Kask.

Anni Kotov, "Kirke portree", 2008. Rasvapliiats, akvarell, 50 x 70 cm. Juhendaja Reet Reidak.

Anni Kotov, "Vanamehe portree", 2007. Süsi, valge kriit, 35 x 50 cm. Juhendaja Margot Kask.

Anni Kotov, "Naira portree", 2008. Harilik pliiats, rasvapliiats, süsi, 70 x 90 cm.

Hanna Reidak, "Nele portree", 2008. Värvipliiatsid, pastell, 50 x 70 cm. Juhendaja Margot Kask.

Jürgen Kristoffer Korstnik, "Nimeta", 2008. Harilik pliiats, rasvakriit, 40 x 70 cm. Juhendaja Toomas Tõnisoo.

Jürgen Kristoffer Korstnik, "Naira portree", 2008. Süsi, 70 x 90 cm. Juhendaja Margot Kask.

Susanna Haavamägi, "Kirke portree", 2008. Rasvapliiats, süsi, akvarell, 50 x 70 cm. Juhendaja Reet Reidak.

Anni Kotov
"Vanamehe portree" (süsi, kriit)

JOHANNES SAAR
TALLINNA KRISTIINE GÜMNAASIUM
11. KLASS

LOUIS ISIDORE KAHN¹

JUHENDAJA: ÜLLE-KADRIN KAARNAMETS

2006. aastal tähistati kogu maailmas kuulsa Ameerika Ühendriikide arhitekti Louis Isidore Kahni 105. sünniaastapäeva. Kuressaares, L. Kahni sünnilinnas toimusid Kahni Päevad, mille raames avati näitus ning peeti seminar, millel ka ise osalesin. Varem ei olnud ma sellenimelisest mehest kuulnudki. Pelgalt arhitektuurihuvi pärast Saaremaale kohale läinud, sain aga osa suurepärasest üritusest. Tema poeg Nathaniel Kahn oli teinud isast muljet avaldava dokumentaalfimi *My Architect. Son's Journey*. Sügavam huvi selle arhitekti loomingu vastu tekkiski filmielamuse kaudu.

L. Kahni sünniaastapäeva eel said kunstiajaloolased esimest korda kindlaid tõendeid L. Kahni Eesti päritolu kohta: tema nimi leidis Pärnu sünniregistrist. Kuna L. Kahni loomingu kõrgajal kestis Eestis veel Nõukogude okupatsioon, ei olnud võimalik selle Ameerika Ühendriikide arhitekti elulugu ja loomingut sügavamalt uurida, mistõttu on L. Kahni ja Eesti seostes veel küllalt avastada.

Käesoleva töö põhiline eesmärk on analüüsida Eesti arhitektuuri mõju L. Kahnile ning seda, kui palju, kuidas ja miks on Eesti arhitektid võtnud eeskujuks tema loomingut. Toon välja just L. Kahnile omaseid ehitusvõtteid, mida hiljem on kasutanud teisedki arhitektid. Samuti püüan järgnevaga näidata, et tema loomingus on Eesti mõjutusi rohkem, kui seni arvatud on.

1 Uurimistöö on kirjutatud 2007. aastal Tallinnas.

Töös kirjeldan lühidalt L. Kahni elulugu ning tema teoseid, mis on mulle silma jäänud kui Eestiga seonduvad. Toon näiteid selle kohta, kuidas 1970. aastatest mõjutas L. Kahni looming tugevalt Eesti arhitektide loomingut, kuigi Nõukogude Liit tegi suuri pingutusi takistamaks ideede levikut läänest.

1. LOUIS ISIDORE KAHN

L. Kahn oli Ameerika Ühendriikides tunnustuse võitnud arhitekt ja arhitektuuriteoreetik, kes vaieldamatult kuulub möödunud sajandi arhitektuuri suurmeistrite hulka. Tema teosed on suurejoonelised ning isegi müstilised.

L. Kahni algne nimi oli Itze-Leib Schmuilowsky.² Ta sündis 20. veebruaril 1901. aastal Saaremaal endise sõjaväe finantsametniku Leopoldi ja tema naise Bertha esimese lapsena.³ L. Kahni esimene keel oli ilmselt saksa keel või hoopis jidiši keel, mis oli toona levinud Eestimaa ja Liivimaa kubermangu juutide seas. 1902. aastal sündis perekonda tütar Saara, 1904. aastal noorim laps Oscar. Kõigi laste sünnikohaks on sünniregistris märgitud Pärnu, kuid ilmselt seetõttu, et Saaremaal puudus juudi kogukond ja sünnid registreeriti suuremates naaberlinnades.⁴ Samal aastal emigreerus pereisa Leopold USAsse ning asus elama Philadelphiasse, Bertha lastega tuli talle järele 1906. aastal.⁵ Nad elasid suhteliselt vaeselt ja vahetasid korduvalt elukohta. Perekonnanime Kahn said nad naturaliseerimise käigus alles 1914. aasta mais.⁶

Kuigi L. Kahn lahkus Saaremaalt kõigest viieaastasena, oli tal sellest nii mõndagi meeles. Võib mõista, miks oli meelde jäänud üle jaanitule hüppamine – sellest olid talle tõsised põletushaavad näkku jäänud. Muidugi meenutas ta ka häid asju, näiteks lestakala seisis tal elu lõpuni meeles. L. Kahn pidas oma kodumaaks alati Eetit, mitte Venemaad, nagu seda vahel ekslikult on märgitud.⁷

2 Paulus, Pesti 2006.

3 Eesti Juudi Muuseumi koduleht.

4 Wikipedia: „Louis I. Kahn“.

5 Kevin Matthews and Artifice, Inc. 1994-2007. Louis I. Kahn.

6 Famous Architects. 2007. Louis I. Kahn.

7 Paulus, Pesti 2006.

1.1. HARIDUS

Noor L. Kahn oli andekas mitmel kunstialal. Näiteks oskas ta väga hästi klaverit mängida ja pälvis mitu muusikastipendiumit. Lõpuks toimus siiski pööre visuaalsete kunstide poole.⁸

1920. aastal astus L. Kahn Philadelphia Ülikooli, kus tudengeid õpetati Ecole des Beaux-Arts'i ideede järgi (peamiselt lähtuti vana- ja keskaja ideedest). Väga tugev oli arhitektuuriajaloo, sealhulgas klassikalise arhitektuuri kursus. L. Kahn olevat hiljem Ameerika Ühendriikide nimekale arhitektuuriteoreetikule Vincent Scullyle maininud, et oma tudengitöodes transformeeris ja kohandas ta klassikalisi eeskujusid (see meetod oli toona väga levinud), mida sai arheoloogiaalastest ajalooaamatutest. Sellest õpetusest on pärit tema sümpaatia range ristteljega plaani ja massiivsete telliskiviseinte vastu, samuti soe suhtumine mineviku arhitektuuri.⁹

L. Kahn'i juhendajaks oli Beaux-Arts'i vilistlane arhitekt Paul Phillippe Cret, kuigi tegelikult jäljendas ta palju hoopis Le Corbusier¹⁰ loomingut. L. Kahn'i töödest võib leida ka Viollet-le-Duci ja Durandi¹¹ moodulite süsteemi. Kõige paremini jäid L. Kahnile meelde aga järgmised, V. Scully lausunud sõnad: „Ajalugu on sõber“. Ta haris ennast ka modernismi alal, millest sai küll innustust, kuid jäi siiski omanäoliseks ja ainukordseks.¹² Pärast magistrakraadi saamist 1924. a tegi ta reisi Euroopasse (1928. a), kus veetis mitu kuud. Erilist tähelepanu pööras ta Itaaliale, elades sealsesse elukeskkonda sisse, fikseerides loendamatusse reisiskitsidesse oma vaatenurga linnastruktuuride ja pühapaikade kohta. Ta lootis Euroopast leida ka sellist arhitektuuri, mida propageeris Le Corbuiser, kuid paraku see soov tal ei täitunud.¹³

1.2. ERIALANE TEGEVUS

Arhitekti kujunemisele jätsid oma jälje suur depressioon ja tööpuudus. 1930ndatel sai L. Kahn iseseisvalt projekteerida vähe. Pärast Pennsylvania

8 Korrovits 2001, lk 67-69.

9 ArchNet. 2007. Louis I. Kahn.

10 Le Corbusier oli arhitekt, Euroopa modernistliku arhitektuuri üks eestvedajaid ja teoreetikuid.

11 Nii Viollet-le-Duci kui ka Durandi oli Beaux-Arts'i ning Pariisi neoklassitsistliku arhitektuurikooli professor.

12 Paulus, Pesti 2006.

13 Wikipedia: "Louis I. Kahn".

Ülikooli arhitektuuriteaduskonna lõpetamist oli ta palgalisena ametis teiste arhitektide juures.¹⁴

1947. aastal (46-aastaselt) alustas L. Kahn iseseisva praktikaga, töötades samal ajal ka arhitektuuriõppejõuna Yale'i ülikoolis.¹⁵ Aastast 1957 sai temast Pennsylvania Ülikooli professor.¹⁶ Õpetamiskogemus muutis ja vormis L. Kahn'i kui arhitekti isiksust. Teda iseloomustati tol perioodil nii: „Mulje temast jäi sügavalt soe ja jõuline, ta oli sitke, kõnnak kassisarnane, tema kiiskavad silmad – eresinised – ümbritsetuna valgenevatest korratutest juustest; kord punane kord must ülikond, lõdvalt seotud lips, pliiaatsijamedune sigar. See oli aeg, mil ta hakkas avanema pigem ebamaisele ilule ja järgima tuhasta tõusnud fööniksit“ (Bravenlee, David 2005. Louis I. Kahn: In the realm of architecture. London: Thomas and Hudson. pp. 8).¹⁷

1950. aastal viibis L. Kahn pikemalt Roomas, olles sealse Ameerika Akadeemia külalisarhitekt. Seal valmis tal ligi 90 joonistust. Ta külastas ka Kreekat ja Egiptust. L. Kahn'i üheks mõjutajaks oli Michelangelo.¹⁸ Rooma perioodil sai ta ka esimese olulise tellimuse: ta valiti projekteerima Yale'i Ülikooli kunstigaleriid New Havenis.¹⁹

1.3. LOUIS ISIDORE KAHN ÕPPEJÕUNA

Suure osa oma ajast pühendas L. Kahn õpetamisele. Õpilastega aega veetes oli ta alati heas tujus ja vaimukas. L. Kahnile pakkus õpetamine suurt rahuldust, ta oli ka üliõpilaste seas äärmiselt populaarne. Üliõpilastele antavad ülesanded valis L. Kahn talle tuttavate probleemide vallast, näiteks võisid need olla seotud mõne äsja projekteeritud hoone või käsil oleva projektiga. Üliõpilaste küsimustele vastas ta pikkade filosoofiliste lausetega, mille kaudu selgusid ka tema arhitektuurialased seisukohad ning suhtumine arhitekti kutsesse. L. Kahn hoiatas arhitektuuri seostamise eest äriga, kuna nägi arhitektuuris kunstitööd, mis peab inimesele rõõmu tooma. Tema filosoofia oli vägagi tunnetuslik, mistõttu seda on raske reeglitesse panna. Ometi on ta sellest keerukast filosoofiast lähtudes suutnud luua väga selgepiirilist, omanäolist ja kordumatut arhitektuuri. Tema töid iseloomustab süsteem ja massiivsus.

14 Masso 1981, lk 69-71.

15 ArchNet. 2007. Louis I. Kahn.

16 Design Museum. 2006. Louis Kahn.

17 ArchINFORM. 1994-2008. Louis I. Kahn.

18 Paulus, Pesti 2006.

19 Tyng 2006, lk 8-10.

Järgnevalt olgu esitatud mõned L. Kahni meeldejäavamad tsitaadid:

- „Ruum on arhitektuuri algus“;
- „Plaan on ruumide ühendus“;
- „Ruumi elementidest on aken kõige suurepärasem“;
- „Isegi ruumis, mis peab olema pime, peab olema just nii palju valgust, et me näeksime kui pime see on“;
- „Hea asi halvasti tehtuna on alati parem kui halb asi hästi tehtuna.“²⁰

1.4. ARHITEKTUUR JA STIIL

1950ndatel oli laialt levinud kerge teraskonstruksioon. See aga ei sobinud kokku L. Kahni stiiliga, nimelt talle meeldisid hoopis massiivsed betoonkonstruktsioonid. Tänu sellele sai ta tuttavaks samuti Eestist pärit ning USAsse kolinud arhitekti August Komendandiga. Neil oli vägagi sarnane stiil ning oma töödes kasutasid nad peamiselt betooni. A. Komendant oli üks esimesi pingbetooni konstrueerijaid Ameerika Ühendriikides. Pingbetoon oli vastupidav ja sellega oli lihtne ümber käia.²¹

L. Kahni jaoks oli tähtis ehitise konstruktsioonide ja ruumi ühtsus. Ta soovis lasta ruumidesse alati võimalikult palju loomulikku valgust. Tema ehitiste massiivsus ja spirituaalsus viitab keskaja arhitektuuri, sealhulgas Eesti arhitektuuri ja Kahni sünnilinnas asuva Kuressaare linnuse mõjule.²² 1928. a Euroopa-reis tõi ta ka Eestisse. L. Kahn pühendas Kuressaare linnuse põhjalikule uurimisele terve kuu. Pärast seda hakkaski ta projektides ilmne ajatu massiivne arhitektuur.²³

Tänapäeva moodne arhitektuur sarnaneb paljuski sellega, mida L. Kahn suutis luua juba pool sajandit tagasi. Siiski puudub praegusaja ehitistel selline suurejoonelisus ja omapära, mis iseloomustab L. Kahni ehitisi. Tema oskus panna ruum elama oli lihtsalt imeline. Arhitekt Vilen Künnapu arvates kasutas L. Kahn nn mandala-võtet. Sõna *mandala* on pärit sanskriti keelest ning tähendab ringi, tsentrumiga kujundit. See kujutabki endast lähenemist, mille kohaselt peab majal olema südamik ning ei tohi puududa sümmeetria, mis muudab maja ehituselt loogiliseks ja eriliseks.²⁰

20 Masso 1981, lk 69-71.

21 Korrovits 2001, lk 67-69.

22 Künnapuu 2004, lk 78-81.

23 Wikipedia: “Louis I. Kahn”.

1.5. LOOMING

L. Kahni loomingu mõistmiseks peab tutvuma tema teooria ja õpetusega. L. Kahni teooriaid on nimetatud nii filosoofiaks kui ka poeesiaks.²⁴ Paljudes arhitektuurikoolides kasutatakse siiani L. Kahni ütlusi arhitektuuri kohta, kuna nendes on peidus loogika, mida saab edukalt kasutada ruumi loomisel. Süsteemi, vormi ja funktsiooni seosed on L. Kahni teooriates keerulised, põhinedes suures osas tunnetusel.

Kui paljud 20. sajandi arhitektid (eesotsas funktsionalistidega) taotlesid ruumi otstarbekust eelkõige füüsilises mõttes, siis L. Kahn taotles seda vaimses mõttes. Selleks järgis L. Kahn tellija soove ning uuris, milline peaks olema füüsiline ja vaimne atmosfäär, mis vastaks kõige paremini projekteeritavate ruumide iseloomule. Kuigi L. Kahnile oli valgus ruumis ülitähtis, ei teinud ta kunagi suuri klasseinu, vaid üritas teha seina ainult valgustamiseks tarviliku ava.²⁵

L. Kahn tegeles ka linnaplaneerimisega. Ta pidas vääraks spetsialiseerumist planeerija, linnaehitaja ja/või mahulise arhitektuuri projekteerija erialale. Selle kohta ütles ta nii: „Arhitekt suudab väljendada oma kunsti olemust ja süsteemi vaid siis, kui ta käsitleb oma probleemi osana tervikust. Pagendatuna spetsialiseerumise niššidesse muutub ta üheks paljudest koostöötajatest, hakkab projekteerima vaid terviku osi ja ei anna maailmale muud kui vaid juhuslikest asjaoludest tingitud lahendusi.“ L. Kahni arhitektuur põhineb tema enda teoorial ja filosoofial. L. Kahn ei toetunud teistele arhitektidele, vaid lõi alati midagi uudet, tänu millele võivad teised arhitektid praegu toetuda temale.

2. EHITISED

2.1. ERDMAN HALLI ÜHISELAMU

Erdman Halli ühiselamu (*Erdman Hall Dormitories*) asub Pennsylvanias Mryn Mawris. Ehitis valmis 1965. a. Materjalina on kasutatud paekivi, betooni ja puitu. Hoone on ehitatud äärelinna ülikoolilinnakusse. See on mõeldud ühiselamuks 150 tudengineiuale. Siin võib märgata L. Kahni meeliskujundit – kindlust.²⁶ Hoone plaan koosneb kolmest ruudust, mis on ühendatud nurki pidi. Saalide seintest moodustuvad ruumid koristajatele ja teenija-

*Erdman Halli
ühiselamu*

24 Künnapuu 2004, lk 78-81.

25 Masso 1981, lk 69-71.

26 Lower Merion Conservancy. 2008. Erdman Hall.

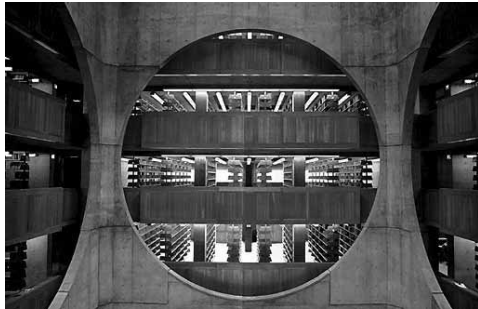
tele. Ruumid õpilastele paiknevad hoone erinevates nurkades.²⁷ Interjööris on võimalikult palju kasutatud loomulikku valgust ning on tehtud kõik selleks, et ühiselamu elanikud end seal hubaselt tunneks.²⁸

2.2. PHILLIPS EXETERI AKADEEMIA RAAMATUKOGU

Phillips Exeteri Akadeemia raamatukogu (*Exeter Library*) New Hampshire'is ehitati aastatel 1967–1972. Hoone kujutab endast võimsat tsentraalse ülesehitusega kuupi, mille struktuur on väga sarnane tänapäeva moodsate avariiuulitega raamatukoguga.²⁹

Exeteri raamatukogu puhul on tegemist ruumika ning hubase ehitisega. Nii ruumikujunduses kui ka -lahenduses on kasutatud klassikalist stiili. Läbi viie korruse ulatuv lugemissaal on ümbritsetud rõdudega, kus asetsevad raamaturiulid. Rõdude ees on võimsad ümarate avadega seinad, mis annavad ruumile avara välimuse ning määravad hoone keskkoha, nagu L. Kahn'i töödele ka omane. Järgimaks ülikoolilinnaku üldkujundust, on hoone väljastpoolt ehitatud tellistest. Igal raamatukogu suuremal töötoal on oma väike aken, mis asetseb täpselt silmade kõrgusel, tuues nii lugejani võimalikult palju päevavalgust. Ka pisemates lugemisnurkades on väikesed aknad, mida on võimalik sulgeda spetsiaalsete puust luukide abil, et anda õpilastele rohkem privaatsust ja võimaldada keskenduda tööle.³⁰

Algul ei olnud selle hoone puhul üldse plaanis kasutada nii suures koguses betooni, nagu seda lõpuks tehti, kuid järsu eelarve kärpimise tõttu tuli seda teha. L. Kahn oli valinud kogu interjööri ehituseks tellise, ent see oleks ületanud ülikooli eelarve mitu korda.³¹

Vaade Phillips Exeteri Akadeemia raamatukogu sisemusse

27 Bravenlee 2005, lk 56-65.

28 Larson 2000, lk 8-224.

29 Kevin Matthews and Artifice, Inc. 1994-2007. Louis I. Kahn.

30 University of Oregon. 2007. Exeter Library.

31 Larson 2000, lk 8-224.

2.3 KIMBELLI KUNSTIMUUSEUM

Kimbelli kunstimuseum (*Kimbell Museum*) asub Texase osariigis Fort Worthis. Muuseumi ehitustöödega alustati 1967. a ja lõpetati 1972. a. L. Kahn sai hoone loomiseks inspatsioon Tunesia traditsioonilistest madalvõlvehitistest. Nagu peaaegu iga L. Kahni töö puhul, nii on ka siin kasutatud põhilise ehitusmaterjalina betooni.³² Visuaalselt on maja puhtajooneline ning lihtne. Kõiki materjale on kasutatud väga oskuslikult. Peamiseks valgusallikaks on päevavalgus, mis pääseb sisse katuse kumeruste otstes asuvate klaaside kaudu.³³

Muuseumi lihtne kujundus on ajatu ning hoone on ka praegu edukalt kasutatav kunstihoonena. Maja koosneb 16 nelinurksest võlvitud osast, millest 12 paiknevad maja otstes ja 4 keskel. Muuseumil on kolm korrust, millest ülemisel on galeriiruumid, auditoorium, raamatukogu ja raamatupood.³² Galeriikorruste vahel on kasutatud klaasi ning suuremad avad seintes on kaetud pleksiklaasiga. Alumisel korrusel asuvad bürood, poed ja laboratooriumid. Keldriruumides asuvad maja elektrikilbid-alajaamad ja pumbasüsteemid. Idakaares on üks võlvialune jäätud avatuks ning kujundatud sissepääsuks. Peaaegu kogu ulatuses betoonist valatud hoone on ilmastiku- ja loodusjõududekindel.³³

Kimbelli kunstimuseumi sissepääsu poolne osa

Kimbelli kunstimuseum

32 Kevin Matthews and Artifice, Inc. 1994-2007. Louis I. Kahn.

33 Masso 1981, lk 69-71.

Muuseumi terrassidel, treppidel ja seina ääristel on kasutatud vineeri. Põhiesmärkideks oli saavutada võimalikult suur valgusküllasus ja vaikus. Selleks, et peegeldada siseruumi võimalikult palju loomulikku valgust, kasutas L. Kahn mitut erinevat reflektorit.

2.4 RICHARDSI MEDITSIINIUURINGUTE KESKUS

See Philadelphias asuv ning Pennsylvania Ülikooli juurde kuuluv meditsiiniuuringute keskus tõi L. Kahnile kuulsuse ja tunnustuse. Põhilised ehitusmaterjalid olid taas kord betoon ja tellis.³⁴ Selle hoone puhul tuleb esile enamik L. Kahni ehitusvõtetest. Äärmiselt oluline on avarus ja puhas õhk, kuna tegemist on ikkagi meditsiiniga.³⁵

Kompleks koosneb kuuest viisuaalselt iseseisvast kaheksakorruselisest tornist. Neist viies paiknevad põhiruumid, milles on laborid, teadusliku töö tegemise ruumid ja bürooruumid; ühes aga asuvad abiruumid katseloomade ja tehno-seadmete jaoks. L. Kahni taotluseks oli eraldatud ruumide loomine, mis oma kujunduse poolest hõlbustaksid teadusliku töö tegemist. Hoone vahelagede juures on USAs esimest korda kasutatud monteeritavaid pingbetoonelemente (keerukat ristuvatest taladest ja plaatidest süsteemi). Tavalise kandilisuse asemel on lisatud katusest üle ulatuvaid tellisest torne ning suuri klaaspindu.³⁶

Hoone oli L. Kahni arengu seisukohalt väga tähtis. Projekteerimisel saadud kogemusi kasutas ta sageli ka oma edaspidistes töödes.³⁷

Richardsi meditsiiniuuringute keskuse hoone

34 Kevin Matthews and Artifice, Inc. 1994-2007. Louis I. Kahn.

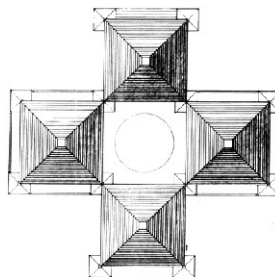
35 Masso 1981, lk 69-71.

36 Bravenlee 2005, lk 56-65.

37 Rosa 2006, lk

2.5 TRENTONI ÜHISSAUN

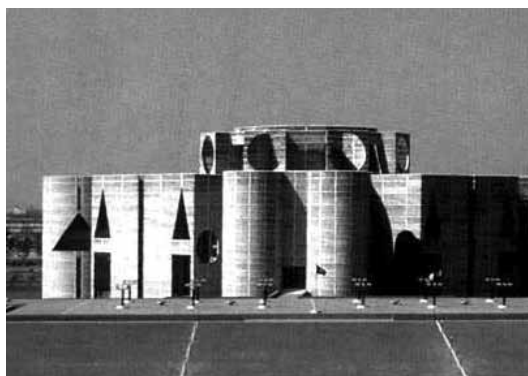
L. Kahn on teinud ka ühe väga väikese ja lihtsa New Jerseys Trentonis asuva hoone, ühissauna projekti (*Trenton Bath House*), mis valmis 1959. a. Neli ruutu ümbritsevad keskel asetsevat koda. Igal ruudul on katuseks lihtne puidust püramiid.³⁸ Iga ruumi nurgas on üks samm, mis toetab katust (katust ei toetu seintele). Kaugemalt tundub see ehitis üsna keerukas ja raskepärane, kuid lähemal uurimisel selgub, et tegu on äärmiselt lihtsate konstruktsioonidega. Võib-olla ongi tema mõju saladus täiuslikus lihtsuses.³⁹

Trentoni ühissauna Pea-hoone pealtvaate plaan

2.6 RAHVUSASSAMBLEE HOONE DHAKAS

Bangladeshis asuva suurejoonelise valitsushoonete kompleksi Dhakas (*National Assembly in Dhaka*) ehitamist alustati 1962. aastal ning see kestis 1974. aastani.⁴⁰ Projekteerimist pakuti enne L. Kahn'i ka sellistele kuulsatele arhitektidele nagu Le Corbusier ja Alvar Aalto.⁴¹

Rahvusassamblee Dhakas

Rahvusassamblee sise-vaade

38 Kevin Matthews and Artifice, Inc. 1994-2007. Louis I. Kahn.

39 Wikipedia: "Louis I. Kahn".

40 Kevin Matthews and Artifice, Inc. 1994-2007. Louis I. Kahn.

41 Korrovits 2001, lk 67-69.

Hooned on jaotatud kolmeks eraldiseisvaks osaks. Kompleksi keskmes paikneb mošee, mis on paigutatud otse vette. Teine osa koosneb galeriistest, koosolekuruumidest ning seal asub ka raamatukogu. Välimine osa on põhiliselt kohvikute, peoruumide, puhketubade ja restoranide tarbeks. Rajatis on puhta vormiga, massiivne ning võimas. See on kindlasti L. Kahni suurteos.

Arhitekt üritas võimalikult palju kasutada mitmesuguseid erinevatest saanditest pärit kohalikke ehitusviise ning tuua need tänapäevasel kujul esile. Maja südamikuks on 30 m kõrguse kuppellaega assamblee, kus on 300 istekohta. Seinad on peaaegu eranditult ehitatud betoonplokkidest. Taas kord kasutas L. Kahn selliseid lihtsaid materjale nagu tellist ja betooni, kuid ta suutis seda teha muljet avaldavalt. Kuna Bangladesh oli koht, kus peaaegu puudus võimalus tarvitada masinate abi, ehitati maja otsast lõpuni põhimõtteliselt käsitsi. Seetõttu ehitati hooneid üle kümne aasta.⁴²

Dhaka valitsushoone massiivsed vormid mõjuvad moodsa lossina. See hoonete kompleks avaldab mulle L. Kahni töödest kõige rohkem muljet – selle võimsus ja erilisus ei tohiks kedagi külmaks jätta. Rahvussamblee oli ja on siiani Bangladeshis rahvale äärmiselt oluline. Kuna tegu on vägagi uskliku rahvaga, usuvad nad ka selle hoone spirituaalsusse. L. Kahni poeg N. Kahn on ehitusprotsessist kirjutanud ka raamatu.⁴³

2.7 SALKI INSTITUUT

Salki Instituudi (*Salk Institute*) ehitamisega alustati 1959. a ja lõpetati 1966. a. Instituut asub Californias La Jollas. Materjalidest kasutas L. Kahn betooni, puitu, marmorit, aga ka vett. Betooni ühenduskohad on jäetud nähtavale. Klaasi on tarvitatud kontoriruumides ja muude ruumide seintel. Kahe koolihoone vahel asuv koridor, milles voolab väike tehisjuga, avaneb Vaikse ookeani poole. Instituudis on 56 laboratooriumi, kus tegeldakse molekulaarbioloogia, geneetika, neuroteaduste ja taimebioloogiaga. Seal on uuritud ka AIDSi, vähki, Alzheimeri tõbe ning Parkinsoni tõbe.⁴⁴

Salki Instituut

42 Tyng 2006. Louis, lk 8-10.

43 Design Museum. 2006. Louis Kahn

44 Kevin Matthews and Artifice, Inc. 1994-2007. Louis I. Kahn.

Selle projekti puhul ei tahtnud L. Kahn kuidagi koostööd teha instituudi professoritega. Ta ei teinud peaaegu midagi nii, nagu tal oli palutud teha. Selline käitumine oli L. Kahni puhul väga tüüpiline.⁴⁵ Siiski ei muutnud L. Kahni isetegevus maja kasutuskõlbmatuks, vaid pigem kasutajasõbralikumaks ja seda tarvitatakse siiani samal otstarbel.⁴⁶

3. INSPIRATSIOON

Eespool kirjeldatud hoonetega seoses tuleb ette midagi tuttavlikku. Selleks võib olla eelkõige nende põhjamaine lihtsus. Tänapäeval oleme kõik kokku puutunud moodsa arhitektuuriga, mille juures on märgata L. Kahnile iseloomulikke jooni. Vaadates näiteks Salki Instituudi pilte, võib näha sarnasusi arhitekt Vilen Künnapuu projekteeritud korterelamutega Tallinnas Rocca al Mares. Majade mereäärne asukoht ning betooni ja puidu rohke kasutamine loovad mulje väikesest Salki Instituudist.

L. Kahn on mõjutanud ka Eesti nüüdisarhitektuuri. Kas aga L. Kahni loomingut on tunda ka veidi vanemas Eesti arhitektuuris? L. Kahni poja film *My Architect. Son's Journey* viis minu mõtted Tallinna rahvusraamatukogu, Sakala keskuse ja linnahalli peale. Nende arhitekt Raine Karp on L. Kahniga isegi kohtunud (ta käis viimasel USAs külas). R. Karp ise siiski eitab L. Kahni loomingu mõju oma töödes. Tema sõnul on asi lihtsalt nende ühesuguses stiilis. Ometi tundub, et R. Karp on saanud L. Kahni töödest inspiratsiooni. Näiteks L. Kahnil oli kombeks kasutada suurte ja massiivsete

Rahvusassamblee Dhakas

Hindu tempel Põhja-Delhis

45 Rosa 2006, lk 43-47.

46 Bravenlee 2005, lk 56-65.

*Trentoni ühissaun**Kuressaare linnus*

hoonete puhul alati kaarjaid ja ümmargusi avasid ning võlve. Sarnaselt on neid kasutanud ka arhitekt R. Karp. Samuti suured seinapinnad ja avarad ruumid on sarnased L. Kahni omadega.

Inspiratsiooni on L. Kahnilt saanud paljud teisedki arhitektid, kuid kust ammutas seda L. Kahn ise? Arvan, et oma roll oli kindlasti tema sünnilinnal Kuressaarel ja sealsel linnusel. Kuna imposantne kindlus paistis tema kunagise kodu aknast, võib arvata, et see jättis lapse mällu sügava jälje ja sai hiljem tema loomingu üheks aluseks. 1928. a Euroopa reis, mil ta külastas pikalt ka Eestit ja veetis terve kuu Kuressaare linnust uurides, mõjutas samuti tema loomingu.

Eelmises osas kirjeldatud hooneid ei valinud ma juhuslikult – tundub, et need on saanud kõige rohkem mõjutusi nii Kuressaare linnusest kui ka keskaegsest arhitektuurist üldse. Neist oleks nagu inspiratsiooni saanud Erdman Halli ühiselamu, Trentoni ühissauna ja Bangladeshis Rahvusassamblee jaoks. Väga selgelt on kindluse kuju märgata Erdman Halli ühiselamu juures, mille seinte otstes paiknevad tornid. Dhakas asuva Rahvusassamblee puhul on huvitav see, et hooned on ümbritsetud veega, nagu ka Kuressaare linnus. Ennekõike kajastub Dhaka Rahvusassamblee juures siiski India vana kohalik arhitektuur.

Kõige suuremat sarnasust Kuressaare linnusega märkasin üllatusena tema ilmselt lihtsaima töö, Trentoni ühissauna juures. Ehitise muidu siledade hallide seinte kohal on püramiidikujulised katused nagu ka Kuressaare linnuse tornidel. Hoone on justkui Kuressaare linnuse miniatuurne, nüüdisajastatud versioon. Keskaegse arhitektuuri eeskujuks võtmine oli kindlasti määrav L. Kahni ehitiste erilises mõjus. Põhjuseks võib olla see, et keskajal oli ühe maja väärtus nii emotsionaalselt kui ka füüsiliselt mitu korda suurem kui tänapäeval: maja ehitati kauem ja suurema hoolega, kõik pidi olema viimse detailini läbi mõeldud. Nii võiski arhitekt kasutada tegelikult juba

läbi proovitud võtteid. Nagu L. Kahn ehitised nii ka keslda hooned olid ehitatud tavaliselt tsentri ümber. Hoone keskel asetseb kõige tähtsam ruum ning selle ümber paiknesid kõrvalruumid, mis muutsid hoone selgepiiriliseks ja loogiliseks.

Arvatavasti tõi L. Kahn töödesse annuse eestlikkust ka tema koostöö samuti Eestist pärit A. Komendandiga. Koos tegid nad mitmeid suurejoonelisi projekte. Nende eduka koostöö aluseks võis olla ka A. Komendandi oskus kasutada betooni ja betoonelemente. Nende edukas koostöö sujus 18 aastat, lõppedes 1974. aastal L. Kahn surmaga.

Miks siiski meenutavad L. Kahn projekteeritud hooned sajandite taguseid ehitisi? Üks põhjus on materjalivalik. Kui näiteks Kuressaare linnuse ehitamisel kasutati võrdlemisi siledat paekivi, siis L. Kahn projektides asendas selle betoon. Need kaks materjali on väliselt peaaegu sarnased, kuigi betooni on võimalik rohkem töödelda ning selle materjaliga saab rohkem mängida. Materjalidest meeldisid L. Kahnile veel puit ja tellis, mis olid olnud kasutusel ka keskajal. Kuigi valgus oli L. Kahn jaoks maja juures pea kõige tähtsam element, ei ole nende hoonete juures näha katvaid klaasseinu. Aknad meenutavad tihti hoopis kindluste müürides olevaid laskeavasid. Tegelikult kasutas ta mitmete kultuuride keskaegset arhitektuuri, kuid kuskilt pidi ta selleks inspiratsiooni saama. Osaliselt tuli see koolist saadud õpetuse kaudu, kus vägagi austati keskaja arhitektuuri, kuid selle õpetuse kasutamise oskuse jäljed toovad jällegi Eestisse ja Kuressaarde.

KOKKUVÕTE

Louis Isidore Kahn oli 20. sajandi keskpaigast alates maailmakuulus Ameerika arhitekt. Kuigi ta elas peaaegu kogu oma elu USAs, põhines tema looming sidemetel sünnimaaga, kusjuures erilist rolli mängis Kuressaare linnus. Võib järeldada, et L. Kahnile tõi edu ja tuntuuse suuresti tema Eesti päritolu, mida tugevdas veelgi elu lõpuaastatel aset leidnud 18-aastane viljakas koostöö eestlasest inseneri A. Komendandiga.

Kuna lapsepõlves paistis L. Kahn koduaknast võimas Kuressaare linnus, salvestus see tema mällu ühe tugevama lapsepõlvepildina. Sealt võis alguse saada ka L. Kahn hilisem huvi keskaegse arhitektuuri vastu. Sajandeid enne läbi proovitud võtete kasutamine tegi L. Kahnist enneolematu looja, kes vana arhitektuuri põhimõtted moodsasse kesta pannes saavutas oma loomingu ajatuse.

Ka tuntud Eesti arhitektid on oma töödes kasutanud L. Kahni võtteid. Seda on märgata nii V. Künnapuu, R. Karpi kui ka teiste arhitektide loomingu. V. Künnapuu L. Kahni uurija ja propageerijana on saanud inspiratsiooni temalt pärinevatest ruumilahendustest. Tema töödes on võimalik märgata spirituaalsust, mis muudab hoone samal ajal nii ainulaadseks kui ka võim- saks. R. Karpi töödes on näha sarnasust pigem hoone välise poole juures: ta on kasutanud avaraid tühje seinapindu, kus asub suuri ümmargusi aknaid ja palju võlve. L. Kahni looming on oluline ka tänastele noortele Eesti arhitek- tidele, kel on plaanis luua aegumatut, kuid silmale ilusat kunsti.

KIRJANDUS

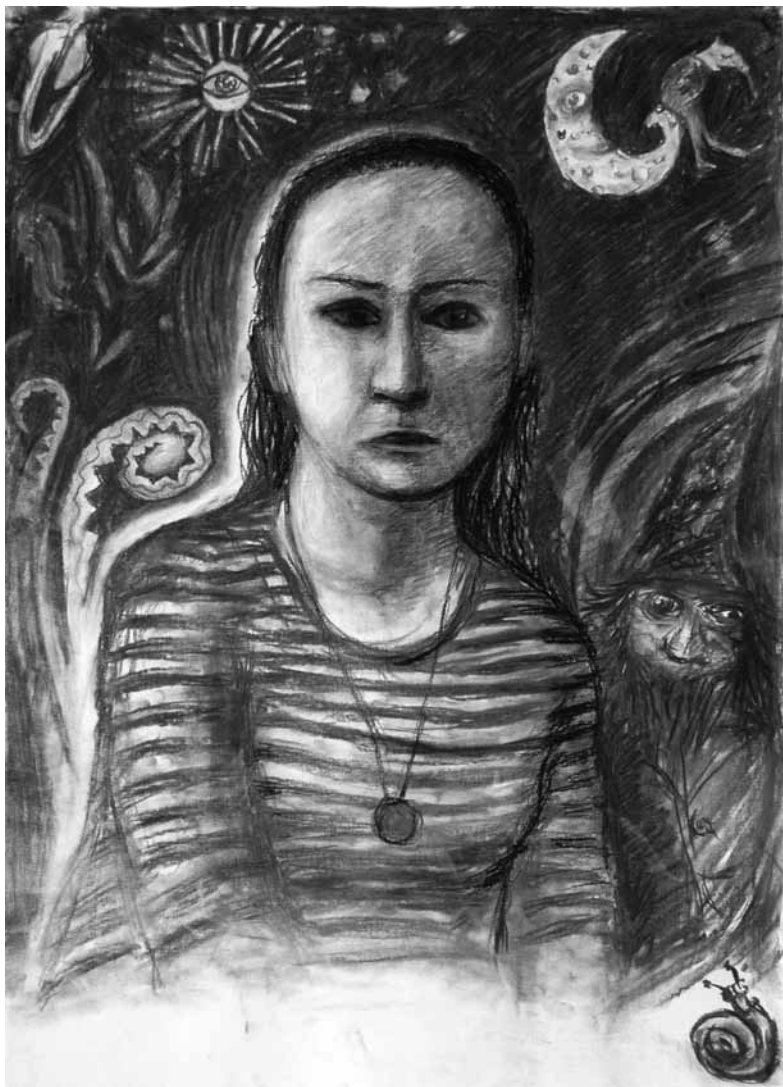
- A r c h I N F O R M . 1994-2008. Louis I. Kahn.
<http://eng.archinform.net/arch/354.htm?scrwtdt=1280>(15.01.2008)
- B r a v e n l e e , David 2005. Louis I. Kahn: In the realm of architecture.
London: Thomas and Hudson
- D e s i g n M u s e u m . 2006. Louis Kahn.
<http://www.designmuseum.org/design/louis-kahn> (15.01.2008)
- E e s t i J u u d i M u s e u m . Kultuuritegelased, Louis Kahn.
http://www.eja.pri.ee/Culture/Kahn_es.html (15.01.2008)
- F a m o u s A r c h i t e c t s . 2007. Louis I. Kahn.
<http://architect.architecture.sk/louis-isadore-kahn-architect/>
louis-isadore-kahn-architect.php (15.01.2008)
- 7.ArchNet. 2007. Louis I. Kahn. http://archnet.org/library/parties/one-party.tcl?party_id=449
(15.01.2008)
- K e v i n M a t t h e w s a n d A r t i f i c e , Inc. 1994-2007. Louis I. Kahn. http://www.greatbuildings.com/architects/Louis_I._Kahn.html
(15.01.2008)
- K o r r o v i t s , Harri 2004. -*Ehitaja*, nr.9, lk 67-69
- L a r s o n , Kent 2000. Louis I. Kahn: Unbuilt Masterworks. New York: The Mona Celly Press
- L o w e r M e r i o n C o n s e r v a n c y . 2008. Erdman Hall.
<http://www.lmconservancy.org/?d=18635203.5113> (15.01.2008)
- M a s s o , M. 1981. Louis Kahn-80.- *Ehituskunst*, nr 1, lk 69-71
- P a u l u s , Karin; P e s t i , Olavi. 2006. Kus sündis Louis Kahn? - *Eesti Ekspress* (28.09) Kättesaadav: <http://www.ekspress.ee/viewdoc/48EBEEC2DFC8B555C22571F1003A8A93> (15.01.2008)

- R o s a , Joseph 2006. KAHN. Los Angeles: TACHEN
- T y n g , Alexandra 2006. Louis Kahni kojutulemine.- *Kunst.ee*, nr 4, lk 8-10
- U n i v e r s i t y o f O r e g o n . 2007. Exeter Library.
http://darkwing.uoregon.edu/~struct/resources/case_studies/case_studies_mass/kahn_exeter/kahn_exeter.html (15.01.2008)
- U n i v e r s i t y o f O r e g o n . 2007. Kimbell Art Museum.
http://darkwing.uoregon.edu/~struct/resources/case_studies/case_studies_shells/kahn_kimbell/kahn_kimbell.shtml (15.01.2008)
- W i k i p e d i a Foundation, Inc. 2008. Louis I. Kahn.
http://en.wikipedia.org/wiki/Louis_Kahn (15.01.2008)
- Y a l e U n i v e r s i t y A r t G a l l e r y . 2008. Buildings: Kahn.
http://artgallery.yale.edu/pages/collection/buildings/build_kahn.html
(15.01.2008)

Hanna Reidak

“Nele portree” (värvipliatsid, pastell)

Jürgen Kristoffer Korstnik
“Naira portree” (süsi)

MARIA ORB
JÕGEVA ÜHISGÜMNAASIUM
12. KLASS

KATLAKIVI TEKKE VÄHENDAMINE MAGNETSEADMEGA¹

JUHENDAJA: NEEME KATT

SISSEJUHATUS

Looduslik vesi sisaldab alati mitmesuguseid lahustunud aineid, sealhulgas ka kaltsiumi- ja magneesiumisooli, millest on tingitud vee karedus. Kare vesi ei ole tervisele ohtlik, kuid see põhjustab ebamugavusi koduses majapidamises, tekitades kuumutamisel küttekehadele katlakivi, mis omakorda põhjustab torude ummistust, kütteseadmete eluea lühenemist ja energiakuulu suurenemist (AS Bioexpert 2006).

Vee pehmendamiseks ja katlakivi tekke vähendamiseks on mitmeid võimalusi. Siinses töös uuriti vee magnetöötlust, mis on suhteliselt vähe levinud meetod, kuigi on tuntud juba 1930. aastatest.

Sageli suhtutakse sellesse meetodisse skeptiliselt, sest teaduskirjanduses magnetöötluse efektiivsust tõestavaid aruandeid eriti pole ning puuduvad

1 Maria Orb pälvis uurimistöo "Katlakivi tekke vähendamine magnetseadmega" eest 2007. a Eesti õpilaste teadustööde riiklikul konkursil gümnaasiumiastme II preemia. Ta esindas Eestit USAs teadusmessil „Intel International Science and Engineering Fair 2008“ ja Rootsisis võistlusel „Stockholmi Veeauhind Noortele“. Üleriigilise õpilaste keskkonna-alaste uurimistööde 2007. a. konkursil sai töö XI-XII klasside arvestuses I koha.

ühised seisukohad selle kohta, mis toimub veega magnetväljas (Antiscale magnetic treatment 2006, Lower 2007). Samas on vastavad seadmed müügil ja nende kasutajad väidavad, et magnetseadmetest on palju kasu katlakivi tekke kontrolli all hoidmisel (AS Bioexpert 2006).

Töös tutvustatakse püsिमagnetseadmete ehitust ning töötamise põhimõtet. Kuna magnetseadme ehitus on lihtne, valmistati ise käepärastest vahenditest vett töötlev magnetseade ning uuriti selle efektiivsust katlakivi tekke vähendamisel.

Töö eesmärgiks oli uurida, kas ja kui palju mõjutab magnetseade (ka ise valmistatud) katlakivi tekkimist võrreldes tavalise, töötlemata veega. Uuringustöö tulemusena saaks anda soovitusi vee töötlemise kohta katlakivi tekke vähendamiseks.

Töö hüpoteesiks oli, et vee magnetitöötlus vähendab tunduvalt katlakivi teket ning ise on ka võimalik valmistada efektiivset püsिमagnetseadet.

VEE MAGNETTÖÖTLUS

Magnetitöötlus tähendab vee töötlemist magnetseadmetega. Magnetvälja tekitamiseks kasutatakse nii püsi- kui ka elektromagneteid. Magnetseadmete kasutamine on lihtne: seade ühendatakse külmaveetoruga, mille kaudu vesi majja voolab. Voolav vesi läbib torus magnetvälja. Tegelikult on vesi diamagneetik (st ise ei magneetu), kuid kuna vesi sisaldab vähesel määral ka lisandeid, siis vee omadused siiski muutuvad. Mitmed uuringud näitavad (nt Buscaini, Stella, 1994), et magnetitöödeldud vee kuumutamisel moodustub vähem katlakivi.

Tänapäeval on püütud vee magnetitöötluse efekti seletada mitmel moel. Üks levinumaid selgitusi on järgmine: magnetitöötluse puhul vee keemiline koostis ei muutu, muutub üksnes kuumutamisel välja settiva kaltsiumkarbonaadi kristallstruktuur – kaltsiidi asemel tekib mineraal aragoniit. Aragoniidi lahustuvus on tunduvalt (kuni kolm korda) suurem, kristallid on tihedamad ja mittekleepuvad, tekkinud sete on tolme pulber, mis kandub voolava veega kergesti välja. Küttekeha pindadele ja veetoru seintele jääb õhuke pulbriline settekiht. Seisva vee puhul koguneb setet veeanuma (boiler, veepaak) põhjale. Kaltsiit aga kleepub veega kokkupuutuvatele pindadele ja neile tekib mittelahustuv tugev katlakivikiht (AS Bioexpert 2006, Buscaini, Stella 1994).

Katsed on kinnitanud, et mida puhtam on vesi, seda väiksem on magnetitöötluse efekt. On leitud, et vee magnetitöötlusel takistab kaltsiumkar-

Joonis 1. Püsimagnetseadmed (Elcla) vee töötlemiseks (AS Bioexpert 2006)

bonaadi kristalliseerumist konkureeriv protsess, mis seisneb ränidioksiidi kolloidosakeste aktiveerumises, mille tagajärjel nad adsorbeerivad kaltsiumioone ja katlakivi teke väheneb (Balanda, Kopec, Szkatula 2002).

Magnettöötamise efekti on seletatud ka mõjuga vee sisemisele struktuurile ja vesiniksidemetele, erinevate lisandite olemasoluga, mõjuga aatomite elektronkonfiguratsioonile jne (Karik 2006: 105-106).

On olemas erinevaid firmasid, mis toodavad vee töötlemiseks ette nähtud magnetseadmeid. Väiksema tootlikkuse puhul kasutatakse magnetvälja tekitamiseks püsimagneteid, tööstuslikel eesmärkidel tarvitatakse elektromagneteid. Magnetseade Elcla, mida kasutatakse käesolevas töös, on vaid üks paljudest vee töötlemiseks ette nähtud magnetseadmetest.

Magnetseadme Elcla ehitus on väga lihtne, koosnedes torust, mis on ümbritsetud püsimagnetitega. Osal mudelitest (Elclamini) voolab vesi otse magneti lehtede vahelt läbi.

Toodet on vastavalt vajadusele võimalik saada erinevates mõõtmetes: Elclamini (pesumasinatele, boileritele) ja Elcla 1...8 (eramutele, korterelamutele). Elcla seadmete kasutajad on peamiselt suured tehased, aga ka elamuvaldajad ja eraisikud. Erinevas mõõdus püsimagnetseadmed on esitatud joonisel 1.

Elcla püsimagneti (ferriit) jääinduktsioon on 3900 Gaussi, Elclamini puhul (Nd-Fe-B-magnet) aga 14 000 Gaussi, mis ajas peaaegu ei muutu.

Elcla magnetit on otstarbekas ühendada otse majja või korterisse tule-va külmaveetoruga, vajadusel võib seda ühendada ka soojaveetoruga. Elcla magnetit võib ühendada ka eraldi üksikute kuumutusseadmetega (veetoruga enne kuumaveeboilerit, pesumasinat, nõudepesumasinat ja/või vannituba).

Elcla toime säilib sadade meetrite torustike puhul (näiteks tehastes). Torustikus (surve all) püsib veel magnetvälja toime 48 tundi, torustikust väljudes aga vähem. Üksikseadme puhul on soovitav paigaldada Elcla võimalikult seadme lähedale. Efekt on parem, kui kasutada veeringlussüsteemi korral teist magnetseadet (AS Bioexpert 2006).

MATERJAL JA METOODIKA

ISEVALMISTATUD MAGNETSEADE VEE TÖÖTLEMISEKS

Isevalmistatud magnetseade on tööpõhimõttelt sarnane poes müüdavate magnetseadmetega. Siinses töös kasutati magnetseadme valmistamiseks plastikust veetoru (PVC-voolikut, sest see ei magneetu) ja püsimagneteid. Püsimagnetitena kasutati arvuti kõvaketta sees leiduvaid neodüümmagneteid. Neodüümmagnetid on ülitugevad püsimagnetid (jääinduktsioon kuni 10 000 Gaussi), mis koosnevad raua, neodüümi ja boori sulamist.

PVC-vooliku ümber asetati kaks magnetit. Isetehtud magnetseade on näha joonisel 2. Vee töötlemiseks juhiti vesi läbi vooliku, kus ta läbis ühtlasi ka magnetvälja.

1.1 JÕGEVA LINNA VESI

Töö jaoks kasutati Jõgeva linna tsentraalse veevärgi vett. Vastavalt 2006. a uurimusele (Simmulmann 2006) on Jõgeva vesi suhteliselt kare: üldkaredus 3,3 mmol/dm³, millest mööduv karedus moodustab 3,11 mmol/dm³, põhjustades seega katlakivi. Katsetes kasutati kahest erinevast kohast pärit vett: Jõgeva Ühisgümnaasiumi kraanivett ning Rohu tn 4 elamu vett. Jõgeva Ühisgümnaasiumi vett kasutati nii võrdluskatseks (töötlemata vesi) kui ka isevalmistatud magnetseadmega töötlemiseks. Rohu tn 4 asuva korterelamu veesüsteemi on aga paigaldatud püsimagnetseade Elcla.

Kuna töös uuriti erinevatest kohtadest pärit veeproove, siis pidi olema kindel, et võrdlemiseks oli võetud sarnased veed. Selleks mõõdeti nende

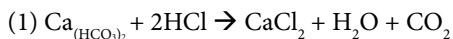

Joonis 2. Isevalmistatud magnetseade

mööduvad karedused (kui proovide mööduvad karedused ei ole võrdsed, tekib nende kuumutamisel ka erineval hulgal katlakivi). Mööduva kareduse mõõtmiseks kasutati tiitrimist soolhappega.

1.1.1 MÖÖDUVA KAREDUSE MÄÄRAMINE

Mööduv karedus määratakse tiitrimisel soolhappega (Trikkel 2006). Mööduvat karedust ja katlakivi teket põhjustavad vesinikkarbonaadid reageerivad soolhappega vastavalt võrrandile (1).

Teades reaktsiooniks kulunud soolhappe mahtu ja molaarset kontsentratsiooni ning võetud vee mahtu, arvutatakse valemi (2) järgi vesinikkarbonaatide molaarne kontsentratsioon vees, mis väljendatuna millimoolides liitri kohta iseloomustabki mööduvat karedust. Indikaatorina kasutatakse metüüloranži.

$$(2) \quad C_{(\text{Ca}(\text{HCO}_3)_2)} = \frac{V_{(\text{HCl})} \cdot C_{(\text{HCl})}}{2 \cdot V_{\text{vesi}}}$$

MAGNETSEADME MÕJU HINDAMINE

Töö viidi 2006. a novembris läbi järgmiselt.

1. TIITRIMINE ENNE VEE KUUMUTAMIST

Keeduklaasi võeti 10 cm³ uuritavat vett ning lisati kaks tilka metüüloranži (indikaator), mille tulemusena muutus vesi oranžikaks. Büretist lisati tilkhaaval HCl lahust, kuni indikaator muutus roosakaks. Näit fikseeriti ning katset korrati 4 korda, kasutades iga kord uut vett. Soolhappega tiitriti ka magnetseadmetega töödeldud veeproovid. Tiitrimise tulemused on toodud lisas 1.

2. VEE KUUMUTAMINE JA KATLAKIVI TEKKIMISE VÕRDLUS

Selleks, et saaks võrrelda magnetseadme efektiivsust katlakivi tekkimise vahendajana, võrreldi katlakivi tekkimist magnetitöödeldud ja töötlemata vee puhul.

Kõigepealt tühi kolb kaaluti, seejärel mõõdeti sinna 600 cm³ töötlemata vett. Vett kuumutati aurumiseni (93–97°C), kuid nii, et vesi ei keenud, vaid

mullid tõusid aeglaselt (joonis 3). Kuumutatud vee väljavalamisel loksutati kolbi, et hõljuv katlakivi kanduks koos veega välja. Kuumutamist korrati 10 korda, kasutades iga kord uut veekogust. Kokku kuumutati seega 6 dm³ vett.

Vee kümnekordne kuumutamine oli vajalik suurema koguse katlakivi tekitamiseks, sest kasutada oli võimalik ainult tehnilisi kaale (täpsus 0,01 g). Samuti loob vee korduv kuumutamine reaalsele elule lähedase olukorra, kuna boilerites ja keedukannudes toimub vee mitmekordne kuumutamine.

Analoogiliselt toimiti ka magnetseadmega Elcla töö-

Joonis 3. Vee kuumutamine kolvis

deldud veega ja isevalmistatud magnetseadmega töödeldud veega (mõlemat kuumutati 10 korda).

Pärast kuumutamisi lasti kolbidel soojendi kohal kuivada ning seejärel kaaluti need uuesti. Kuumutamiseks kasutatud kolbide alg- ja lõppmassid on toodud lisa 1.

3. TIITRIMINE PÄRAST VEE KUUMUTAMIST

Tiitrimine pärast vee kuumutamist on vajalik selleks, et olla kindel võrdses jääkkareduses (s.o selles, kas kuumutamine toimus võrdsetel tingimustel).

Kuna töödeldud vee puhul hõljub pärast kuumutamist osa tekkinud katlakivist vees aragoniidina, mis samuti reageerib soolhappega, siis lasti katlakivil enne tiitrimise jaoks proovi võtmist keeduklaasis settida. Mõõduva kareduse mõõtmine (tiitrimine soolhappega) viidi läbi samamoodi nagu punktis 1. Keetmisjärgse tiitrimise tulemused on toodud lisa 1.

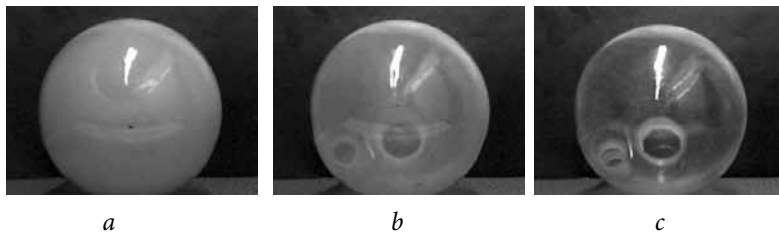
TULEMUSED

Veeproovide tiitrimisest enne kuumutamist selgus, et kõik veed olid võrdse mõõduva karedusega. Ka pärast kuumutamist olid töödeldud ja töötlemata vee karedused ühesugused (vt lisa 1). Seega tekkis nii töötlemata kui ka töödeldud vee puhul katlakivi ühepalju, erinevus seisnes üksnes katlakivi settimises küttenõu pinnale.

Lahutades kuumutamiseks kasutatud kolvi lõppmassist algmassi, saab teada 6 dm³ vee kuumutamisel settinud katlakivi massi (tabel 3).

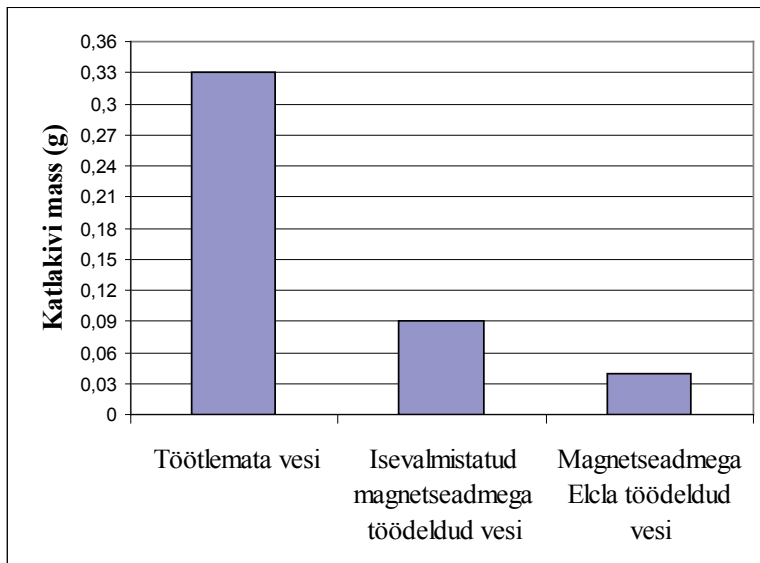
Tabel 3. *Settinud katlakivi mass*

Proov	Katlakivi mass (g)
Töötlemata vesi	0,33
Isevalmistatud magnetseadmega töödeldud vesi	0,09
Magnetseadmega Elcla töödeldud vesi	0,04

Joonis 4. Kolvid, milles kuumutati a) töötlemata vett, b) isevalmistatud magnetseadmega töödeldud vett ja c) püsimagnetseadmega Elcla töödeldud vett.

Töötlemata vee kuumutamisel tekkis kolvi pinnale katlakivi rohkem, magnetseadmetega töödeldud vee kuumutamisel aga vähem. Katlakivi kihi paksuse erinevused on ka silmaga näha (joonis 4). Kolvis, milles kuumutati töötlemata vett, on kolvi seintele settinud palju katlakivi – kolb on läbipaistmatu. Kolbides, kus kuumutati isevalmistatud magnetseadmega ja magnetseadmega Elcla töödeldud vett, on katlakivi märgatavalt vähem – kolvid paistavad läbi. Sealjuures kolb, kus kuumutati magnetseadmega Elcla töödeldud vett, on katlakivist kõige puhtam. (vt lisa 1, tabel 2)

Joonis 5. Tekkinud katlakivi mass

ARUTELU JA JÄRELDUSED

Mõõtmistest selgus, et katlakivi settimine anuma pinnale on töötlemata ja töödeldud vee puhul erinev: magnetseade vähendas oluliselt katlakivi settimist kolvi seintele. Võrreldes töötlemata veega, settis magnetseadmega Elcla töödeldud vee kuumutamisel katlakivi 8,3 korda vähem, oma magnetseadmega töödeldud vee kuumutamisel aga 3,7 korda vähem. Settinud katlakivi massid on võrdlevalt toodud joonisel 5.

Isevalmistatud magnetseade ei andnud nii efektiivset tulemust kui magnetseade Elcla. Põhjusi, miks isevalmistatud magnetseade ei olnud nii tulemuslik, võib olla erinevaid:

- Püsomagnetite erinev koostis ja seadme ehitus. Rohu tn 4 korterelamul kasutatakse ferriitmagnetiga seadet Elca, isevalmistatud magnetseadmes kasutati aga neodüümmagneteid. Neodüümmagnetite magnetvälja tugevus sõltub oluliselt pooluste vahekaugusest (erinevalt ferriitmagnetitest väheneb magnetvälja tugevus kauguse suurenemisel kiiresti). Kuna kasutatud PVC-voolik oli küllalt paksude seintega, võis magnetvälja mõju jääda nõrgaks. Ilmselt mõjutab magnetitõotluse efektiivsust ka magneti pikkus. Töös kasutatud arvuti kõvaketta magnetid on kitsad (vesi voolas magnetväljas lühikest aega).
- Mõõtmiste ebatäpsused: vee kuumutamise ajaline erinevus, kolbide kaalumiste (tehnilistel kaaludel) ja tiitrimiste ebatäpsus.

Edaspidi peaks uurima, kuidas muuta isevalmistatud magnetseade efektiivsemaks – mil määral sõltub efektiivsus magnetite arvust, pooluste vahekaugusest ja paigutusest üksteise suhtes, magneti pikkusest, magneti ning kasutatava toru materjalist. Kuna siinses töös uuriti katlakivi settimist staatilistes tingimustes, tuleks uurida ka katlakivi teket dünaamilistes tingimustes, st kui vesi liigub kuumutatavates torudes. Veel tuleks tähelepanu pöörata vee koostisele – mil määral avaldavad mõju erinevad lisandid, pH jne.

Uurimuse tulemusena leidis kinnitust hüpotees, et magnetseadmed vähendavad oluliselt katlakivi teket ja ka ise on võimalik käepärastest vahenditest valmistada vett töötlev püsomagnetseade. Siiski tuleks märkida, et kuna mõne autori (Antiscale magnetic treatment 2007, Lower 2007) arvates sõltub magnetseadme efektiivsus vees olevatest lisanditest, kehtivad saadud tulemused Jõgeva linna tsentraalse veevärgi vee korral.

Vanade arvuti kõvaketta magnetite kasutamine isevalmistatud magnetseadme kokkupanekuks oleks üks võimalus leida rakendust utiliseeritavate kõvaketaste komponentidele.

KOKKUVÕTE

Uurimustöö käigus õpiti mõõtma vee karedust, tutvuti vee magnettootluse alustega ning selgitati välja, kui palju mõjutavad püsिमagnetseadmed katlakivi teket. Selgus, et püsिमagnetseadmete kasutamine on tulemuslik, kuna nad vähendavad oluliselt katlakivi settimist. Kui võrrelda magnetseadmeid teiste meetoditega (pöördosmoos,ioonvahetus,veepehmedajad), mis aitavad katlakivi teket vähendada, on püsिमagnetseadmed kõige kasulikumad: nad on hooldusvabad ega kaota isegi aastakümnete jooksul oma magnetilisi omadusi. Samuti ei vaja püsिमagnetseade pärast valmistamist mingeid täiendavaid ressursse (pole vaja lisada reaktiivse, regenereerida materjale vms). Seega on tegu keskkonnasõbraliku meetodiga.

Püsिमagnetseadet saab valmistada ka ise. Käesolevas uurimustöös kasutati seadme valmistamiseks arvuti kõvaketta sees leiduvaid püsिमagnetiteid, mis osutusid küllaltki efektiivseteks.

Jõgeval, kus vesi on suhteliselt kare, oleks magnetseadme soetamine kodusse majapidamisse igati mõistlik, sest pikemas perspektiivis pikeneb püsिमagnetseadme kasutamise tulemusena kütteseadmete (boilerite, keedukannude jms) eluiga ning väheneb torustike ummistuse oht.

KIRJANDUS

- Antiscale magnetic treatment. <http://www.cranfield.ac.uk/sas/water/magnets/> (17.01.2007)
- AS Bioexpert. Vee katlakivi-vastane töötlemine Elcla-seadmega. http://bioexpert.cma.ee/index.php?lang=est&main_id=38 (02.10.2006)
- Balanda, M., Kopec, M., Szkatula, A. 2002. Magnetic treatment of industrial water. Silica activation. – *The European Physical Journal - Applied Physics*. 18, 41- 49 [Online]. EDP Sciences (17.01.2007)
- Buscaini, P., Stella, G. 1994. Survey of the efficiency of a device declared suitable for reducing the encrusting capacity of waters subjected to thermal exchange. Technical Report No. 94031/PA/208. Milano, Istituto Ricerche Breda. <http://www.elcla.it/survey.htm> (02.10.2006)
- Karik, H. 2006. Looduslik vesi ja hämmastavad imeveed. Tallinn: Koolibri
- Lower, S. Magnetic water treatment and related pseudoscience. <http://www.chem1.com/CQ/magscams.html> (17.01.2007)

Simmulmann, M. 2006. Vee karedus Jõgeva linnas: uurimistöo. Jõgeva: Jõgeva Ühisgümnaasium.

Trikkel, A. Vee kareduse määramine ja kõrvaldamine.

<http://staff.ttu.ee/~atrik/oppe/kky3031/lab5.pdf> (02.10.2006)

LISA 1. MÕÖTMISTE TULEMUSED

Tabel 1. *Proovide mööduv karedus (kõik tulemused on 4 tiitrimise keskmised)*

Proov	Mööduv karedus (mmol/dm ³)	
	Enne kuumutamist	Pärast kuumutamist
Töötlemata vesi	3,00	2,25
Isevalmistatud magnetseadmega töödeldud vesi	3,00	2,25
Magnetseadmega Elcla töödeldud vesi	3,00	2,25

Tabel 2. *Kolbide massid*

Kolvis kuumutatud vesi	Kolvi algmass (g)	Kolvi lõppmass (g)	Vahe (g)
Töötlemata vesi	162,42	162,75	0,33
Isevalmistatud magnetseadmega töödeldud vesi	146,68	146,77	0,09
Magnetseadmega Elcla töödeldud vesi	145,24	145,28	0,04

Pire Sova
“Naira portree” (süsi)

HEIDI TOOMEJÕE
HALJALA GÜMNAASIUM
11. KLASS

HINNANGULINE SÕNAVARA NOORTEKEELES¹

JUHENDAJA: KÜLLI HEINLA

SISSEJUHATUS

Käesoleva uurimustöö teemat soovitas mulle eesti keele õpetaja Külli Heinla. See teema huvitas mind kohe algusest peale, sest olen noor inimene ning kasutan ka ise noortepärast sõnavara. Sõnavara on kiiresti muutuv ning nii erineb iga põlvkonna sõnavara mingil määral eelneva põlvkonna omast. Veel aitas otsust teha asjaolu, et puutun selle teemaga kokku iga päev, kuna hinnangusõnu kasutavad kõik, olenemata vanusest või soost. Nii keel kui ka emotsioonid on midagi, mis iseenesestmõistetavalt kuuluvad inimese igapäeva elu juurde: meid saadavad pidevalt mingid tunded ning keeles on vahendeid emotsioonide tähistamiseks ja eristamiseks.

Töö eesmärgiks on välja selgitada, milline on eesti noortekeelele omane väärtustav sõnavara, millist hinnangut erinevad sõnad kannavad ning mille või kelle kohta neid kasutatakse. Kogutud sõnad jaotasin rühmadesse vastavalt hinnangule. Iga noore inimese suhe hinnangulise sõnavaraga on erinev, sest palju esineb sõnu, mida kasutavad vaid teatud inimgrupid. Sõnade tä-

1 Artikli aluseks olev uurimistöö on kirjutatud Haljalas 2008. aastal riikliku emakeeleolümpiaadi I vooru tööna.

hendused võivad olenevalt kasutajast varieeruda. Osa sõnu ehk nn aktiivses kasutuses olevad sõnad, mõjutavad meie elu rohkem, kuna sellised sõnad tulevad keelde ja meelde lihtsamini, neid on kerge meeles pidada. Osa sõnu on aga passiivses kasutuses, mis tähendab, et neid tarvitatakse, aga nende tähendust ei pruugita teada ning neid kasutavad üksnes teatud inimgrupid. Sellised sõnad võivad olla ise välja mõeldud või tuletatud teistest sõnadest.

Põhilise uuritava materjali kogusin suulistest vestlustest, märkides üles lause ning selle tarvitaja. Suuline vestlus ehk kõne on keele põhiline avaldumisvorm, kõnekeel on vanem kui kirjakeel. Palju kasulikku leidsin ka Internetist, mida noored tihti kasutavad ning kus võib anonüümselt oma arvamust avaldada. Kõige rohkem oli kasu populaarsest noorte vabaaja- ja suhtlusportaalist www.rate.ee. Hinnangulist sõnavara leidis rohkesti ka erinevates foorumites, kus jagub sobivaid teemasid kõigile. Abi oli ka fännilehtedest, kus erinevad inimgrupid oma lemmikuid kiidavad ning mittelemmikuid laidavad. Materjali kogumisel aitasid kaasa ka mu enda koolikaaslased: klassides laiali jaotatud küsimustikele tuli hulganisti vastuseid – kusjuures veel väga huvitavaid –, mida töö kirjutamisel kasutada sain.

Siinne töö on jaotatud kolmeks osaks. Esimeses osas on juttu sõnavarast kui kiiresti muutuvast keele osast ning slängist. Meie sõnavara on muutuv: iga päev tuleb juurde uusi ning veel huvitavamaid sõnu, vanad ja kulunud väljendid ununevad ära. Käesolevas töös keskendun noorte slängisõnadele, mis väljendavad hinnangut. Oma emotsioonide/hinnangute väljendamiseks kasutavad noored loomulikult ka korrektset kirjakeelt, kuid minu eesmärk on teada saada, milline on see slängisõnavara, mida tarvitatakse erinevate tunnete/suhtumiste/hinnangute väljendamisel, kirjakeele sõnavara vaatluse all ei ole.

Teine osa hõlmab noorte hinnangulist sõnavara. Hinnangulise sõnavara väljendatakse erinevaid emotsioone. Kuna emotsioonid võivad olla nii head, halvad kui ka neutraalsed, jagunebki see osa kolmeks: positiivse, negatiivse ja neutraalse varjundiga sõnavara. Erinevaid hinnangusõnu kasutades muudame oma igapäevakeele huvitavamaks. Sõnades peituv hinnang võib seoses hääldusega muutuda. Näiteks irooniseerides muutub sõnas peituv emotsioon, kirjutatud keeles kasutatakse selleks jutumärke.

Uurimuse kolmandas osas on juttu Haljala Gümnaasiumi noortele iseloomulikust sõnavarast. See osa põhineb küsimustikel, millele vastasid 8. ja 10.–12. klassi õpilased. Tänu nende vastustele sain teha kokkuvõtte populaarseimatest sõnadest ning leidsin ka sõnu, mida kasutavad ning mille tähendustki teavad vaid väga vähesed.

1. SLÄNG

Sõnavara ehk leksika on keeletarvitusse kuuluvad sõnad ja sõnade püsiühendid kokku. Sõnavara on keele kõige liikuvam ja muutuvam osa. Kui muutub meid ümbritsev keskkond, muutub ka sõnavara. Eriti kiiresti muutub noorte sõnavara.

Sõnavara liigitusaluseid on mitmeid (põlis-, laen- ja tehissõnad; oma- ja võõrsõnad; kirjakeele ja argikeele sõnavara; arhailine sõnavara ja uudissõnad; funktsionaalstiilide sõnavara). Keele sõnavaras võime osi eraldada ka kasutajaskonna territoriaalse jagunemise järgi – murdeleksika, sotsiaalteljel lahknevad rahvuskeele tüvest eri keelekujud – sotsiaalmurded ehk -dialektid. (Erelt jt 2000: 502–503).

Eraldi osa sõnavarast moodustab slängisõnavara ehk slängileksika, mis koosneb eripärase värvinguga slängisõnadest. Slängileksikat nähakse üldiselt sõnavara tumedama osana, sest selle kasutamist ei peeta enamasti heaks tavaks. Näiteks enne 19. sajandit oli släng omane vaid kurjategijatele, korralike kommetega tavainimestele oli see täiesti vastuvõetamatu. (Loog 1991: 5)

Mis on släng? Släng on eelkõige kõnekeele, suulise kõne nähtus. Kõnekeelel on palju erinevaid stiile ja kõik sõltub sellest, kes, kus, kuidas ja kellega räägib. Omaette eksisteeriv keel ta ei ole, sest ta põhineb iga inimese enda emakeelel ning kõige rohkem leidub slängi kasutamist kõnekeeles. Tehnoloogia areng (arvutid, mobiiltelefonid) ning laienenud suhtlusvõimalused on toonud slängi ka veebisuhtlusesse.

Släng on raskesti piiritletav, sest sel on mitmeid stiile ning igaüks kasutab slängisõnavara omamoodi. Enamasti tarvitavad slängi noored, vanemad inimesed eelistavad suhelda viisakalt ning korrektselt.

Mõned teadlased peavad slängi linnamurdeks, sest linnades on palju igasuguseid inimgrupe, kes üksteisega suheldes erinevaid slänge kasutavad (Loog 1991: 6). Igal inimesel võib olla omamoodi ning teistest erinev kõnekeel, mida saabki slängiks nimetada. Seega kasutame kõik üksteisega suheldes veidi slängi. Paljudele vist tundukski maailm ilma slängita imelik ning vahest lausa vastuvõetamatu.

Noored kasutavad slängi, sest nad ei ole rahul kirjakeele poolt pakutavate tavapärase võimalustega. Nende jaoks on korralikult rääkimine igav ja vahel lausa veider. Suure osa noorte arvates on tore rääkida ebatavaliselt ning kasutada võõraid väljendeid, millest tihti keegi arugi ei saa. Esmatähtis on see, et sõna kõlaks huvitavalt ning jätaks mulje kõnelejust kui väga suure ja omapärase sõnavaraga isikust.

Släng avaldab suurt mõju hinnangulisele sõnavarale. Hinnanguteljel asetuvad sõnad selle järgi, missugust emotsionaalset hinnangulaengut nad kannavad. Nii võime rääkida deminutiividest ehk vähendussõnadest, augmentatiividest ehk suurendussõnadest, naljatlevatest, iroonilistest ja põlglikku, laitvat või halvustavat tähendust kandvatest pejoratiivsetest sõnadest. (Erelt jt 2000: 506–508) Hinnangulise sõnavara kasutamist võib kohata kõikjal: koolis, poes, kinos, tänaval jne. Igal pool on võimalik kohata kedagi, kes oma arvamust avaldab, olgu see siis hea või halb. Noorte seas on hinnangulise sõnavara levimisele kaasa aidanud Internet, kus on sadu kohti, et oma arvamust avaldada ning seda teistega jagada. See, kas arvamust avaldatakse oma nime all või varjunime kasutades, on igaühe enda otsustada.

Internetis on laialdaselt levinud vöör- ning laensõnade kasutamine, kuid hulganisti leidub ka väljendeid, mis on saadud tuletamise või lühendamiste teel. Sõnu lühendatakse mitmel erineval viisil, eesmärgiga muuta sõna võimalikult lihtsaks, kuid samas tagada see, et kõik selle tähendusest ühtmoodi aru saaksid. Kasutatakse ka tähtede või häälikute kirjutamist mitmekordselt, mis jätab kirjalikult väga efektse mulje. Tänu nimetatud võtetele saamegi iga päev oma keelde uusi ning huvitavaid sõnu. Kui palju keegi oma sõnavara slängiga täiendada tahab, on igaühe enda otsustada.

2. HINNANGULINE SÕNAVARA

2.1. POSITIIVSE HINNANGUGA SÕNAVARA

Keelekasutus on alati sotsiaalne tegevus, sest keel täidab suhtluseesmärke. Liisaks informatsiooni edastamisele kasutatakse keelt ka hinnangute ja suhtumiste väljendamiseks. Suulises suhtluses avalduvad need tihtipeale intonatsioonid.

Hinnanguline sõnavara jaguneb oma väärtuselt kolmeks: positiivse, negatiivse ja neutraalse hinnanguga sõnavara. Kogutud näidetest moodustavad kõige mahukama osa positiivse hinnanguga sõnad. Sõnu, millega midagi ülistada või kedagi kiita, on lõputu hulk.

Positiivse suhtumise väljendamiseks kasutavad noored mitmeid erinevaid sõnu. Alati leidub keegi, kes arvab, et mingi asi on *numnu*, *mõnna* või *änksa*. Tihtipeale võib sõna täpsem tähendus ebaselgeks jääda, erinevate sõnade tähendused võivad kokku langeda, ühel sõnal võib olla mitu tähendust. Sobiva sõna valib suhtleja vastavalt suhtlussituatsioonile.

Sageli kuulub üks sõna mitmesse sõnaliiki. Näiteks sõna *nummi* võib esineda nii nimi- kui ka omadussõnana.

nummi kui omadussõna:

*Vaata, kui **nummi** tüüp seal kõnnib.*²

nummi kui nimisõna:

*Vaata, **nummi** tuleb.*³

Mitmesse sõnaliiki kuuluvaid sõnu esineb siiski suhteliselt vähe, enamasti on hinnangut kandvate sõnade puhul tegemist omadussõnadega.

Nagu juba mainitud, on positiivse hinnanguga sõnu väga palju. Nende rohkuse üks põhjus seisneb selles, et peaaegu igast sõnast saab liite või lühendamise abil teha uue sõna. Lühendamise puhul on tähtis, et sõna saaks võimalikult lühike, kuid oleks ikkagi kõigile arusaadav. Lühendamist kasutatakse Internetis suheldes, sest seal toimub kommunikatsioon eriti kiires tempos. Järgnevalt on toodud näiteid lühendamise ja liidete kasutamise kohta.

Lühendamine:

mõnus > mõnna

*Katsu kui **mõnna** materjal.*⁴

äge > änksa, änks, änx.

*Väga **änksa** ju.*⁵

*suht **änks** jahh...*⁶

*väga **änx** pidu oli ju*⁷

koomiline > koom

*Minu arust oli ta ikka väga **koom**.*⁸

professionaalne > proff, pro

*Enda arvates on ta ikka väga **proff**.*⁹

*väga **pro** ju.....*¹⁰

kõva > kõvv, kõw

*Vaata kui **kõvv** soeng sellel tüübil on.*¹¹

*eriti **kõw** ju, või mis?*¹²

2 17-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 21.11.2007.

3 17-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 19.10.2007.

4 17-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 28.11.2007.

5 16-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 25.11.2007.

6 17-aastane poiss, MSNi-vestlusest, 21.11.2007.

7 17-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 21.11.2007.

8 17-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 14.10.2007.

9 16-aastane poiss, suulisest vestlusest, 18.11.2007.

10 17-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 21.11.2007.

11 18-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 26.11.2007.

12 17-aastane poiss, MSNi-vestlusest, 16.11.2007.

Liidete kasutamine:

nummi = nunnu > nummikas, numpskar, nunnukas

Päris nummikas ju.:P¹³

oled ikke eriline numpskar:D¹⁴

nägid seda pilti w, päris nunnukas onju¹⁵

kobe > kobedik, kobedus

Ta oli ikka eriline kobedus, või mis?¹⁶

Ja seal tulebki järgmine kobedik.¹⁷

kena > kenadus

mmmm, milline kenadus...;p¹⁸

Levinud on tähtede kirjutamine mitmekordselt. Hulganisti näiteid sellise sõnaloomingu kohta leiab Internetist ning MSNi-vestlustest. Kõige populaarsem on täpitähtede lisamine (näiteks *tore > torää, lahe > laheää*). Ka suulisest vestlusest pikendatakse soovi korral häälikuid, eriti täishäälikuid. Paljude arvates on selline ä-hääliku pikalt hääldamine sõna lõpus nn blondide tibide pärusmaa. See arvamus on levinud filmide kaudu, kus mõnitatakse blondi juuksevärvi.

Änxx pilt(;¹⁹

Nunnnnu oled:)²⁰

Tahaks ka seal oli torää²¹

Sexxyy göörl ;P²²

Ja nende vanemad lood on samuti lihtsalt SUUUPPEEERRR!!!²³

13 17-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 16.11.2007.

14 17-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 29.10.2007.

15 16-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 23.12.2007.

16 17-aastane poiss, MSNi-vestlusest, 16.11.2007.

17 16-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 15.12.2007.

18-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 03.12.2007.

18 16-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 15.12.2007.

19 <http://www.rate.ee/show.php?id=12330764>.

20 http://www.rate.ee/show.php?id=12473790#big_pic.

21 <http://www.rate.ee/show.php?id=12679562>.

22 <http://www.rate.ee/show.php?id=12578184&start=41>.

23 http://www.mulje.ee/m/Good_Charlotte_ja_Bedwetters_Y/c.shtm.

See tüdruk on **armass**:²⁴

nii **armash**:²⁵

Oled ikka nii **musssu mees**:²⁶

See oli lihtsalt nii **sjuuuuper** kogemus, mis ma sealt sain.²⁷

Eespool toodud näidetes olid suhtlejad oma positiivse emotsiooni väljendamiseks ja hinnangu andmiseks kasutanud nii slängisõnu, kirjakeele ortograafiareeglitest hälbivaid sõnu kui ka suur- ja väiketähe kombineerimist. Kirjakeelne sõna *armas* sai suurema tunderõhu edasiandmiseks vormid *armass* ja *armash*, sama võtet kasutati ka slängisõnade *musssu* ja *nunnu* puhul (vastavalt *musssu* ja *nunnnnu*). Sõnade *seksikas* ja *äge* puhul oli tarvitatud võõrtähti, tihti neidki topeldades (vastavalt *sexxy* ja *änxx*); sõna *super* puhul oli lisaks tähtede mitmekordistamisele kasutatud ka suurtähti.

Uusi väljendusvahendeid positiivse suhtumise edasiandmiseks saadakse veel sõnade kokkukirjutamisega. Kokku kirjutatakse nii ühte ja sama sõna kui ka erinevaid sõnu, eirates sealjuures igasuguseid kokku- ja lahkukirjutamise reegleid. Enamasti kirjutatakse kokku omadussõnu, lisades neile erinevaid eesliiteid (nt *üli*-, *mega*-). Sageli kirjutatakse järgnevaga kokku ka sõna *väga*. Niiviisi võib tulemuseks saada sõnu, mille tähendust vist keegi ei tea.

*Teadsid, et sul on nii ilusunnuarmas telefon?*²⁸

(Selles näites on kirjakeelsed sõnad *ilus* ja *armas* ühendatud slängisõnaga *nunnu*.)

mmm, mäksnummidilusadkobedad!!!(K)²⁹

(Suhtleja on kirjutanud kokku kirjakeelse sõna *ilus* slängisõnadega *mäks*, *nummi* ja *kobe*. Ilmselt on sõna *mäks* lühend sõnast *maksi-maalne*.)

*Mmm, mu vanaema küpsetas mõnnanämmissid saiakesi.*³⁰

(Kirjutaja on ühendanud slängisõnad *mõnna* ja *nämma*.)

24 <http://www.rate.ee/show.php?id=12722324&start=11>.

25 <http://www.rate.ee/show.php?id=12738548&start=11>.

26 16-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest.

27 17-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest.

28 17-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest.

29 <http://www.rate.ee/show.php?id=11948046&start=31>.

30 16-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 13.10.2007.

Järgmised näited puudutavad ühe ja sama sõna kokkukirjutamist, mis on võrdne sellesama sõna kasutamisega ülivõrdes.

*aga muidu seda tahtsin ka öelda, et tomatimahli
oli **njämmnjämm**...D³¹*

(Hüüdsõnaga *njämmnjämm*, mida antud juhul on kasutatud omadussõnana, rõhutab kirjutaja, et mahl oli väga maitsev.)

*niiiii **vaffavaffavaffa** oli, tahan ka tagasi..³²*

(Kolmekordne *vaffa* väljendab seda, et oli väga vahva, tunderõhku suurendab viie *i*-ga kirjutatud määrsõna nii.)

*Eile oli mul nii **mõnnamõnnamõnna** tuju!³³*

(Kolmekordse slängisõnaga *mõnna* rõhutatakse, et oli väga mõnus.)

Paljud positiivse hinnanguga sõnad on laenuid inglise keelest, kusjuures nende tähendus võib olla sama, mis inglise keeleski, kuid võib sellest ka erineda. Samuti kirjepilt võib olla sama või erineda ning ühel sõnal võib olla mitu kirjepilti. Sõna kirjepilt annab infot laensõna vanuse kohta: vanu ja kulunud väljendeid kasutatakse ühel viisil, uuematel laensõnadel on mitu avaldusviisi. Näiteks sõnal *cool* on mitu kuju (*cool, cuul, chuul, kuul, khuul, khood* jne). Tavaliselt võetakse oma keelekasutusse just see variant, mis kõige meelepärasem tundub.

Sarnased tähendused:

häpi – vastab ingliskeelsele sõnale *happy*. Nii inglise keeles kui ka noortekeeles on tähenduseks 'õnnelik'.

*Selleks, et sina **häpi** oleksid pole ju palju vaja.³⁴*

fun – esineb sellisel kujul ka inglise keeles. Nii inglise keeles kui ka noortekeeles on tähenduseks 'lõbus'.

*Teiega koos oli lihtsalt nii **fun** olla!!!³⁵*

kjuut – ingl *cute*. Nii inglise keeles kui ka noortekeeles on tähenduseks 'armas'.

*Sa ei kujuta ette kui **kjuut** ta eile välja nägi.³⁶*

31 <http://www.rate.ee/show.php?id=12679562>.

32 <http://www.rate.ee/show.php?id=12679562>.

33 18-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 27.11.2007.

34 17-aastane poiss, MSNi-vestlusest, 16.11.2007.

35 16-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 28.11.2007.

36 17-aastane poiss, MSNi-vestlusest, 16.11.2007.

Erinevad tähendused:

cool – inglise keeles tähendab see ennekõike ‘jahe, vilu’. Noortekeeles on tähenduseks ‘lahe, äge’.

*Päris cool ju...*³⁷

chill/chilly – inglise keeles on esmane tähendus ‘jahe’. Noortekeeles on tähenduseks ‘lahe, mõnus, muretu’.

*Ta on ju väga chill tädi.*³⁸

2. 2. NEGATIIVSE HINNANGUGA SÕNAD

Näidete arvu poolest paigutuvad teisele kohale negatiivse hinnanguga sõnad, mida kasutatakse ebameeldivate emotsioonide väljendamiseks. Kuna negatiivse hinnanguga sõnu esineb vähem, julgen arvata, et noored on enamasti siiski positiivse suhtumisega. Nagu positiivsete sõnade puhul, nii ka negatiivsete sõnade puhul on palju laene tulnud noorte seas populaarsest inglise keelest. Erinevalt positiivse hinnanguga sõnadest jääb negatiivse hinnanguga laensõnade tähendus tavaliselt lähtekeelele samaks. Sama kehtib ka kirjaipildi puhul.

fake – ingl ‘võlts’

*Laulud on head, kuid ta on fake vend.*³⁹

wannabe – ingl ‘inimene, kes üritab olla keegi, kes ta ei ole’

*Kui ma sinna jõudsin, oli terve saal täis wannabe tibi.*⁴⁰

friik – ingl *freak* ‘veider, ebatavaline, kummaline’

*Ta uus tüdruk on eriti friiki tšikk.*⁴¹

crap – ingl ‘jama, halb, kehv’

*Sinu jaoks on seal kindlasti vaid crapid lood.*⁴²

bitch – ingl ‘ebameeldiv ning pirtsakas naisterahvas’

*Tuli välja, et see eit on ikka täielik bitch.*⁴³

out – ingl ‘moest väljas või aegunud’

*Tema riietusstiil on ikka täiesti out.*⁴⁴

37 17-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 23.11.2007.

38 17-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 25.11.2007.

39 <http://www.foorumid.org/index.php?topic=231.20>.

40 17-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 13.10.2007.

41 17-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 16.11.2007.

42 16-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 16.11.2007.

43 17-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 23.11.2007.

44 18-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 28.11.2007.

diip – ingl *deep* ‘sügav, sügavamõtteline’
*See muusika on minu jaoks liiga diip.*⁴⁵

Eespool toodud näidetest selgub, et laensõna puhul võetakse inglise keelest tavaliselt üle nii sõna tähendus kui ka ortograafia, üksnes mõnel juhul muundatakse ingliskeelne sõna eesti hääldusele (nt *freek* > *friik* ja *deep* > *diip*). Vormiõpetuse reegleid üldiselt ei arvestata: tsitaatsõnu tuleks käänta ülakomaga (nt *crap* : *crap’i*), kuid seda eriti ei tehta; sõnale *friik* lisatakse tarbetu tüvevokaal. Sõnaliigiliselt on enamasti tegemist omadussõnadega, v.a sõna *out* puhul, mis on määrsõna (ülalpool esitatud näites oli seda kasutatud omadussõnana).

Mõned negatiivse hinnanguga sõnad koosnevad vaid paarist tähest või tähekombinatsioonist. Enamasti tähendavad kõik sellised sõnad ‘vastik, röve, nõme’. Tähendus oleneb paljuski lausest ning sellest, millele hinnang antakse. Niisuguseid lühikesi sõnu saab igaüks vastavalt tujule välja mõelda.

iuu

iuu, kui röve...⁴⁶

fui

Fui, vaata, mis mu saia peal on!⁴⁷

öäk

täiesti *öäk*, vähemalt minu arvates...⁴⁸

jööka

tšekka seda, *jööka*, onju..⁴⁹

jäka

Jäka, vaata, mis siin maas on..⁵⁰

väka

täiesti *väka* eksju..⁵¹

Nagu positiivse hinnanguga sõnu, nii saab ka negatiivse hinnanguga sõnu oma tahtmise järgi lühendada. Selliselt on võimalik kiiresti ja lihtsalt luua sõna, mida on hõlpus kasutada.

45 17-aastane poiss, MSNi-vestlusest, 23.11.2007.

46 16-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 18.10.2007.

47 17-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 21.12.2007.

48 17-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 16.11.2007.

49 17-aastane poiss, MSNi-vestlusest, 19.12.2007.

50 16-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 27.10.2007.

51 16-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 23.12.2007.

närviline > *närva, närvar*
*meil ka prantsa õps suht **närva**.*⁵²
*Ta on ikka täielik **närvar**.*⁵³
uimane > *uimps, uimar*
*kena, aga miks nii **uimps** nägu?:D*⁵⁴
*Sa kõnnid nagu viimane **uimar**.*⁵⁵

Kasutatakse ka liidete abi. Üldiselt tarvitatakse samu liiteid, mida positiivse hinnanguga sõnade puhul.

jobu > *jobudik*
*Siis tuli meile mingi eriti kiiksuga **jobudik**.*⁵⁶
ülbe > *ülbik*
*Mingi eriti **ülbik** oled vä?*⁵⁷
totu > *totakas, totukas*
*täiesti **totakas**, oled sa ikka...:D*⁵⁸
*kui ausalt öelda, siis ta on ikka täielik **totukas**...*⁵⁹

Negatiivsete hinnangusõnadena kasutatakse veel üldmõisteid. Üldmõisted on sõnad, mida inimesed tarvitavad iga päev ning mille tähendus on kõigi jaoks sama. Noortekeeles erineb tähendus tavapärasest aga üsnagi oluliselt. Palju kasutatakse ka selliseid üldmõisteid, mille tähendus on varieeruv ning mida kõik üheselt ei mõista.

tainad 'rumalad'
*Mõned on päris **tainad** ja ülbikud.*⁶⁰
kivis = *kivi* 'liikumatus olekus'
 Suht **kivis** oled jh :D⁶¹

52 <http://tdr.ee/foorum/viewtopic.php?t=1105>.

53 18-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 16.11.2007.

54 http://www.rate.ee/show.php?id=12642519#_pic.

55 16-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 12.12.2007.

56 16-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 11.10.2007.

57 17-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 17.11.2007.

58 16-aastane poiss, MSNi-vestlusest, 16.11.2007.

59 16-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 16.11.2007.

60 <http://tdr.ee/foorum/viewtopic.php?t=605&postdays=0&postorder=asc&start=15>.

61 <http://www.rate.ee/show.php?id=12450540&start=11>.

kapp ‘turske, tugev meesterahvas’
*Ta on ju vana tuntud kappmees.*⁶²
pann ‘kehv, vilets, vana, nigel’
*Maja ees seisis üks pann masin.*⁶³
mark ‘piinlik, häbiväärne olukord’
*vahvad.nunnukad.hm,nagu üldse mark ei olnud*⁶⁴
saabas ‘juhm, rumal’
*mingi eriline saabas oled vää?*⁶⁵

Ülalpool toodud näidetes esinesid nimisõnad omadussõna funktsioonis.

2. 3. NEUTRAALSE HINNANGUGA SÕNAD

Neutraalse hinnanguga sõnu on kasutusel üpris vähe ning enamasti on need lühendatud mõnest pikemast sõnast. Neutraalse hinnanguga sõna tähendus on enamasti sama kui vastava kirjakeelse sõna tähendus, kõik saavad nendest ühtmoodi aru. Lühendamisel on esmatähtis, et sõna saaks võimalikult lühike, kuid ei kaotaks oma tähendust. Efekti loomiseks võidakse sageli kasutada tähtede mitmekordset kirjutamist.

Neutraalse hinnanguga sõnade vähesuse peamine põhjus seisneb selles, et nendega saab väljendada vaid paari emotsiooni: noored väljendavad nende sõnade abil enamasti normaalset, ükskõikset ning vahel ka igavat olekut.

normull ‘normaalne’
*Ta küll üritas normullilt käituda, aga ei tulnud välja.*⁶⁶
normps – lühend sõnast *normaalne*
*Üldiselt on ta elanud vägagi normpsi elu.*⁶⁷
ok – lühend ingliskeelsest sõnast *okay* ‘korralik, normaalne, vastuvõetav’
*Tegelikult on ta suhteliselt ok tüüp.*⁶⁸
suvv – lühend sõnast *suvaline*
*Hakkasin eile ühte suvvi raamatut lugema.*⁶⁹

-
- 62 17-aastane poiss, suulisest vestlusest, 24.11.2007.
63 17-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 30.10.2007.
64 <http://www.rate.ee/show.php?id=11715485&start=11>.
65 16-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 15.12.2007.
66 17-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 4.10.2007.
67 17-aastane poiss, MSNi-vestlusest, 8.10.2007.
68 16 aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 8.10.2007.
69 17-aastane tüdruk, suulisest vestlusest, 19.10.2007.

pohh 'ükskõik'

Praegu on mul kõigest jumala **pohh**.⁷⁰
jumala savi 'täiesti ükskõik'

Mul **jumala savi**, mis sa seal tegid.⁷¹
kama kaks 'ükskõik'

Mul **kama kaks**, mis temast edasi sai.⁷²
poogen 'ükskõik'

Täiesti **poogen**...⁷³
nüri 'igav, jama'

Kuidagi väga **nüri** olemine...või mis sa arvad????⁷⁴
mage 'igav, jama'

veits mage pidu oli.: P⁷⁵

Näiteid analüüsides selgub, et nende hulgas on palju omadussõnu (*normull, normps, suvv, nüri, mage*). Et tegemist on slängisõnadega, erineb nende kirjalik sageli vastava kirjakeelse sõna omast. Sõnade *nüri* ja *mage* tähendus on teisenenud. Rõhutamaks seda, et tegu oli igava peoga, lisab suhtleja omadussõnale *mage* määrsõna *veits*, mis on samuti slängisõna. Ükskõiksuse väljendamiseks on erinevaid sõnu: nimisõna *savi* saab koos sõnaga *jumal* veel suurema tunderõhu, sama hinnangut väljendavad ka nimisõna *poogen* ja sõnaühend *kama kaks*. Kui keegi või miski on vastuvõetav ning sobiv, kasutatakse ka ingliskeelset lühendit *ok* (ingl *O.K., okay*).

3. HALJALA GÜMNAASIUMI NOORTE HINNANGULINE SÕNAVARA

Uurimustööd tehes tekkis suurem huvi kaasõpilaste sõnavara vastu. Ehkki suhtlen mitmete oma kooli õpilastega iga päev ning näiteid nende keelekasutuse kohta on esitatud juba töö eelmistes osades, tegin veel küsitluse, milles palusin noortel välja tuua sõnad, mida nad kasutavad etteantud mõiste väljendamiseks, kusjuures igaüks võis omalt poolt lisada teemaga seondu-

70 17-aastane poiss, suulisest vestlusest, 23.10.2007.

71 18-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 26.11.2007.

72 17-aastane tüdruk suulisest vestlusest, 13.10.2007.

73 17-aastane poiss, suulisest vestlusest, 7.11.2007.

74 16-aastane tüdruk, MSNi-vestlusest, 14.12.2007.

75 17-aastane poiss, MSNi-vestlusest, 4.12.2007.

vaid sõnu (vt lisa 1). Küsimustikele vastas 87 õpilast 8. ja 10.–12. klassist. Peale nn üldkasutatavate sõnade leidus ka selliseid sõnu, mida tarvitavad vaid mõned üksikud õpilased või sõprusgrupid. Kuigi enamasti kasutavad Haljala Gümnaasiumi noored tavapärasest hinnangusõnavara, oli kogutud materjalis sõnu, millele „Eesti slängisõnaraamatus” vasteid ei leidunud.

Erinevusi poiste ja tüdrukute sõnavaras ei olnud. Küll aga oli erinevusi nooremate ja vanemate õpilaste sõnavaras: võrreldes nooremate õpilastega kasutavad vanemate klasside õpilased palju laen- ja võõrsõnu. Nooremad õpilased kasutavad eesti keelele omasemaid väljendeid, samas palju on halvustava või solvava varjundiga sõnu, rohkesti on lausa roppe väljendeid. Sõnade moodustamisel kasutatakse kõikvõimalikke variante: lühendamist, liiteid, tähtede mitmekordset kirjutamist.

3. 1. KAHEKSANDA KLASSI ÕPILASTE HINNANGULINE SÕNAVARA

Nagu eespool mainitud, kasutavad nooremad õpilased rohkem eesti keelele omaseid väljendeid, nagu *mõnna*, *nämna* ja *nummi*. Tarvitavad väljendid on lihtsa ehitusega ning need ei sisalda keerulisi häälikuühendeid ega võõrhäälikuid. Laen- ja võõrsõnad on mugandatud nii, et nad ei sisaldaks võõrhäälikuid ja neid oleks kergem hääldada. Enamasti on nooremate õpilaste sõnavara kõigi jaoks üheselt mõistetav. Palju kasutatakse halvustavaid hinnangusõnu, kusjuures sageli koosnevad need vaid paarist tähest või häälikuühendist.

14–16-aastaste õpilaste vastuste seas oli hulganisti sõnu, mis on iseloomulikud teatud rühmadele. Tihtipeale olid sellised sõnad seotud rühmasiseste naljadega. Esines ka sõnu, mida kasutavad vaid paar inimest ning nende sõnade tähenduski on teada vaid mõnele üksikule.

Kogutud hinnangusõnu kõrvutan K. Vainola, L. Kaplinski „Eesti slängi sõnaraamatus” (edaspidi ESS) esitatud tähendustega, juhul kui need on olemas.

Populaarseimad vasted:

hea/tore – *lahe*

(ESS – ‘vahva, mõnus, meeldiv’)

mõnna

(ESS – ‘mõnus’)

äge

(ESS – ‘lahe, tore, vahva’)

änksa

(ESS – ‘äge’)

kipa

(ESS – ‘lahe, mõnus, vahva’)

cool

(ESS – ‘mõnus, lahe, trendikas’)

fun

(ESS – ingl ‘lõbus’)

vahva/vaffa

(ESS – ‘lahe’)

megalahe/sigalahe

(ESS – ‘hullult lahe’)

teema

raju

(ESS – ‘lahe, hoogne’)

kihvt/kift

(ESS – ‘lahe, äge, meeldiv’)

irw/irv

(ESS – tähekombinatsioon, mida kasutatakse Internetis, eriti MSNi-vestlustes positiivse suhtumise väljendamiseks. Märgib ka naeratust või rahulolu.)

Hea/toreda väljendamiseks toodi 13 sõna, neist kolm esinesid kahes variandis. Peaaegu kõik sõnad olid ka slängisõnaraamatus olemas, tähendades ‘tore, mõnus, lahe’. Sõnad *änksa* ja *fun* tähendasid sõnaraamatu järgi muud, sõnale *teema* vaste puudus. Lihttüvede kõrval oli kasutatud ka liitsõna, augmentatiivi *megalahe/sigalahe* (väljendab omaduse määra üle keskmise).

halb/nõme – *öka/öäk/väka*

(ESS – ‘oksele ajav, vastik’)

taun

(ESS – halvustav sõna inimese kohta)

ain

fui/iuu

sakib

(ESS – ‘nõme, halb’)

pähh

sitakas
(ESS – ‘värdjas, tropp’)
fakk
(ESS – kirumissõna)

Hinnangusõnu halva märkimiseks oli 8, neist 5 olemas ka slängisõnaraamatus. Hüüdsõnade (*pähh, fui* jt) kõrval oli häälduspärane inglise keelest tulnud kirumissõna *fakk*, sõna *ain* viitab konkreetsele inimesele.

igav – jura
(ESS – ‘jama, mõttetu’)
jamps
(ESS – ‘igav, jama’)
suvv
(ESS – ‘ükskõikne, suvaline’)
booring
(ESS – ingl ‘igav’)

Kui miski on igav, siis see on *jura* ja *jamps*. Igava kohta esitati ka lühend *suvv* sõnast *suvaline*, mis sõnaraamatu järgi tähendab ‘ükskõikne’. Sõna *booring* puhul on tegemist ingliskeelse sõnaga.

armas – pandav
(ESS – ‘seksikas, heatasemeline’)
nummi/nunnu
(ESS – ‘armas kena’)
nuntsik
numps
kjuut
aww

Mõistet *armas* väljendatakse kuue hinnangusõnaga, sõna *pandav* tähendus on sõnaraamatu järgi ‘seksikas’. *kjuut* tuleb ilmselt ingliskeelsest sõnast *cute* ‘armastusväärne, tore’.

rumal – blond/blondiin
kohuke
juhmart

toru

(ESS – kirumissõna juhmi, saamatu inimese kohta)

juhe/kaabel

tolgus

Mõistet rumal väljendati seitsme erineva nimisõnaga, liitelisi oli 3 (*juhe*, *tolgus*, *juhmar*), millest viimase puhul on tegemist pejoratiivi liitega.

tark – *tuupur*

(ESS – ‘hea õpilane, tuupija’)

megaaju

(ESS – ‘väga taibukas inimene’)

Positiivset hinnangut väljendavale sõnale *tark* andsid õpilased vasteks ainult 2 slängisõna. *tuupur* on tuletis ja *megaaju* augmentatiiv.

kole – *jubedik*

iuu

räige

(ESS – ‘suur, tõsine, raske, keerukas’)

rõve

(ESS – ‘jube, vastik, õudne’)

Kui näidete kohaselt on sõna *räige* tähendus ‘kole’, siis slängisõnaraamat annab tähenduseks ‘tõsine, raske, keerukas’. Neljast sõnast üks on tuletis (*jubedik*) ja üks täheühend (*iuu*).

Ülaltoodud sõnadest on 22 nimisõnad ja 21 omadussõnad, hüüdsõnu või hüüdsõnalaadseid sõnu on 7. Enamik sõnu on lihttüved, tuletisi on 9, liitsõnu 3.

Positiivse hinnangu väljendamiseks kasutavad kaheksanda klassi õpilased kõige rohkem järgmisi sõnu: *mõnna* (33), *äge* (27), *cool* (26), *änksa* (23).

Populaarseimate negatiivset hinnangut väljendavate sõnadena esinesid *fui/õka* (24), *taun* (18), *ain* (32), *iuu* (26).

Harva esinenud vasted:

hea/tore – *änksa-pänksa*

saibiis

hüper-super-lahe

halb/nõme – *svamm*

nuustik

rääbus

voolik

tross

(ESS – kirumissõna meesterahva kohta)

markmees

igav – *uni*

uinumuinu

lohva

armas – *wauchi*

naiss

rumal – *tossike*

kaabelaja

juut

ajukääbus

(ESS – ‘nõrgamõistuslik’)

saabas

(ESS – ‘juhm, rumal’)

tumba

(ESS – kirumissõna rumala, loll või juhmi inimese kohta)

sooda

(ESS – ‘loll, napakas, rumal’)

loll laps

lol

tark – *taibu*

nupu

oivik

ajuhiiglane

kole – *abordijäänus*

(ESS – kirumissõna inimese kohta)

karvane

(ESS – ‘pikajuukseline noor’)

gorss

(ESS – kirumissõna meeste kohta)

Vähemkasutatavad hinnangusõnad on huvitavamad ja värvikamad. Rohkem on sõnu negatiivse hinnangu väljendamiseks: halva/nõmeda/koleda jaoks on nimisõnad *svamm*, *nuustik*, *voolik*, *saabas*, *tumba*, *sooda*, *tross*, *gorss*; liitsõnadest *abordijäänus* ja *markmees*. Liitsõna *ajukääbik* iseloomustab rumalat, vastandsõna on *ajuhiiglane*. Supletiivid on *änksa-pänksa* ja *uinumuinu*. *hüper-super-lahe* on suurendava tähendusega augmentatiiv. Deminutiive, mis on vähendava, meelitava ja hellitava tähendusega, on kaks – *taibu* ja *nupu*. Huvitavad sõnad on *saibiis* ja *naiiss*. Neist esimene on mõjutatud vene keelest, teine tuleb ingliskeelsest sõnast *nice*.

Sõnaliigiliselt on eespool toodud hinnangusõnade hulgas kõige enam nimisõnu – 30-st 19, omadussõnu on 7, paarissõnu on kolm ja sõnaühendeid üks; liitsõnu on 4 ja tuletisi samuti 4.

Positiivsete hinnangusõnade hulgas esinesid ainult korra järgmised sõnad: *saibiis*, *hüper-super-lahe*, *änksapänksa* ning *wauchi*. Negatiivsete hinnangusõnadena oli vaid korra välja toodud sellised sõnad nagu *tross*, *tossike*, *lohva*, *sooda* ning *rääbus*.

3. 2. GÜMNAASIUMIÕPILASTE HINNANGUSÕNAVARA

Gümnaasiumiõpilaste seas on slängi kasutamine vähem levinud kui nooremate vastajate seas. Slängi tarvitatakse enamasti Internetis ning MSNi-vestlustes. Vanemad õpilased kasutavad rohkem laen- ja võõrsõnu. Võõrsõnad on mugandatud eesti hääldusele ning selleks, et luua efektsemat muljet, on nende kirja pilti muudetud.

Gümnaasiumiealiste vastajate sõnavaras tuli harvaesinevaid sõnu rohkem välja kui nooremate õpilaste sõnavaras. Selle põhjal võib järeldada, et gümnaasiumiõpilased on isikupärasemad ja kasutavad vähetuntud sõnu julgemini. Leidus palju selliseid sõnu, millele sõnaraamatutes vasted puuduvad, arvatavasti teavad nende tähendusi vaid kasutajad ise.

Populaarseimad vasted:

hea/tore – *superlux*

(ESS – ‘väga luksuslik/uhke’)

pro

(ESS – ‘professionaalne, vilunud’)

chill

(ESS – ‘lahe, mõnus, muretu’)

häpy

(ESS – ‘õnnelik’)

šeff

(ESS – ‘lahe, äge, tore, hea’)

priima

wipii/wahoo

Positiivset hinnangut (st seda, et miski on hea/tore) antakse edasi 7 erineva võõrsõnaga, kusjuures esineb augmentatiiv *superlux*, ingliskeelne *chill* ja häälduspärane mugand *häpy*. Lühendi *pro* tähendus on sõnaraamatu järgi ‘vilunud, professionaalne’. Huvitav sõna on *wipii/wahoo*.

halb – *bullshit*

crap/cräpp

(ESS – ‘jama, halb, kehv’)

karm

(ESS – ‘tõsine, raske, keerukas’)

rets

(ESS – ‘vägivaldne’)

Negatiivset hinnangut (st seda, et miski on halb, igav) väljendatakse ingliskeelsete laenude (*crap/cräpp*, *bullshit*, *booring*) kõrval ka sõnadega *karm*, *mage*, *lahja*, *haige*. Sõnaraamatus on sõna *karm* tähendus teine – ‘keerukas, raske’.

igav – *mage*

lahja

booring

(ESS – ingl ‘igav’)

haige

(ESS – ‘ebameeldiv, omapärane, imelik’)

armas – *nunts*

nunnu/nummi

(ESS – ‘armas’)

lovely

cute

sexo

kobedik
(ESS – ‘meeldiv’)
kobedus
pandav
(ESS – ‘seksikas, heatasemeline’)

Seda, et keegi on armas, võib väljendada deminutiivide *nunnu/nummi/nunts* abil. Inglisekeelsed tsitaatsõnad *lovely, cute*. *kobedik* ja *kobedus* on vastavalt *ik-* ja *us-*liitelised tuletised.

rumal – piider
(ESS – ‘homo’)
tainas
(ESS – ‘rumal, saamatu’)
odav
lauajalg
ain
kabi
(ESS – ‘mehe suguelund’)
totu

tark – smart
rott
(ESS – ‘varas’)
nuti

Kui slängisõnaraamat annab sõna *rott* tähenduseks ‘varas’, siis ülaltoodud näidetes on selle tähenduseks ‘tark’. Huvitav deminutiiv on *nuti*. Inglisekeelset sõna *smart* kirjutatakse häälduspäraselt – *smart*.

kole – kõõm
(ESS – kirumissõna inimese kohta)
ugli/ugly
friik/friiky
(ESS – ‘kummaline, omapärane’)
krõõt
(ESS – ‘rumal, kole naisterahvas’)
lõust

Rumala ja koleda kohta kasutatakse selliseid hinnangulisi nimisõnu nagu *tainas, kabi, lauajalg, lõust, kõõm*. Ka isikunimed võivad kanda negatiivset hinnangut, näiteks *krõõt* ja *ain*. Inglise keelest on võetud sõnad *ugli/ugly* ja *friiki/friiky*.

Eespool toodud sõnade hulgas on kõige enam lihttüvesid (36), tuletisi on 5, liitsõnu 3 ja lühenenud tüvesid 2. Enamik hinnangusõnadest on omadussõnad, nimisõnu on 46st 11.

Positiivsete hinnangusõnadena kasutavad gümnaasiumiõpilased kõige rohkem järgmisi sõnu: *chill* (32), *häpy* (28), *superlux* (27), *pro* (32), *šeff* (31) ning *wippii* (26). Populaarseimateks negatiivseteks hinnangusõnadeks osutsid *piider* (37), *crap* (31), *mage* (27), *lahja* (25) ning *karm* (31).

Harva esinenud vasted:

Hea – *aaight*

tip-top

tibenz-tobenz

igav – *ruiks*

lame

boorinks

armas – *numminaator*

kaifoowa

muska

(ESS – ‘kallim’)

kobekann

rumal – *tibupea*

pelmeen

jep

taunipea

torlont

lammas

tark – *pugens/pugents*

pugetis

smaaartääss

kole – *peletis*

fääg

katkine

tont

(ESS – ‘rumalavõitu noorsõdur’)

räme

(ESS – ‘suur, tõsine, raske, keerukas’)

koll

(ESS – laiahaardeline sõna, mida tavaliselt kasutatakse meesterahva kohta)

krõhva

(ESS – ‘kole, ebameeldiv naisterahvas’)

Eespool toodud sõnu kasutatakse harvemini. Positiivse hinnangu väljendamiseks on 11 sõna, negatiivsete hinnangute tarvis 16. Kui keegi või miski on armas, võib öelda *numminaator* (tuletis) või *kobekann* (liitsõna). Paarissõna *tip-top* ning selle kõnekeelne variant *tibenz-tobenz* märgivad seda, et kõik on hea ja tore. *Pugens/pugents/pugetis* tähistasid vastajatel küll tarka, kuid neil on halvustav varjund juures. Hinnangu tugevust antakse sõnas *smaarrtääss* edasi häälikute mitmekordistamisega. Rumala kohta käivad liitsõnad *tibupea* ja *taunipea*; lihtnimisõnad *lammas* ja *pelmeen* kannavad samuti negatiivset hinnangut. Huvitavaks võib pidada sõna *torlont*. Nimisõnad *krõhva*, *tont*, *koll* ja *peletis* tähistavad koledat. Sama hinnangut kannavad ka omadussõnad *katkine* ja *räme*. Viimase tähenduseks on slängisõnaraamatus ‘suur, raske, keerukas’. Sõna *fääg* on häälduspärane mugand ingliskeelsest sõnast *fag*.

Kui enamkasutatavad hinnangulised slängisõnad olid suuremalt jaolt omadussõnad, siis harvemini esinevad sõnad on enamasti nimisõnad – 27st 18. Omadussõnu oli 4, paarissõnu 2, *jep* ja *aaight* jäävad määratlemata.

Positiivsete hinnangusõnadena esinesid vaid ühe korra sõnad *aaight*, *kobekann*, *pelmeen* ning *kaifoowa*. Negatiivsete hinnangusõnadena esinesid ainult korra *smaarrtääss*, *katkine*, *torlont*, *taunipea* ning *tibupea*.

Haljala Gümnaasiumi õpilaste hinnangusõnavaras on 167 erinevat sõna, neist kannab positiivset hinnangut 65 sõna. Seega on noorte sõnavaras rohkem sõnu, millega tähistada halba, igavat, rumalat, koledat.

KOKKUVÕTE

Emotsioonid ja keel mõjutavad teineteist. Tugevama emotsiooni mõju all olles kasutame ka keelt pisut teisiti kui rahulikus meeleolus. Kui emotsioon terminina kuulub psühholoogia oskuskeelde, siis igapäevases suhtluses on meil keeles tunnete/tunduste/hinnangute väljendamiseks hinnanguline sõnavara: vande- ja hellitussõnad, halvustava tähendusega sõnad, naljatleva tähendusega sõnad. Paljudel lausungitel on suhtluses lisaks sisule kanda ka tunnet/suhtumist väljendav laeng. (Vainik 2002: 56)

Uurinud noorte hinnangulist sõnavara, eelkõige slängisõnu, jaotasin kogutud sõnavaralise materjali väärtuselt kolme rühma: positiivse hinnanguga sõnavara, negatiivset hinnangut kandvad sõnad ning neutraalsed sõnad, mis väljendavad põhiliselt normaalset olekut, vahel ka igavust. Positiivsete ja negatiivsete emotsioonide väljendamiseks oli sõnu rohkem.

Hinnangulise sõnavaraga puutume nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses kokku iga päev. Emotsioonisõnavara leiab eriti rohket kasutust Internetis, sest suhtlusportaalid ja foorumid võimaldavad avaldada oma arvamust ka varjunime all.

Oma positiivseid ja negatiivseid hinnanguid väljendavad noored enamasti omadussõnadega, negatiivsete hinnangute andmiseks kasutatakse ka nimisõnu, mille tähendus on nihkunud. Emotsionaalset hinnangulaengut kannavad nii deminutiivid kui ka augmentatiivid, noorte sõnavaras on veel palju pejoratiive. Suur osa hinnangusõnadest on võõrsõnad, laenatud enamasti inglise keelest. Võõrsõnade puhul võib sõna tähendus jääda samaks (*häpi* 'õnnelik'), aga see võib lähtekeele omast ka erinev olla (*cool* – ingl 'jahe', noorteslängis 'vahva, tore, lahe'). Inglisekeelseid sõnu kasutatakse kas tsitaatsõnadena või mugandatakse eesti keele hääldusele.

Nii positiivse kui ka negatiivse hinnangu andmiseks kasutatakse sõnade lühendamist ja erinevaid täheühendeid (hüüdsõnalised). Hinnangusõnade hulgas on ka palju tuletisi, st uusi sõnu tehakse erinevaid liiteid kasutades. Kirjalikus suhtluses (Internet ja MSNi-vestlused) tarvitavad noored suurema tunderõhu andmiseks sõnade ebaharilikku kokkukirjutamist ja ühe ja sama tähe mitmekordistamist. Võõrtähti tarvitatakse seal, kus neid kirja keeles ei ole. Selliste trükitehniliste võtetega äratatakse tähelepanu, samas aga eiratakse ortograafiareegleid. Suulises suhtluses lisatakse emotsioonile ja hinnangule värvi intonatsiooniga.

Lisaks Interneti-portaalidest ja -foorumitest, MSN-vestlustest ja suulistest vestlustest kogutud sõnavarale korraldasin küsitluse ka koolikaaslastele. Haljala Gümnaasiumi noorte hinnangulist sõnavara analüüsisin kahes

rühmas: kaheksanda klassi õpilaste sõnavara ning gümnaasiumiklasside õpilaste sõnavara. Selline jaotus võimaldas teha järeldusi slängisõnavara kasutamise kohta erinevates vanuseastmetes. Uurimusest selgus, et nooremad õpilased kasutavad rohkem eesti keelele omaseid väljendeid, kuid vanemad õpilased eelistavad laen- ning võõrsõnu. Ilmnes ka asjaolu, et gümnaasiumiklasside õpilased kasutavad isikupäraseid väljendeid rohkem kui nooremad koolikaaslased. Leidus sõnu, mida kasutavad vaid mõned sõprusgrupid, ning sõnu, mida slängisõnaraamatus pole. Kogutud sõnavara võrdlesin „Eesti slängi sõnaraamatus” olevate sõnadega. Sain kinnitust teadmisele, et slängisõnavara on väga kiiresti muutuv ning lokaalne, sest minu koolikaaslaste keelekasutuses on palju sõnu ja väljendeid, mida ei ole isegi mõned aastad tagasi ilmunud sõnaraamatus.

KIRJANDUS

- Eesti slängi sõnaraamat. 2003. Koostanud K. Vainola, L. Kaplinski.
Tallinn: Aule Kirjastus
- Erelt, M., Erelt, T., Ross, K. 2000. Eesti keele käsiraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus
- Foorumid.org: <http://www.foorumid.org> (4.10.2007)
- Internetiportaal Rate: <http://www.rate.ee> (4.10.2007)
- Internetiportaal Mulje: <http://www.mulje.ee> (4.10.2007)
- Loog, M. 1991. Esimene eesti slängi sõnaraamat. Tallinn: Mai Loog Meelelahutus- ja fotoportaal: <http://www.tdr.ee/foorum> (4.10.2007)
- Vainik, E. 2002. Kas eestlased on “kuumaverelised? Eestlaste rahvalikust emotsioonikategoriast. – Emakeele Seltsi Aastaraamat 47 (2001).
Koost. Mati Erelt, Tallinn, lk 63–86

LISA 1. KÜSITLUSLEHT

Hea koolikaaslane

Teen uurimistööd hinnangulisest sõnavarast noortekeeles. Keelenäidete saamiseks soovin Sinu abi ning palun Sul vastata järgmistele küsimustele.

Heidi Toomejõe, 11. klassi õpilane

Milliste sõnadega väljendad järgmisi suhtumisi-emoosioone (lisa ka keda või mida vastav sõna iseloomustab):

Hea –

Halb –

Vahva, tore –

Igav –

Armas –

Rumal –

Tark –

Ilus –

Kole –

Lisa omalt poolt sõnu ja väljendeid, mis Sinu sõnavaras väljendavad suhtumist kellessegi või millessegi.

Susanna Haavamägi

“Kirke portree” (rasvapliiats, süsi, akvarell)

Jürgen Kristoffer Korstnik
“Nimeta” 2008 (harilik pliiats)

KRISTIINA TÜÜR
SAAREMAA ÜHISGÜMNAASIUM
JANNO JÕGEVA
VÕRU KREUTZWALDI GÜMNAASIUM

FOSFORISISALDUSE VÄHENDAMINE LÄÄNEMERE PÕHJASETTENÄIDISTES ALUMIINIUMSOOLA ABIL¹

JUHENDAJA: EMIL RYDIN

Viimastel kümnenditel on üha teravamalt esile kerkinud Läänemere saastumise probleem. Maismaalt satub vette hulgaliselt toitainerikast reovett, prügi, väetisi, mis kõik mängivad olulist rolli suvistes laiaulatuslikes veeõit-sengutes ning surnud tsoonide tekkes veekogu sügavamates paikades. Oma osa fosfori vabanemisel setetest etendavad ka süvaveekerge² ja ülaveelange³

-
- 1 Käesolev töö (originaalpealkirjaga *Short Term Effects of Aluminum Treatment on Baltic Sea Sediment Samples*) on valminud Rootsis Uppsala Ülikooli korraldatud limnoloogia-teemalise suvelaagri Research School 2007 raames. Ürituse sihtgrupiks olid 17–19-aastased Skandinaavia ja Ida-Euroopa noored. Iga riiki esindas kaks osalejat, kes olid valitud laagri juhtkonna poolt eelnenud konkursi tulemuste põhjal.
 - 2 Terminit süvaveekerge (ingl *upwelling*) kasutatakse kõigi nähtuste kohta, mis on seotud vertikaalsuunaliste liikumistega meres (Stipa 2002).
 - 3 Vajumine (ingl *downwelling*) või ka ülaveelange (Soomere 2007) on vastassuunaline protsess süvaveekerkele, kus pindmised soojad vähemsoolased veemassid sukelduvad tihedamate ja suurema soolusega süvaveemasside alla. Kuna need protsessid esinevad koos, siis antud mõistet harilikult eraldi välja ei tooda.

(Soomere 2007). Leevendamaks vee eutrofeerumist⁴ ning pärssimaks organismide vohamist, on ühe olulisema toitainet – fosfori (edaspidi P) – sidumist viidud mageveekogudes läbi erinevate metallide sooladega, eeskätt alumiiniumi-, raua- ja kaltsiumisoolade abil (Cooke jt, 2005). Igal neist on omad piirangud, näiteks raua ja kaltsiumi poolt seotud P võib madala redokspotentsiaali ning pH muutuste toimetel kergesti vabaneda (Boström 1982). Seevastu alumiinium seob fosfori väga tugevalt üpris pikaks ajaks ning üldjuhul organismidele kahjutult. Saksamaal on seda meetodit kasutatud juba kolm aastakümnet, kuid ainult mageveejärvede puhul; alumiiniumsoola on kasutatud ka joogivee töötlemisel (Rydin jt, 2000).

EESMÄRK

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida, millisel kujul, kas lahuse või graanulitena lisatuna, seob $\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3 \cdot 14\text{H}_2\text{O}$ (edaspidi Al-sool) vees leiduva fosfori kõige efektiivsemalt ning kui palju fosforit vastav Al-soola kogus seob. Uurimus viidi läbi neljas tööruhmas, iga grupp töötas erineva Al-soola kogusega samadel tingimustel. Ühine eesmärk oli teda saada, milline on optimaalne kasutatava soola kogus ruutmeetri kohta ning sobivaim rakendamiseks Balti mere tingimustes (see siinses töös ei kajastu).

HÜPOTEES

Granulaarsel kujul lisatuna on Al-sool efektiivsem kui eelnevalt merevees lahustatuna.

METOODIKA

Settekihtide kogumine

Norräljevikeni lahest koguti 21 meetri sügavuselt 10 settenäidist, kasutades Willneri aparati⁵. Tarvitati 51 cm pikkusi pleksiklaasist torusid sisediaameet-

4 Eutrofeerumine – veekogude rikastumine toitainetega, peamiselt fosfori- ja lämmastikühenditega, mis toob kaasa ökosüsteemi esmatootjate (fütoplankton, kõrgemad taimed) suurenenud produktsiooni. Sellega kaasnevad laguprotsessid põhjustavad sageli hapnikupuudust ning veekvaliteedi halvenemist, mõjutades negatiivselt vees elavate organismide elukeskkonda.

5 Willneri aparaat (ingl *Willner sampler*) on seadeldis, mille abil kogutakse

riga 64 mm. Seadeldis lasti nõöri abil paadist merre, paar meetrit enne põhja puutumist aeglustati laskumise kiirust ning lasti 90° nurga all vabalt põhjamahta langeda. Selle tulemusena tungis torudesse merepõhjavesi koos mudaga. Ideaalne suhe on 55–70% muda, 30–45% vett, mis tegelikkuses siiski varieerus. Mõõda nõöri lähetati alla metallitükk, mille abil vabanes vinnast toru pealmine kork, sulgedes toru ja takistades vaakumi abil setet välja libisemast. Willneri aparaat vinnati üles, vees sulgeti ka alumine kork ning eeskujulikumad näidised asetati edasiseks transpordiks kastidesse vertikaalselt.

TÖÖ KÄIK LABORIS

Esmalt paigutati settenäidised üheks ööpäevaks külmruumi temperatuuriga 2,5–3°C, et transpordil üles kerkinud setteosakesed saaks taas põhja vajuda. Teisel päeval lisati alumiiniumsool. Koguseks oli 20 g/m², mis oli välja arvatud torude mõõtmete põhjal. Enne proovide töötlemist eemaldati igast näidisest 10 ml vett hilisemate spektrofotomeetriliste analüüside jaoks (Murphy, Riley 1962). Need asendati 10 ml samast paigast võetud mereveega, et hoida vee mahtu stabiilsena. Et kontrollida P vabanemist põhjasettest, ei lisatud gruppi 1 ehk torudesse 1, 2 ja 3 midagi. Gruppi 2 ehk torudesse 4, 5 ja 6 lisati granulaarne Al-sool ning gruppi 3 ehk torudesse 7, 8 ja 9 lisati eelnevalt merevees lahustatud Al-sool. Selleks eemaldati igast proovist 100 ml vett, kus sool lahustati, seejärel viidi lahus tagasi torudesse. Näidis 10 jäeti varuprooviks. Torud suleti õhukindlalt. Järgnevateks päevadeks paigutati näidised pimedasse kliimaruumi temperatuuriga 14–16°C, kogutud veeproovid pandi külmruumi.

Järgneval viiel päeval võeti kell 12 igast torust analüüsiks 10 ml veeproov (eelnevalt oli vett torudes õrnalt segatud, et P sisaldus ühtlustuks). Võetud vesi asendati kohe sama koguse mereveega. Proovid paigutati külmruumi.

Kuuendal päeval viidi läbi spektrofotomeetiline analüüs lainepikkusel 882 nm. Selleks viidi igasse veeproovi 2 ml reagenti, valmistati kalibratsiooni- ja lahused ja pimesti (ingl *acid blank*). Lahused jäeti pooleks tunniks seisma, et sinine värvus tuleks esile; neid analüüsiti spektrofotomeetri abil.

settenäidiseid sügavalt veekogude põhjast. See koosneb metallkorpusest, klaasplasttorust ja nõörist. Klaasplastist toru, mis on mõlemast otsast avatud, paigutatakse aparaadi metallist käppade vahele. Need hoiavad toru kindlalt kinni. Seadeldise ülaosas, toru kohal, paikneb vinnastatud kork, mis juba väikese impulsi tagajärjel vabaneb ning sulgeb tihedalt toru ülemise otsa.

Saadud andmeid analüüsiti ja nende põhjal koostati graafikud, mida võib näha tulemuste osas (Broberg 2002).

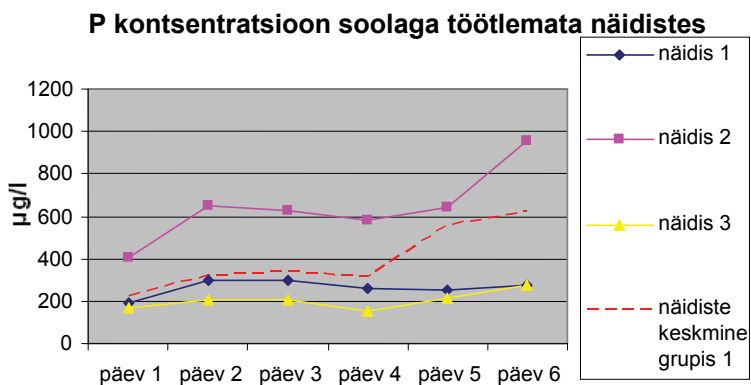
TULEMUS

Alumiiniumsool täitis oma eesmärgi: vee fosforisisaldus vähenes. Graanulid toimisid paremini, sidudes P ka sette pealmistest millimeetritest.

Töötlemata kontrollnäidistes P vabanemine setetest suurenes: P kontsentratsioon tõusis alumiiniumsoolaga töötlemata torudes keskmiselt 219 µg/l-lt 619 µg/l-le, ilmnedes teravamalt kõrge bakteriaalse aktiivsuse ja väikese veemahu juures (joonis 1). Grupis 2 ehk torudes, kuhu Al-soola oli lisatud granulaarsel kujul, toimus kõige drastilisem muutus: P kontsentratsioon langes keskmiselt 311 µg/l-lt 21 µg/l-le (joonis 2). Al-sool oli efektiivne ka lahusena lisatuna, vähendades P hulka näidises peaaegu miinimumini, nimelt langes P kontsentratsioon keskmiselt 114 µg/l-lt 26 µg/l-le (joonis 3). Erinevalt töötlemata näidistest vähenes absoluutne P kogus (milligrammides) soolaga töödeldud torudes märgatavalt (joonis 4).

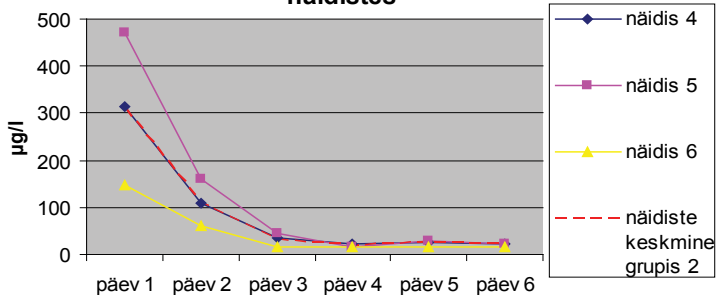
Suurimad keskmise P-sisalduse muutused leidsid aset grupis 1, kus see märgatavalt suurenes, ning grupis 2, kus P-sisaldus tugevalt vähenes (tabel 1).

Tabel 1. Keskmine P vabanemine

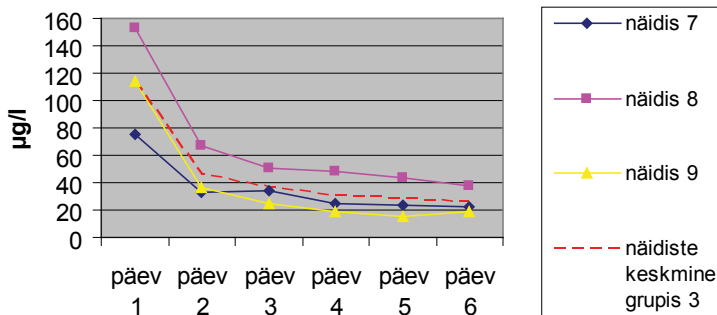
Joonis 1.

P kontsentratsioon soolagraanulitega töödeldud näidistes

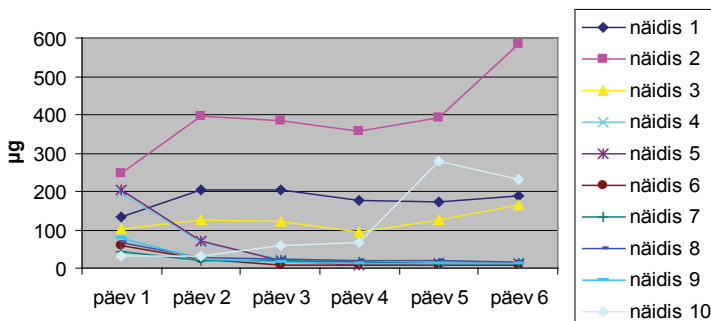
Joonis 2.

P kontsentratsioon soolalahusega töödeldud näidistes

Joonis 3.

Absoluutne P kogus näidistes

Joonis 4.

Keskmine P vabanemine päevas (mg/m ²)	Standardhälve	
Grupp 1 (kontrollnäidised + varu)	10.2	8.2
Grupp 2 (granulaarse Al-soolaga näidised)	-8.8	5
Grupp 3 (lahustatud Al-soolaga näidised)	-3	1.1

ARUTELU

Pärast alumiiniumsoola graanulite ja lahuse lisamist põhjasetteproovidele esimesel päeval oletati, et Al-soola graanulid osutuvad lahuse kujul lisatud Al-soolast efektiivsemaks, kuna looduses võtaks lahuseks lisatud Al-soola settimine sügavate veekogude põhja tohutult aega, samuti võiks see hoovuste, tuulte vm tegurite toimel plaanitud mõjukohast kaugemale kanduda ning jaotumine oleks äärmiselt ebaühtlane. Graanulid aga vajuksid oma suuruse tõttu üsna kiiresti põhja, toimides seega rutem, ning nende mõjuala oleks täpsemini reguleeritav. Samas liiga väikeste graanulite kasutamise korral lahustuks need enne sihtmärgini jõudmist ning poleks enam nii tõhusad, liiga raskete soolakätkrite puhul võtaks lahustumine aga üpris kaua aega ning tekiks oht, et need vajuvad liiga sügavale settesse, kus neist enam suuremat abi poleks (Ahlgren jt 2005). Sõltuvalt veekogu sügavusest võiks graanuleid katta mõne ainega, mis takistaks põhja laskumisel nende lahustumist, kuid ei tõstaks hinda liiga kõrgele ega oleks kahjulik keskkonnale.

Väikesed mudas elanud ussikesed surid, kui lisati alumiiniumi. Esiialgu arvati, et nende hukk oli tingitud suurest rõhkude muutusest või alumiiniumsoola mürgisusest. Nimelt Al-i mõned vormid ($\text{Al}(\text{OH})_2^+$, Al^{3+}) võivad madala pH juures (seda tuleb siiski harva ette) olla mõningatele organismidele toksilised (Gensemer, R.C. Playle, 1999). Ussikesed surid aga ka neis torudes, kuhu soola ei lisatud, mistõttu eeltoodud võimalus välistati. P kontsentratsiooni võrdlemisel torudes 2 ja 10 selgus, et viimases näidises oli see kõrgem. Võttes arvesse fakti, et vee maht oli proovis 10 tunduvalt väiksem kui proovis 2, oli absoluutne P kogus suurem siiski torus 2. See oli ka ainus näidis, kus elav plankton püsis elus kõige kauem. Esmane järeldus, mis osutus küll ekslikuks, oli see, et nad suutsid end elus hoida tänu lahustunud P kõrgele kontsentratsioonile. Tegelikult oli see tingitud hoopis piisavast kogusest lahustunud hapnikust: on võimalik, et toru nr 10 kork polnud piisavalt õhukindlalt suletud. Erinevus P koguses esimesel päeval võis tuleneda erineva intensiivsusega segamises, nimelt võis juhtuda, et esimestes

proovides sattus vee liikumise mõjul veekeskkonda rohkem setteosakesi. Sellest tuleneks ka spektrofotomeetriliste analüüside erinevused, kuigi see on äärmiselt ebatõenäoline.

Päev pärast soola lisamist oli näidiste 7, 8 ja 9 pinnale moodustunud äärmiselt ühtlane helbeline valkjasbeež kiht, proovides 4, 5 ja 6 oli kiht aga ebatasane ja täpiline. Oletati, et soola lisamine ei osutu ebaühtlase jaotumise tõttu siiski palju efektiivsemaks. Suurimad muutused leidsid kolmandas grupis aset teisel päeval, teises grupis toimus drastilisim P hulga muutus agakolmandal päeval. Oletati, et see oli tingitud sellest, et lahustatud sool oli valmis siduma P kohe, kui jõudis põhja heleda mudakihini, kuid granulaarne sool vajas lahustumiseks aega. Analüüsi tulemusel leiti, et graanulid sidusid fosforit paremini, kuna tungisid sügavamale settekihti, sidudes P osaliselt ka settest endast, olgugi et lahusena lisatud sool moodustas ühtlasema kihi.

Spektrofotomeetri abil tehtud mõõtmiste tulemustele toetudes (Psenner jt 1988) võib öelda, et alumiiniumsool sidus P kiiremini granulaarsena ($9 \text{ mg/m}^2\text{p}$) kui lahusena lisatuna ($3 \text{ mg/m}^2\text{p}$). Keskmine P kontsentratsioon oli enne soola lisamist tunduvalt madalam näidistes 7, 8 ja 9, kuhu lisati soola lahustatud kujul, kui näidistes 4, 5 ja 6, kuhu lisati soola granulaarsena, olgugi et proovid olid võetud samast paigast 15 m raadiuses. Tekkis küsimus, miks oli proovide P-sisaldus nii erinev ning kui see olnuks võrdne, kas sama kogus alumiiniumsoola oleks sidunud rohkem fosforit.

Kui kaua see meetod töötab? On tehtud erinevaid oletusi Al : P suhte kohta alates 2 : 1 (Lewandowsky jt., 2003) kuni 12 : 1 (Rydin jt., 2003). Arvutuste põhjal on oletatav 20 g/m^2 alumiiniumsoola toimeaeg poolest aastast kolme aastani (vt tabel 2). Toimeaeg ei tähenda mitte seda, et fosfor taas vabaneb, see jääb kindlalt seotuks, kuid toimeaeg sõltub toitainete juurdevoolust: mida rohkem peale tuleb, seda kiiremini ammenduvad sidumata alumiiniumi varud (Nürnberg 1988).

Proovides, kuhu alumiiniumsoola ei lisatud, muutus pealmine heleda muda kiht peagi Fe_2S -i moodustumise tõttu mustjaks. Viiendal päeval ilmusid torudes 5 ja 6 settekihi pinnale heledad täpid, torus 10 moodustus väga õhuke valkjashall kiht, mille tekkimine oli tõenäoliselt tingitud väävliühendeid lõhustavatest bakteritest. Järeldati, et kõrge bakteriaalne aktiivsus näidises 10 tulenes vee mahu vähenemisest: see oli ainus toru, kuhu igapäevaste 10 ml proovide võtmise järel sama kogust merevett ei lisatud. Suurt hüpset sama toru P-kontsentratsioonis viiendal päeval võib seletada kõrge bakteriaalse aktiivsusega ning sellega, et viiendal päeval ei segatud üheski

torus vett P-sisalduse ühtlustamiseks. Kerkis küsimus, miks oli üksnes toru 10 sellest asjaolust mõjutatud. Püstitati hüpotees, et see võis sõltuda vee mahust, mis proovis 10 oli väiksem (Helsel, Hirsch 2002).

Näidises 8 häiriti moodustunud alumiiniumsoola-fosfori kompleksi liighoogsa segamisega, mis aga igapäevaseid mõõtmistulemusi eriti ei mõjutanud. Sellest järeldub, et vee liikumine ei vähenda alumiiniumsoola efektiivsust. Toru 2 P- sisalduse suur erinevus teistest näidistest, kuhu soola ei lisatud, jäi aga jätkuvalt selgusetuks. Oletati, et see võis olla seotud organismide elutegevusega, näiteks vees elanud bakteritega.

Usaldusväärne vastus jäi saamata veel teistelegi küsimustele, näiteks kui pika perioodi jooksul tuleks jätkata mõõtmistega, et saada usaldusväärseid andmeid; mis on lisatava soolakoguse ülempiir. Seega võib öelda, et uurimistöö osutus jätkusuutlikuks.

Tabel 2. Al-i poolt seotud P kogus (arvestatud on erinevaid sidumiskoeffitsente ning hinnangulist toimeaega)

20 g Al/m ²		mg	Graanulid	Lahus	Graanulid	Lahus
Al : P	P		Päevad	Päevad	Aastad	Aastad
2	10.00	10 000	1130	3323	3.09	9.10
3	6.67	6667	753	2215	2.06	6.07
4	5.00	5000	565	1662	1.55	4.55
5	4.00	4000	452	1329	1.24	3.64
6	3.33	3333	377	1108	1.03	3.03
7	2.86	2857	323	949	0.88	2.60
8	2.50	2500	283	831	0.77	2.27
9	2.22	2222	251	738	0.69	2.02
10	2.00	2000	226	665	0.62	1.82
11	1.82	1818	205	604	0.56	1.65
12	1.67	1667	188	554	0.52	1.52

KOKKUVÕTE

Käesolevas töös keskenduti Läänemere eutrofeerumise vähendamise võimalustele alumiiniumsoola abil. $\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3 \cdot 14\text{H}_2\text{O}$ seob veest üht olulisemat toitainet – fosforit – moodustades vees lahustumatu, organismidele üldjuhul mittetoksilise kompleksi (Gensemer, R.C. Playle, 1999). Sügisesed ja kevadised veekihtide segunemised ning süvaveekeerked ja ülaveelanged tingivad põhja settinud fosfori naasmise pindmistes veekihtidesse, kus see muutub kättesaadavaks fütoplanktonile. See toob suvede lõpul kaasa massiivseid veeõitsenguid, mis lõppkokkuvõttes vähendavad merevee hapnikusaldust, luues paljudele organismidele ebasoodsad elutingimused — tekivad surnud tsoonid.

Uurimus viidi läbi Rootsis Uppsala ülikooli korraldatud noorte teaduslaagri raames. Laboratoorsetes katsetes oli põhirõhk alumiiniumsoola efektiivsuse ja fosfori sidumise kiiruse testimisel. Selleks töödeldi Balti mere põhjast võetud settenäidiseid 20 g/m^2 Al-soolaga, lisades kümnest kolme uuritavasse näidisesse soola granulaarsel kujul ning kolme eelnevalt merevees lahustatuna. Püstitati hüpotees, et granulaarne sool on lahustatust efektiivsem, mis osutus ka tõeseks. Töötlemata näidistes vabanes setetest fosfor, drastilisim vastupidine muutus leidis aset granulaarse Al-soolaga töödeldud näidistes, kus katse jooksul langes P-sisaldus keskmiselt $290 \mu\text{g/l}$. Edukalt toimis ka lisatud lahus, mis vähendas P kontsentratsiooni keskmiselt $88 \mu\text{g/l}$. Töödeldud näidistes langes P kontsentratsioon peaaegu samale tasemele.

Kasutatud meetodeid võiks rakendada ka Eesti vetes, eeskätt kinnikasvavates lahesoppides. Püstitatud eesmärgid täideti ning uurimistöö on jätkusuutlik.

KIRJANDUS

- A h l g r e n, J. L. Tranvik. A. Gogoll. M. Waldebäck. K. Markides. E. Rydin. 2005 Sediment Depth Attenuation of Biogenic Phosphorous Compounds Measured by 31P NMR. *Environmental Science & Technology*, 2005 (vol 39) (no 3) 867-872
- B o s t r ö m, B., Jansson, M., Forsberg, C. 1982. Phosphorus release from lake sediments. *Arch. Hydrobiol. Beih. Ergebn. Limnol.* 18, 5-59
- B r o b e r g, A., Uppsala 2002, Water and sediment analyses, 3rd edition, p. 26-29.
- C h a n g, S. C. & Jackson, M. L. 1957. Fractionation of soil phosphorus. *Soil Sci.* 84: 133-144
- C o o k e, D. E., E. B. Welch, S.A. Peterson and S. A. Nichols. 2005. Restoration and management of lakes and reservoirs. 3rd ed. Boca Raton, London, New York: Singapore Taylor & Francis Group
- G e n s e m e r, R. W. and R. C. Payle. 1999. The bioavailability and toxicity I aquatic environments. CRC Press LLC
- H e l s e l, D. R. and R. M. Hirsch. 2002. Statistical Methods in Water Resources. Techniques of Water-Resources Investigations of the United States Geological Survey, Book 4, Chapter A-3
- M u r p h y, J. and Riley J. P. 1962. A modified single-solution method for the determination of phosphate in natural waters. *Anal. Chim. Acta* 27, 31-36
- N ü r n b e r g, G. K. 1988. Prediction of phosphorus release rates from total and reductant-soluble phosphorus in anoxic lake sediments. *Can. J. Fish. Aquat. Sci.* 45: 453-462
- P s e n n e r, R., Boström B., Dinka M., Pettersson K., Pucsko R. and Sager M. 1988. Fractionation of phosphorus in suspended matter and sediments. *Arch. Hydrobiol. Beih. Ergebn. Limnol.* 30, 98-109
- S o o m e r e, Tarmo 2007. Vesi meres kerkib ja vajub. – *Eesti Loodus*, nr 8, lk 6-12
- S t i p a, Tapani. 2002. Süvaveekerke füüsika. Läänemereportaal: <http://www.fimr.fi/et/itamerkanta/bsds/2019.html> (20.02.2008)

Anni Kotov

“Naira portree” (harilik pliiats, rasvapliiats, süsi)

OLGA IGNATJEVA
AHTME GÜMNAASIUM
11. KLASS

EESTI ÜHISKONNA PEEGELDUS JUHAN LIIVI LUULES¹

JUHENDAJA: ELVE SAAREPUU

EESTIMAA 19.–20. SAJANDI VAHETUSEL

19.–20. sajandi vahetus oli kultuurilises mõttes Eestimaa jaoks otsustav. Lähenedid suured ühiskondlikud muutused: 1905. aasta revolutsioon, mõisate põletamine, sõjaväe karistusoperatsioonid.

20. sajandi alguses muutus põhjalikult eesti kirjanduspilt – eestlased olid jõudnud kultuurilise iseseisvuseni.

Igas rahvuskirjanduses on oma “hull geenius”. Eesti kirjanduses on selleks Juhan Liiv kui üks tähelepanuväärsemaid isiksusi, traagilise elusaatusega luuletajaid ja proosakirjanikke, kellest on saanud alguse modernne eesti luule (Nahkur 2007: 36).

JUHAN LIIVI ELULUGU

Eesti üks väljapaistvamaid luuletajaid J. Liiv sündis 1864. aastal vaeses lasterohkes usklikus peres Peipsi lähedal Alatskivil. Kuna Juhani tervis oli nõrk juba lapsepõlves ja kodune olukord oli raske, jäi tema haridus poolikuks: ta jõudis õppida Naelavere külakoolis ja Kodavere kihelkonnakoolis

1 Töö on kirjutatud 2007. aastal vene keele õppekeele klassis.

ning püüdis jätkata haridusteed Tartus Hugo Treffneri gümnaasiumis, kuid ei pidanud seal kaua vastu. Kui tervis lubas, töötas ta ajalehtede juures Tallinnas, Tartus ja Viljandis ning teenis elatist vabakutselise kirjanikuna.

1894. aastal haigestus ta tõsiselt, oli mõnda aega ravil Tartu närvikliinikus ning seejärel elas paranematu haigena vanematekodus ja sõprade hoole all. 1903. aastani ei kuulnud temast midagi, siis aga hakati tema töid taas avaldama.

J. Liivi luules kajastub sügav armastus rahva, kodumaa ja selle looduse vastu. Kirjanik samastab end oma isamaaga: haige on tema ja ka tema kodumaa, varemmed on tema ümber ning ka temas eneses, kuid ometi armastab ta seda haiget ja neid varemeid.

Haigus küll stabiliseerus, kuid aeg-ajalt kannatas kirjanik siiski raskemate maaniate all. J. Liiv suri 1913. aastal tuberkuloosi. Ta on maetud Alatskivi kalmistule.

EESTIMAA KAUGE MINEVIK

J. Liivi luule viib meid eestlaste kaugesse minevikku. Kirjanik kujutab muistsete eestlaste kuuesaja aasta tagust vabadusaega ja sellele järgnenud kannatusi, mida põhjustasid sakslastest, rootslastest, taanlastest ja poolakatest vallutajad. Eestlane muudeti pärisorjaks, ta sõltus oma feodaalist kõige raskemal kujul: talupoeg ei tohtinud mujale elama asuda, mõisnik võis teda müüa nii koos taluga kui ka eraldi. Külased laastasid viljaikaldused, katkud. Eestlaste olukord ei paranenud ka Vene võimu all (Eesti alad liideti Venemaaga 1710. aastal, mil lõppes Põhjasõda).

Põhjasõjaaegne laastamine, maksude tõstmine, pärisorjuse süvenemine, raske teoorjus, haridustaseme langus – kõike seda oli raske taluda. J. Liiv räägib esivanemate läbielatust sügava kaastundmusega. Samas ta mõistab, et see palju kannatanud maa on talle väga armas, sest see on tema esiisade maa, tema isamaa.

*Ja väli must ja murelik -
see vanemate minevik...
Kuussada aastat läinud ta,
ei ainust tähte näha saa:
nii armas, armas mulle ta,
meel paremat ei kannata!
(Liiv 1956: 326)*

Ükski võõrvõim ei hoolinud põliselanikest, Eestimaast; tegutseti vaid omakasu nimel. J. Liiv võrdleb Eestit laevaga, millel on murtud mast (st puudub iseseisvus, arenemisvõimalus) ning mille tüüri juures on aina võõrad, keda laeva saatus kõige vähem huvitab. Luuletaja elab valusalt läbi ebaõiglust, mis tema rahvale osaks sai.

*Kas olete näinud laeva, mis mastita?
Kas olete näinud laeva, mis tüürita?...
Oh nõnda oled sa, minu isamaa:
laev oled sa mastita, ja laev oled tüürita:
su masti murdis kauge minevik
ja võõrad su tüüri on juhtind, kuis juhtus.
Kuidas nad, lained, su ümber on uhtund.
(Liiv 1956: 374)*

JUHAN LIIVI LÄHIMINEVIK JA KAASAEG

J. Liivi aeg kestis 19. sajandi 1864. aastast 20. sajandi 1913. aastani. Selleks ajaks olid talupojad pärisorjusest vabaks saanud (ajavahemikus 1816–1856), kuid maa oli endiselt mõisnike ainuomand. Vabaks kuulutatud talupojad võisid aga maad mõisalt rentida. Sajandi keskel, umbes sel ajal, kui sündis J. Liiv, algas talude ulatuslikum päriseks ostmine. Eestlane sai jälle oma maa täieõiguslikuks peremeheks.

Kaasaja iseloomustamiseks luules ei valinud J. Liiv mitte mõisaid ja suur-talusid koos haritud põldude ja tõukarjaga, vaid vaese talukoha, kust ta ka ise pärit oli.

Vinkeli (1964: 6) järgi oli J. Liivi vanaisa Eno Liiv olnud kirjaoskaja, ümberkaudsete poolt austatud hakkaja talumees ning aednik, kes pidas samal ajal nii kupja kui ka kiriku võõrmündri ametit ning jahvatas Alatskivi jõel asetsevas vesiveskis mõisa vilja. Pärast E. Liivi surma langes perekond aga kehviktalupoja seisusesse, sest kirjaniku isa Benjamin kupjaametit ei pärinud ning pidi kasutada oleva maa eest teopäevi tegema. Varsti liitis mõisnik veskikoha maa mõisaga ja Liivide perekond oli sunnitud Riidmale kolima. Seal sündis ka Juhan. Riidmal valitses eluruumide kitsikus ning maad olid kehvad. Pereisa hakkas tekkinud olukorrast väljapääsu otsima. Ühe võimalusena kaaluti väljarändamist Venemaale. See nõu jäi siiski katki. Siis aga hakkas Benjamin koos naabrimehega nõudma, et mõisnik neid raharendile laseks, kuid

mõisnik oli eraldanud kvoodimaa just teotöoliste saamiseks. Seetõttu seisis perekonnal ees uus kolimine – Oja renditallu, millest sai nende lõplik kodu.

Vanemate äraajamine – isegi kehvalt söödilt – kajastub ka kirjaniku luules.

*Seda tean, kuis isa talu
vanast võetud võimuga:
härra tema mõisa külge
võttis kavalusega.*

*Kuidas asemele anti
metsas kehva söödike;
kuidas sealtki ära aeti
sööti vaja mõisale!*

(Liiv 1956: 355)

J. Liiv peab talupoega ühiskonna aluseks. Ta kirjeldab kaastundmusega muistset talutaret, mille olustiku pilt avardub süüdistavaks poliitiliseks üldistuseks irjaniku kaasaja kohta. (Vinkel 1964: 109)

*Must lagi on meie toal
ja meie ajal ka:
ta nagu ahelais väänleb
kui tema saaks kõnelda!*

(Liiv 1956: 377)

Luuletaja viitab ka tema enda elu mõjustanud teguritele: kehvale lapsepõlvele ja väljavaateta olevikule. Vaesus, nõrk tervis, võimetus aidata oma vanemaid – kõik see põhjustab pessimismi, aga ka kibestumist valitsevas korras.

*Karjapõli –
nälg,
mehepõli – võlg!...
kolm mõisa väljakest,
võlga ja näljakest...
Ehmatust, haigusi
pärinud vanemad,
pärinud ma.*

(Liiv 1956: 327)

J. Liiv näeb talupoja hädade allikana elu viljatutel maadel, kust korjatud viljast ei jõua talupoeg oma peretki ära toita, samas tuleb osa saagist veel mõisnikule loovutada. Rikkuse ja vaesuse vastuolu viib autori meeleheiteni. Ta haletseb teisi ja ennast.

*Mis andis kehva aasta
nii kehva põlluke,
mis teistest üle jäänud,
mida omandan endale.*
(Liiv 1956: 334)

Tunnetades vaesuse ja rikkuse vastuolu, suhtub J. Liiv kriitilis-satiiriliselts raha ahnitsevatesse rikkastesse ning nende poolt loodud avalikku arvamusse. Kirjanik näitab ahastusega, et valitsevaks on tõekspidamine, mille järgi inimese positsiooni ühiskonnas määrab tema varanduslik seisund – isegi sugulane unustatakse, kui ta on vaene.

*Vaesel ei ole vaderit,
õnnetusel hõimulasi,
tagakiusatul sugulast.*
(Liiv 1956: 352)

Omakasu tegevusvälja kujutab J. Liiv personifitseeritult. Kibedusega näitab ta, et see pahe valitseb nii linnas kui ka maal, olles iseloomulik kõigile kaasaja institutsioonidele. Omakasupüüd lämmatab inimese, hea on ainult sellel, kes „oskab elada”. Kirjanik esitab omakasu kui ahnuse ja tundetu saamahimu sümbolit.

*Mina, omakasu,
Sinu sõber, omakasu,...*

*Sinu asjad on aiva hääd,
ees ja taga mind igal pool näed;
sead sul siledad, lehmad rammusad,
ainult natuke vähemat kõverdad, -
kõik kui ilma saad!*
(Liiv 1956: 318)

Kirjanik tunnetab, et kaasajal valitseb peale omakasu ka rumalus, meeldimishimu, silmakirjalikkus ja jõukama ees roomamine. Ühes pikemas jutustava sisuga luuletuses J. Liiv näitab, kuidas säärase mentaliteediga ühiskonnas suhtutakse vaese veomehe õnnetusse: nõu antakse ainult suusoojaks, tegelikult appi ruttamata.

*Oleks viinapudel
olnud kaasas mul,
või ehk raha taskus –
lugu teine küll.*
(Liiv 1956: 364)

Ühiskondlikku elu puudutavad küsimused on tähtsal kohal ka J. Liivi lühi-
luules. Üldtuntud on epigramm „Kuub”, kus kirjanik astub välja kõige vä-
givaldse ja rõhuva vastu. Ta häbimärgistab omavoli väikese inimese kallal,
kelle õigustatud protest mässamiseks tunnistatakse.

*Su kuub see passib minule,
sa anna tema mulle!
Siis külm teeb otsa minule. –
Nonoh – sa mässad jälle!*
(Liiv 1956: 432)

Rõhumine ja vägivald ei olnud ainult Eesti hädad, J. Liivi ajal kannatati nen-
de all ka mujal maailmas. Nii ei unustagi J. Liiv oma maa pärast muretsedes
ka teisi rahvaid. Näiteks paljastab ta koloniaalrõhumist Aasias, kus „kollase
mehe hädaohu” (Vinkel 1964: 107) ettekäändel okupeeriti maavarade poo-
lest rikkaid maid ja rööviti põlisasukatelt vabadus.

*Hädaohtu kardad sa kollaselt mehelt,
Euroopa?
Tõsi! Ta kuld võib kallimaks minna!*
(Liiv 1956: 423)

Ka Aafrika pärismaalasi kohtlesid sissetungijad kui loomi, pidades neegreid
juba sünnist saadik orjadeks. Kirjanikku ei jäta seegi ükskõikseks ning ta
süüdistab satiirilises lühivormis kolonisaatoreid.

*Orjaja moor on – roomav kui elajas;
mässaja moor on – kuri kui elajas;
moor on ikka elajas.
(Liiv 1956: 433)*

J. Liiv vastandab koloniaalrõhumisele, rikaste kullaorjusele ja silmakirjalikkusele lihtrahva südamlikkuse: kehvikute saunahurtsikutes ei jäeta ukse taha ühtki abipalujat. J. Liiv tunneb hellust nende südamlike inimeste vastu, kes ise puudust kannatades on valmis iga hädalisega oma piskut jagama.

*Ta tuleb saunahurtsiku,
kus elab vaene mees;
ta rahvast ära põlatud,
töö raske, higi sees.*

*Siin on tükk leiba, siin toop vett –
mu õhtusöök on ta, -
kui soovid, tere tulemast!,
ta jaga minuga!
(Liiv 1956: 364)*

J. Liivi kujutelmad ei ole tekkinud mitte ühe maakoha põhjal, vaid on kokku pandud tema rännu- ja reisimuljetest. Ta kirjeldab realistlikult maa üldist ilmet, luues pildi selle viletsusest: rohtukasvanud aiad, lagunevad talud... Ta adub, et sellises olukorras on vaimse elu areng võimatu ja kõik edasiviiv on määratud suikumisele.

*Eile nägin ma Eestimaad!
Nägin hurtsikuid, saunasid,
väljal kiviõsa aunasid...*

*Põõsastikud ja võsad kõik
suikumise ja näotuse paik.*

(Liiv, 1956: 332)

KULTUURIELU

J. Liivile on südamelähedane ka kultuurielu. Ta mõistab, et rahvusliku kultuuri areng sõltub suurel määral keele positsioonist ühiskonnas. J. Liivi aegses Eestis oli eesti keel pidevalt pilgete märklauaks ning selle arengut pidurdati, ametliku keeleks oli hoopis vene keel. Mõistes olukorra teravust, tuleb kirjanik välja peene satiiriga, milles eesti keel esineb personifitseeritult – vaese hulgasena.

*Üht hulgust mina tunnen,
kel pilget jaetakse;
ma tunnen ühte vangi,
keda taga aetakse...*

*Sa vaene hulgus! Tema
on kallis eesti keel!*
(Liiv 1956: 361)

Kahetsusväärseesse olukorda oli sattunud ka eesti kunst, mille arengut püüti igati takistada. Võõramaa ametnikud ja subjektiivsed kriitikud, keda J. Liiv võrdleb eeslitega, ei tahtnud ega suutnud mõista eesti kunsti püüdlusi ning lahendasid kõike jõupositsioonilt. Kirjanik ilmutab vastuseisu baltisaksa ja vene omavolile ning väidetele, et eesti keel pole kasutamiseks küllalt ilus, et maarahvale pole tarvis ei haridust ega ka kultuuri.

*Oh sa unustatud, oh sa põlatud,
oh sa meelega, mahatallatud,
oh sa sapist ülekallatud,
oh sa eeslitest iia-tud-eesti kunst!*
*Kuidas need kritiseerivad –
Eesel ei mõista eesti keelt?*

*Eesel mõista ei tahagi:
kabjaga astub ta peale ja otsustab!*
(Liiv 1956: 378)

Kirjanik häbistab eesti soost noormehi, kes selle asamel, et tarkust omandada ja isade kombel tööd teha, raiskavad vanemate raha prassimiseks. Oma emakeelt unustades hakkavad nad tasapisi saksastuma. Sel viisil kahjustavad nad aga eesti haritlaskonna potentsiaali ning soodustavad noorte moraalset allakäiku.

*Ja linnast meile saksa keelt
ja saksa õlut toodi;
lillesid õpiti Tüüringi mägedelt
ja raha läks õllepoodi.
(Liiv 1956: 325)*

Sakslus lõi kirjanduses välja selliselt, et laideti maha kõik eestilik ning tunnistati ainult saksameelset. J. Liiv tõdeb, et osa eesti soost kirjanikke on oma arguses või karjerismist aetuna sakstega ühte lõonud ning on kas saksa-meelsed või passiivsed. Viimast kritiseerib autor teravalt, kuna ükskõiksus on talle vastuvõetamatu.

*Kui eesti kirjanduses
ööd hulkusin vahest ma...*

*siis hoidsin end vaikselt eemal,
jäin vait, - et teised ei näe.
Siis kadakasakste killas
ma olin kui päikese käes.
(Liiv 1956: 331)*

J. Liiv on mures oma kaasaegsete hingeelu pärast. Ta osutab inimeste karjääri- ja saamahimule. Leidus neid, kes vaikisid maha oma tõelised seisukohad või muutsid neid avalikult, vastavalt kasulootusele.

*Kes meeldida tahab, peab roomama
„jah” ütledes „ei” peab mõtlema,
mis teine tahab, peab tegema,
peab ahelaid kandma ja tänama!
(Liiv 1956: 376)*

RAHVUSLIK ÄRKAMISAEG

19. sajandi teist poolt iseloomustab eesti rahva eneseteadvuse tõus – algab rahvuslik ärkamisaeg. See on suure poliitilise võitluse aeg, mille üheks juhiks saab C. R. Jakobson, kes aastatel 1878–1882 toimetab Eesti esimest poliitilist ajalehte „Sakala” (Hennoste 1963: 100). Ka Liivide peres elatakse

sündmustele hoolega kaasa. Noor Juhan saab „Sakalast” ja C. R. Jakobsoni tulihingelistest kõnedest kinnitust oma mõtetele ja alustuge loominguliseks tegevuseks. Ta tunnetab, et nende sündmustega algab Eesti ajaloos uus etapp. C. R. Jakobsoni kui rahvusliku liikumise ühte eestvedajat peab ta oma õpetajaks. J. Liiv rõhutab seda ka oma loomingus. Ehkki C. R. Jakobson sureb varakult (1882. a. 41-aastasena), jääb mälestus temast sära rava päiksena paistma nii J. Liivi kui ka kogu ärganud rahva hinge.

*Sina töid päikese meie lauale,
ennast teda kanti peagi hauale
Aga juba löödud haav oli rauale.
„Eesti rahvas”, tema rääkis sinule,
esivanematest kõneles minule:
„Maarahvas, maarahvas on eestlane!”*
(Liiv 1956: 396)

Ka kolmteist aastat pärast C. R. Jakobsoni surma tunneb kirjanik Eestimaat pärast südamevalu. Ta kutsub kaasmaalasi ühinema isamaa nimel. Kirjaniku arvates võivad õnnetut Eestimaad päästa vaid ühendatud jõud.

*Ja armastuse ma võtaks,
võtaks truuduse, aususe ka,...*

*Ja veresideme võtaks,
võtaks venna südame ma –
ja köidaks sellega ühte
sind, õnnetu Eestimaat!*
(Liiv 1956: 284)

RAHVUSKÜSIMUS

Suur osa J. Liivi hilisematest mõttemõlgutustest on seotud rahvusküsimusega. Kirjanik tajub vägivallega rajatud suurriigi – Vene impeeriumi – mõju Eestile. Venemaa aitas nii mõnelgi rahval nende endistest orjastajatest vabaneda, teisalt aga jätkas nende rahvaste suhtes samasugust anastuspoliitikat nagu tema ellased. Liiv mõistab seda ning teeb Vene riigile etteheiteid selle kohta, et see ei taha arvestada väikerahvaste vajadustega ega võta nende nõudmisi kuulda.

*Kes sa hiilgvaid võitused võitnud,
mõõgaga vägeva riigi rajanud,
mõne rahva sa vabastand,
kiitust kaugemalegi kajanud...
Oma rahvastest kaebusi kuulda
seda ei luba sa – sõna peab surema.
(Liiv 1956: 370)*

J. Liiv on kategooriliselt vastu Vene valitsuse eesmärgile muuta kõik impeeriumi rahvad üheks suureks segarahvaks ning luua totalitaarse režiimiga riik. Seoses Aleksander III aktiivse venestuspoliitikaga Eestis 19. sajandi teisel poolel on tendents assimileerumise suunas siiski märgatav. Seetõttu ongi J. Liiv mures oma rahva edasise saatuse pärast. Ta võrdleb rahvusi tähtedega, mis taevast kaunistavad: kui kaovad tähed, muutub taevas tühjaks ja halliks. Just eripära on kirjaniku arvates riigile kasulik.

*Soome sugud peaks surema Venemaa tugevus' pärast?
Üks täht siis vähem jääks ju su taevas,
rahvaste taevas – kas sa ei tunneks sest kahju?
Üks ja teine kaoks – üksi siis
jääksid maailma?!
(Liiv 1956: 370)*

J. Liivile näib totter see, kui väike rahvas peab ennast suure rahva heaks ohverdama. Kirjanik naerab välja neid, kes oma suures arguses mõtlevad, et ehk ongi parem, kui Venemaa eesti rahva „alla neelab”. Ta võrdleb selliseid inimesi rumalate lammastega, kes oma sõgeduses võivad end hukutada.

*Ta on nii vägev, mina nõnda väeti –
vast loodusest mind talle toiduks jäeti.
Nüüd vaesel lõvil kõht on tühi
ja mina, talleke, pean lõbupühi.*

*Nii mõned mehed meil järel veerivad,
et väikesel rahval suure kasuks tarvis kaduda.
(Liiv 1956: 411)*

Kirjanik ootab mingit soodsamat lahendust. Ta loodab, et Vene valitsus võtab aru pähe ega tee kohutavat viga, mis lõpeks eesti rahva jaoks katastroofi. Ta peab paremaks rikast ja lõbusat seltskonda, kus ollakse sõbrad, kui mingit rahvaste segu, kes ühtviisi viletsuses elavad. Kirjanik soovib, et kõik elaksid sõbralikult ja võrdväärselt, sest sellisel juhul muutuks elu paremaks ja õnnelikumaks. Niisugune on J. Liivi arusaam ideaalsetest rahvussuhetest.

*Seltskond on varisam: lõbusam, targem, rikkam.
See, mis üksikult tõde, kas rahvastes pole ka nõnda?
Tõesti on nii. Seltskond on tordam,
lõbusam, parem, rikkam.
Teiste hävitus viga on, halb viga,
mida veelgi ei tunta...*
(Liiv 1956: 370)

Tsaristlik rõhumine jätkus ka 20. sajandi algul. 1909. aastal kirjutab J. Liiv luuletuse, milles võrdleb Eestimaad salanaisega, keda ei tohi avalikult nimetada. Eesti oli siis Vene provints, mille heaolu sõltus ainult tsaarivalitsuse armulikkusest.

*Sa oled kui salanaine,
mu kallis kodumaa;
ja seda küll avalikult
ei tohi nimeta.*
(Liiv 1956: 377)

J. Liiv unistab sellest, et kunagi hakkab maksma siiski eesti rahva õigus, rahvas saab vabalt hingata, lõpeb vägivald ja „hunt ei kisu” enam. Nii lõövadki elegeilisuse kõrval välja romantilistest arusaamadest kantud optimistlikud noodid.

*Üks hommik tuleb, millal enam hunt ei kisu,
ei karu murra ega madu nõela,
vaid millal tõendatakse eesti õigus
ja millal häbiasi pole eesti au.*
(Liiv 1956: 411)

J. Liiv kirjeldab, kuidas tuhanded vabameelsed inimesed, kartmata sattuda repressioonide ohvriks, astusid võitlusesse kodumaad ahistava võõra võimuga. Kui keegi langes, tuli tema asemele uus, kes jätkas sama teed. Kaotusi tuli siiski kanda. Näiteks sunniti venestamise käigus töölt lahkuma 90% ärkamisaja tegelastest. Oma kohast tuli loobuda umbes tuhandel külaharitlasel (Tuglas 1958: 15), kelle õlgadel oli olnud rahvuslik kultuuritöö.

*Ja langeb teele tuhandeid –
neist koju jõuavad tuhanded
Ja viivad vaeva ja hoole
ja lendavad mesipuu poole.
(Liiv 1956: 338)*

Kirjaniku peas tekib fantaasiarikas pilt, mille ta seob oma unistustega kodumaa tulevikust. Ta paneb paberile oma optimistlikud mõtted, mis teatava pessimistliku tooni kõrval mõjuvad ülevalt.

*Kas ma Eestit unes nägin?
Nägin lained laevu täis,
nägin viljarikast randa,
mehhõlm ta ümber käis.
(Liiv 1956: 285)*

Vahel tundub kirjanikule, et isamaa ei jõua enam oma ahelaid kanda. Autor ei lõpeta siiski pessimistlikult, vaid unistab paremast, vaadates lootusrikkalt tulevikku, kus inimesed maailma paremaks muudavad.

*Kui tume veel kauaks sinu maa
ja raske su koorem kanda,
kui enam ei jõuaks, ei jõuakski ka
sa soovide siniranda.*

*Täht süttib ehk taevas su üle veel,
lill tärkab su kaua pinnast,
ja sinu mõte ja sinu meel
kord tuksub su rahva rinnast.
(Liiv 1956: 284)*

KOKKUVÕTE

J. Liivi luule lugemine andis emotsionaalse pildi eestlaste kaugest minevikust, mil vaba rahvas anastati suurvõimude poolt ja muudeti pärisorjaks. Tundsin ühes kirjanikuga kaasa väikerahva minevikukannatustele.

Minu silmaringi avardasid ka J. Liivi tundeküllased pildid tema enda lähiminevikust ja kaasajast. Neist peegeldus Eesti külaelanike kihistumine varanduslikul alusel ja kirjaniku biograafia.

Hakkasin mõistma mitte ainult eesti rahva muistset vabaduspüüet, vaid ka tema ärksamate poegade võitlust oma rahva keele ja kultuuri arengu nimel ning selle nimel, et noortest kasvaksid isamaale väärilised inimesed.

Vinkel peab imetlusväärseks seda, et J. Liiv oli ka haigena väga ärksa meelega. Tõepoolest, isegi haigena suutis J. Liiv orienteeruda poliitilise elu küsimustes, paljastada nii rahvuslikku majanduslikku kui ka koloniaalset rõhumist, analüüsida ühiskondlikke probleeme, seltskonna ja kultuuride pahesid, näha inimeste karjääri- ja saamahimu, seisukohtade muutumist kasulootuse nimel, sõprade valimist rikkuse järgi, tegelike seisukohtade mahavaikimist.

Kuna J. Liivi luules kajastub nii kirjaniku enda kui ka kogu Eesti ühiskonna valu, on see tundmus veel eriti tugev ning jõuab arvatavasti iga lugeja südamesse.

A.Vinkel on J. Liivi luulekeelt hinnates öelnud, et kirjanik ületas lõpuks varasemate luuletuste romantilis-epigonistliku saamatuse ning jõudis meis-terliku sünteesini elava rahvakeele ja idividuaalse teostuse vahel.

Uurimustöö üheks eesmärgiks oli analüüsida J. Liivi luule väljandusvahendeid. Leidsin hulganisti erinevaid vormivõtteid, kunstilisi kujundeid ja luuleteemasid (vt lisasid), mis kõik viitavad kirjaniku luulekeele rikkusele.

KIRJANDUS

- H e n n o s t e, Märt 1993. Kirjanduse lugemik. Tallinn: Koolibri
L i i v, Juhan 1956. Teosed. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus
N a h k u r, Anne 2007. Lühike eesti kirjanduslugu. Tallinn: Kirjastus
Koolibri
T u g l a s, Friedebert 1958. Teosed. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus
V i n k e l, Aarne 1964. Juhan Liiv. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus

LISA 1. KIRJANIKU VÄLJENDUSVAHENDID

Oma tunnete väljendamiseks on kirjanik kasutanud epigramme (11, 12, 13)², pikemaid jutustava sisuga luuletusi (9). Mõnes luuletuses on lähtunud konkreetsest isikust, nt C. R. Jakobsonist (26). On mitu eeleegilist luuletust (1, 3, 4, 6, 15, 16, 18). Leidub ka üks üleskutset sisaldav luuletus (19), kuid kuna selle luuletuse puhul kasutatud tingivat kõneviisi, küündib see vaid autori soovi väljendamise tasemele. Rohkesti on tarvitatud satiiri, eriti epigrammides (11, 12, 13), aga ka pikemates luuletustes (7).

J. Liivile on omane esitada erinevaid olustikupilte renditalupoja eluase-
mest (3), karjase elust (4), Eestimaast läbi vaguniakna (6). Vahel avarduvad olustikupildid süüdistavaks poliitiliseks üldistuseks (5), hukkamõistuks (10, 18).

Oma tundmuste väljendamiseks on J. Liiv kasutanud põhiliselt realistlikku meetodit, kuid luuletustes, mis on kantud autori unistustest (24, 25), esineb ka romantilist lähenemist.

Seega on autorile omane esitada tõepäraseid pilte oma aja kohta, anda nähtustele hinnang, kuid väljapääsu raskest olukorrast näeb ta üksnes romantilistes unistustes, mitte konkreetses tegevuskavas.

Mõjukad on ka kõnekujundid, mida autor kasutab. Tema luules esineb rohkesti allegooriat: lõvi ja talle all on mõeldud suurt ja väikest rahvast; luuletuses „Üks hommik tuleb” esindavad hunt ja karu rahvaid, kes teisi rahvaid anastavad; „Ta lendab mesipuu poole” räägib erksamate inimeste võitlusest isamaa eest.

On kasutatud ka isikustamist, nt eesti keelt on kujutatud kui hulgust, omakasu kui inimest; võrdlusi, nt Eestit on võrreldud salanaisega (27), aga ka laevaga, mille mast on murtud (2), võõramaa subjektiivseid kriitikuid aga eeslitega (16); sümboleid, nt omakasu sümboliseerib ahnust, must lagi aega.

LISA 2. J. LIIVI LUULE JA INSPIRATSIOONIALLIKAD

J. Liivi luule on kantud armastusest isamaa vastu (1), muretundest (1, 26), valitseva korra süüdistusest (4), kibedusest (8), vastumeelsuset (11), mee-
heitest (5), ahastusest (7), hellusest lihtrahva vastu (14), etteheidetest (20), kaastundmusest (22) optimismist tuleviku suhtes (24, 25).

2 Siin ja edaspidi viitavad sulgudes olevad numbrid luuletustele. Numeratsioon on toodud lisas 3.

Enamik luuletusi on pessimistliku varjundiga: need on kantud valust ja kannatustest, murest oma maa ja rahva saatuse pärast. Seetõttu sobib kirjaniku luule iseloomustamiseks tema enda värsirida „Must lagi on meie toal”.

J. Liivi on ajendanud kirjutama Eestimaad kauged minevik ning ettekujutus sellest, mida pidid meie esivanemad üle 600 aasta pikkuse võõrvõimu all elamise ajal taluma (1, 2). Kaasajal sai kirjanik inspiratsiooni aga järgmistest allikatest: omaenda kehv lapsepõlv, väljavaateta olevik (4), renditaluniku rasked elutingimused (5), ühiskonnas valitsev moraal (8, 9, 10), inimese rõhumine inimese poolt nii Eestimaal kui ka koloniaalmaades (11, 12, 13), lihtrahva heasüdamlik suhtumine kehvikutesse (14), mure eesti keele saatuse pärast, eriti venestuspoliitika perioodil (15), meelekibedus, mille põhjuseks oli võõramaa kriitikute halb suhtumine eesti kunsti (16), meeleheide eestlaste harimatuse pärast (17), kadakasakslus (18), C. R. Jakobsoni tegevus ärkamisajal (26), Vene impeeriumi mõju Eestile (20), venestamispoliitika (20, 21, 22), vabameelsete inimeste võitlus kodumaa parema tuleviku eest (23) ja kirjaniku enda tulevikulootused (24, 25).

Kokkuvõttes võib öelda, et J. Liivi ajaluule on tekkinud 19. sajandi teisel poolel valitseva ühiskondlik-poliitilise ja kultuurilise olukorra mõjul. Kirjanik oli oma ajaga väga tihedalt seotud.

LISA 3. J. LIIVI LUULE TEEMAD

Eestimaad minevik, üle 600 aasta kestnud kannatused

Meel paremat ei kannata 1

Kas olete näinud 2

Maarahva elu kaasajal, raske teoorjus

Must lagi on meie toal 3

Karjapõli 4

Meeleheitmisel 5

Eile nägin ma Eestimaad 6

Inimese positsioon vastavalt varanduslikule seisundile

Sugulased 7

Valitsev moraal: omakasupüüd, rumalus, silmakirjalikkus, karjääri- ja saamahimu

Omakasu 8

Juhtumine 9

Kes meeldida tahab 10

Vägivald, inimese rõhumine teise inimese poolt

Kuub 11

Koloniaalrõhumine

Kollane hädaoht 12

Aafriklane eurooplase kriitikas 13

Lihtrahva suhtumine kehvikutesse

Kerjaja 14

Eesti kultuur: keel, kirjandus, kunst ja haridus

Hulgus 15

Eesti kunst sa valulaps 16

Isad ja pojad 17

Saksameelsus

Ööhulkumine 18

Ärkamisaeg, eestlaste ühtehoidmine

Tuhat lainet on meid, vennas, lahutand 26

Ma lillesideme võtaks 19

Rahvusküsimus venestuspoliitika ajal

Küsimine 20

Nutt 21

Üks hommik tuleb 22

Vabameelsete inimeste võitlus kodumaa parema tuleviku eest

Ta lendab mesipuu poole 23

Usk paremasse tulevikku

Kas ma Eestit unes nägin 24

Kui tume veel kauaks ka sinu maa 25

Pire Sova

“Anni portree” (värvipliats)

KRISTI LÄLL
NÕO REAALGÜMNAASIUM
12. KLASS

TSITAATSÕNAD AJAKIRJAS COSMOPOLITAN JA AJALEHES ÄRIPÄEV¹

JUHENDAJA: HEILY SOOSAAR

SISSEJUHATUS

Käesolevas töös käsitletakse tsitaatsõnu ajalehes Äripäev (2007. aasta 15. juulikuu väljaannet) ja ajakirjas Cosmopolitan (9 väljaannet aastatest 2005–2006). Töö eesmärgiks on uurida meediaväljaannetes esinevaid tsitaatsõnu; selgitada välja nende päritolu ja tähendus; vaadelda, mis valdkondades ja kuidas neid kasutatakse ning milline on nende sõnade kirjapilt; pakkuda tsitaatsõnade asemele eesti omasõnu.

Käsitlen ka võõrsõnade ja tsitaatsõnade osakaalu nimetatud väljaannetes ja võrdlen, mida kasutatakse rohkem, kas tsitaat- või võõrsõnu. Tsitaatsõnale püüan keelest leida vastava võõrsõna ja omasõna. Veel pööran tähelepanu tsitaatsõnadega seotud keeleprobleemidele ja meediaväljaannetes esile tulevatele vigadele. Lubatud keelenditeks pean sõnu, mis esinevad võõrsõnade leksikonis või õigekeelsussõnaraamatus. Selleks, et saada tsitaatsõnade ka-

1 Artikli aluseks olev uurimistöö on kirjutatud Nõos 2008. aastal riikliku emakeeleolümpiaadi I vooru tööna.

sutamisest paremat ülevaadet, pöördun ajalehe ja ajakirja keeleteimetajate poole palvega anda tsitaatsõnadele tõlge. Küsin neilt ka seda, miks nad eelistanud omasõna olemasolu korral tsitaatsõna ja millistele sõnadele oleks nende arvates eestikeelset vastet tarvis. Veel uurin, millistes valdkondades esinevad need tsitaatsõnad, millele nimetatud allikatest tähendust ei leidnud.

MATERJAL JA METOODIKA

Analüüsisin Cosmopolitani üheksat väljaannet (ilmunud ajavahemikus november 2005 – detsember 2006) ja Äripäeva viitteist väljaannet (ilmunud 2007. aasta juulis). Väljaanded valisin nimetatud perioodil ilmunute hulgast juhuslikkuse alusel nii, et kokku sain vähemalt 100 näitelauset. Meediaväljaannete valikul lähtusin sellest, et uuritav ajakiri ja ajaleht edastaksid eri valdkondi. Cosmopolitani ja Äripäeva valisin sellepärast, et olen nende püsilugeja.

Sõnu analüüsisin mitmete Interneti-põhiste sõnastike abil: “Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006”, “Eesti esimene slängi sõnaraamat” ja EKI inglise-eesti-inglise sõnaraamat. Tsitaatsõnadele eestikeelsete vastete leidmiseks kasutasin raamatut “Keelenõuanne soovitab 2”. Võõrsõnu kontrollisin 1981. ja 2000. aastal välja antud “Võõrsõnade leksikonist”. Et leida tähendust võimalikult paljudele tsitaatsõnadele ja saada tagasisidet väljaannete keeleteimetajatelt, võtsin nendega e-posti teel ühendust ja andsin neile võimaluse avaldada arvamust võõrkeelte mõju kohta eesti keeles, teha ettepanekuid mõne uue eestikeelse sõna leidmiseks jne. Väljaannetest leitud vigased laused parandasin, samuti rühmitasin vead. Tsitaatsõnade puhul üritasin määrata lähtekeele ja tuua välja sõna asendamisvõimalusi oma- või võõrsõnaga.

Võõrsõnade osakaalu keskmise määramiseks Cosmopolitanis joonisin alla kõik võõrsõna tunnustega sõnad Cosmopolitani 145 leheküljel (juhuslik valik). Võõrsõnadeks pidasin sõnu, mis esinevad võõrsõnade leksikonis. Sõnade protsentuaalse osakaalu teadasaamiseks lugesin kokku sõnad 10 leheküljel, kus oli vähe reklaami ja pilte. Siis arvutasin keskmise sõnade hulga ühel leheküljel ja seejärel kogu ajakirjas. Reklamtekste tsitaat-, võõr- ja omasõnade kokkulugemisel ei arvestatud, sest üldjuhul toimetus nende sisu ja keelekasutuse eest ei vastuta.

Võõrsõnade osakaalu määramiseks Äripäevas toimsin samamoodi: joonisin alla kõik võõrsõna tunnustega sõnad kolme ajalehe 10 lehel (juhuslik valik),

kus polnud palju reklaami ja pilte. Võõrsõnadeks pidasin taas kord sõnu, mis esinevad võõrsõnade leksikonis. Nende protsentuaalse osakaalu teadasaamiseks lugesin kokku sõnad 3 leheküljel, kus oli vähe reklaami ja pilte. Siis arvutasin keskmise sõnade hulga ühel leheküljel ja seejärel kogu ajalehes. Ka Äripäeva puhul reklaamtekste tsitaat-, võõr- ja omasõnade kokkulugemisel ei arvestatud

2. AJAKIRJA COSMOPOLITAN ANALÜÜS

Tsitaatsõnade tekstist ülesleidmiseks pöörasin tähelepanu eelkõige kursii-vis ja võõrapärase struktuuriga sõnadele, mis reeglite järgi ei tohiks eesti keelde kuuluda. Kohati oli raske vahet teha slängisõnadel ja häälduspärastel mugandustel inglise keelest, sest üllatuslikult aktsepteerib ÕS 2006 argikeeles paljusid vorme (nt *saund, biit, insider, drink* jne). Omaette küsimus on aga see, kas argikeelsete väljendite kasutamine on ajakirjas kohane. Nagu Cosmopolitani keeleteoimetaja Saima Noor kirjutab, on ajakiri Cosmopolitan suunatud noortele naistele, kelle tavakõne suure tõenäosusega sisaldab slängisõnu ja argikeelsusi. Samas, pideva kasutamise korral juurduvad niisugused sõnad kirjakeelde ning lõppkokkuvõttes kaotab inimene nende sõnade suhtes seisukoha: raske on otsustada, kas on tegemist eestikeelsete sõnadega või mitte. Sedasi ähmastub aina enam piir selle vahel, mida lugeda veaks ja mida mitte.

2.1. TSITAATSÕNADE JA VÕÕRSÕNADE ESINEMUS

Läbitöötatud Cosmopolitani numbrites oli kokku 365 tsitaatsõnu sisaldavat lauset. Kõige rohkem (69) oli neid 2006. aasta augustikuu numbris ja kõige vähem (21) oli neid 2005. aasta novembrikuu ajakirjas. Keskmiselt on ühes Cosmopolitani numbris 40 lauset, mis sisaldavad tsitaatsõnu. Cosmopolitani iseloomustab veel see, et artiklites kasutatakse korduvalt ühte ja sama tsitaatsõna, näiteks *bitch* ja *tattoo*.

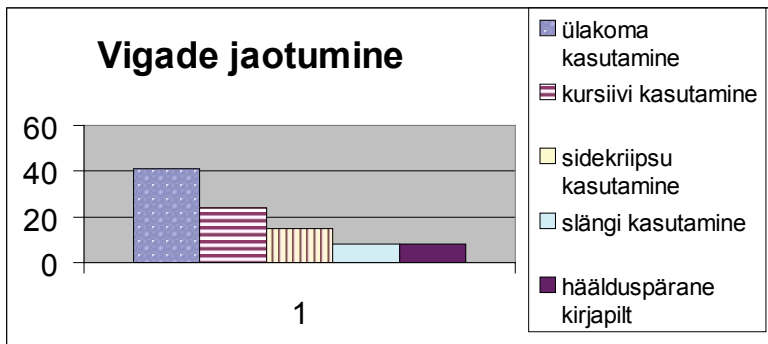
145 leheküljel, millest 47 leheküljel oli reklaam, leidis 1310 võõrsõna. Keskmine sõnade arv 98 leheküljel (v.a reklaamid) oli 44 424 sõna. Seega on keskmine võõrsõnade osakaal ühel leheküljel 3%. Võrreldes võõrsõnade osakaaluga, on tsitaatsõnade osakaal väike – kõigest 0,9%. Eesti keele heaolu silmas pidades tuleks tsitaatsõnade asemel kasutada rohkem võõr- või omasõnu. Kõige sagedamini esinenud tsitaatsõnad olid järgmised (number tähistab esinemissagedust):

<i>bitch</i>	22
<i>look</i>	18
<i>show</i>	12
<i>boyfriend</i>	12
<i>lounge</i>	8
<i>cool</i>	8
<i>club-list</i>	8
<i>tattoo</i>	7
<i>vintage</i>	6
<i>boho</i>	5
<i>second-hand</i>	5
<i>live</i>	5
<i>point</i>	4
<i>squash</i>	4
<i>latte</i>	4
<i>fun</i>	4
<i>cappuccino</i>	4
<i>rock</i>	4

Vaadeldud ajakirjades esines kokku 215 erinevat tsitaatsõna ning üldse oli uuritava perioodi *Cosmopolitani* numbrites 393 tsitaatsõna.

2.2. KEELEVIGADE ANALÜÜS

Vigaselt kirjutatud lauseid oli uuritavas materjalis 91. Sageli tundus, et vead pole tingitud mitte grammatikareeglite eiramisest, vaid lihtsalt hooletusest: on ju kerge ära jätta käände eraldamiseks vajalik ülakoma või liitsõna moodustava tsitaatsõna ja omasõna vaheline sidekriips. Vigaste lausete hulk ei olnud läbitöötatud materjalis siiski ühesugune, vaid erines numbriti. Näiteks 2006. aasta augustikuu numbris oli 69 tsitaatsõnu sisaldavat lauset, kuid vigu nende kasutamisel oli tehtud vaid 5, samas 2005. aasta novembrikuu numbris oli 20 lauset, millest vigased olid 12. Sellel võib olla mitmeid põhjusi, ise arvan, et säärane erinevus on tingitud erinevatest keeleteimetajatest. Kõige rohkem leidis vigaseid lauseid 2006. aasta jaanuarikuu *Cosmopolitanis* (35 lauset, 21 viga) ja kõige vähem 2006. aasta oktoobrikuu numbris (32 lauset, 3 viga) ja 2006. aasta novembrikuu numbris (41 lauset, 3 viga). Vigade arv oli protsentuaalselt kõige suurem 2005. aasta novembrikuu ja 2006. aasta jaanuarikuu numbris, kus vigaste lausete osakaal oli 60%.

Joonis 1.

Kõige levinumad vead Cosmopolitanis olid seotud ülakoma kasutamisega (41 juhtu). Järgnesid kursiivi vigane kasutamine (24), sidekriipsu vale kasutamine (15) ja slängi ning sõnade häälduspärase kirjapildiga seotud vead (mõlemaid vigu oli 8).

Slängisõnadeks lugesin sõnu, mida ei leidnud õigekeelsussõnaraamatu Interneti-põhisest versioonist. Ülakoma kasutamisega tehtud vigu seostan eelkõige hooletuse ja mugavusega.

Põhjendamatuks võib kursiivi pidada selliste sõnade puhul, mis on nii eesti kui ka inglise keeles samasugused ja mida ÕS aktsepteerib kirjakeelse sõnadena (nt *link* pro *link*, *voodoo* pro *voodoo*).

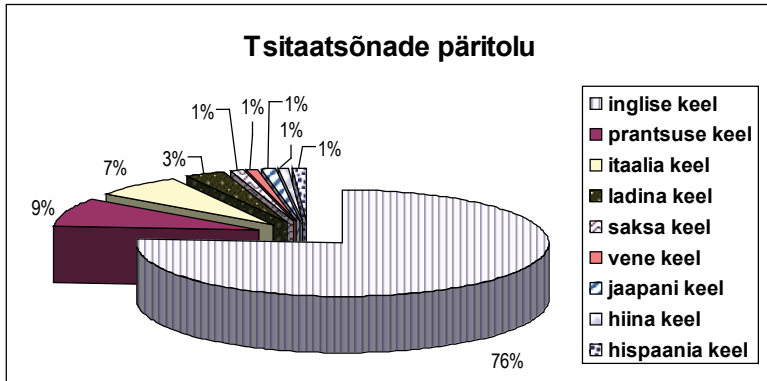
Kohati oli raske analüüsida slängisõnade tähendusi ja valesid häälduspäraseid vorme. Kuigi slängisõnaraamatu abil peaks olema võimalik kontrollida slängisõnade tähendusi ja õigekeelsust, pole see sageli siiski võimalik, sest slängisõnu lisandub pidevalt juurde. Näiteks M. Loogi Interneti-põhine slängisõnaraamat on aastaid vana väljaanne ning suure tõenäosusega on osa slängisõnu muutunud juba argikeelseteks ning osa pole arusaadavatel põhjustel (võrdlemisi pikk periood raamatu koostamise ja ilmumise vahel) trükisesse jõudnudki. Leian, et slängisõnade üks olulisi tekkepõhjusi on vajalike eestikeelsete terminite puudumine näiteks tehnika-, kokandus- ja muusikavaldkonnas. Kuigi inimesed saavad mainitud slängisõnaraamatut Internetis täiendada, julgen kahelda mõne selles leiduva slängisõna tähenduses. Cosmopolitanis kasutatakse samuti niisuguseid slängisõnu, mis slängisõnaraamatu Interneti-põhises variandis puuduvad, näiteks *šopahoolik* 'inimene, kes ei suuda olla ilma poodlemata' ja *teinitäht* 'staar, kes on kuulsaks saanud teismeliseas' jne.

2.3. TSITAATSÕNADE TÄHENDUS JA PÄRITOLU

Sõnade tähendusi otsisin eesmärgiga saada teada, kui paljudel juhtudel on tsitaatsõna kasutamine õigustatud. Probleeme tekitab tähenduse leidmine viimsele kui ühele tsitaatsõnale. Oma vanuse ja soo tõttu peaksin olema potentsiaalne *Cosmopolitan*i lugeja. Samuti peaksin olema võimeline mõistma artiklite sisu ja sõnade tähendusi ilma igasuguse vaevata, eriti kui arvestada asjaolu, et släng ja inglise keel olevat minu igapäevased suhtlusvahendid. Kahjuks tundus artiklite sisu nii mõnigi kord mulle raskesti mõistetav. See tõttu otsustasingi sõnade tähendused välja selgitada. Võimaluse korral üritasin tsitaatsõna asemele leida nii oma- kui ka võõrsõna. Tähendusi otsisin ÕS-i 2006 veebipõhisest versioonist ning seda, mis keelest pärit sõnaga tegu on, kontrollisin veebipõhistest tõlkimismootoritest ning võõrsõnade leksikonist. Tabelis 1 on välja toodud sõnad, millele ei õnnestunud nimetatud allikatest tähendust leida. Ilmneb, et eriti muusikas, spordis ning kokanduses kasutatakse palju ingliskeelseid tsitaatsõnu.

Tabel 1. *Cosmopolitanis* esinenud sõnad, millele sõnastikes vastet ei leidunud

Muusika	Kokandus	Sport	Mood	Muu
<i>R&B</i>	<i>Merlot</i>	<i>Kriya</i>	<i>Wash-and-Go</i>	<i>bed&breakfast</i>
<i>Beatbox</i>	<i>Mojito</i>	<i>Kri</i>	<i>bio-commu-nicator</i>	<i>über</i>
<i>Electroclash</i>	<i>cabernet sau-vignon</i>	<i>Ya</i>	<i>Boho</i>	<i>amore</i>
<i>shoegaze</i>	<i>Chardonnay</i>	<i>hatha</i>	<i>Snegurotška</i>	<i>déjà vu</i>
<i>house-rütm</i>	<i>crème burlée</i>	<i>sixpack</i>	<i>bad hair day</i>	<i>citycamp</i>
<i>emo</i>	<i>Balsamico</i>	<i>Kick-boxing</i>	<i>pin-up</i>	<i>buenissimo</i>
<i>2step</i>	<i>Amaretto</i>	<i>Bailatino</i>	<i>bootism</i>	<i>Botox</i>
<i>dubstep</i>	<i>Mascarpone</i>	<i>club-freestyle</i>	<i>Oxford</i>	<i>restylane</i>
<i>reggaeton</i>	<i>crème bonjour</i>	<i>bachata</i>	<i>Manolo</i>	<i>corpus callosum</i>
<i>drum 'n 'bass</i>	<i>Taco</i>	<i>total body conditioning</i>	<i>powerdressing</i>	<i>ciao bella</i>
	<i>Non-vintage</i>	<i>cardio jam</i>	<i>haute couture</i>	<i>Italiano</i>
	<i>coq au vin</i>	<i>forever fit</i>	<i>halter neck</i>	<i>bueno</i>
	<i>gin-tonic</i>	<i>trip to Ecuador</i>	<i>Toscana</i>	<i>trés</i>

Joonis 2. Ajakirjas *Cosmopolitan* esinevate tsitaaitsõnade päritolu

	<i>Merege</i>	<i>city ballet</i>	
	<i>Bocatta</i>	<i>Irish dance</i>	
		<i>line dance</i>	
		<i>live-jam-session</i>	

Enamik tsitaaitsõnu on võetud loomulikult inglise keelest, millele pakuvad aga konkurentsi itaalia ja prantsuse keel. Inglise keele mõju on suur, sest seda kasutatakse palju rahvusvahelises suhtluses: teaduslikud tööd, laulusõnad, seadused, konverentsimaterjalid, filmid – enamik neist on kirjutatud inglise keeles või vähemalt inglise keelde tõlgitud. Prantsuse ja itaalia keele mõju avaldub pigem kokandus- ja moevaldkonnas. Sõnade päritolu kohta vaata joonist 2.

Joonist 2 vaadates selgub, et inglise keele mõju on ülisuur. Kiiresti eesti keelde tulevad toorlaenud, mis ei vasta kuidagi keelereeglitele, ohustavad aga keelepuhtust kõige rohkem. Teine muret valmistav tendents on oma sõnade väljatõrjumine ingliskeelsete tsitaaitsõnade poolt. Saksakeelseid tsitaaitsõnu on aga väga vähe. Samas varasematel aegadel on saksa- ja venekeelseid sõnu tulnud eesti keelde rohkesti, praeguseks on paljud neist aga juba nii mugandunud, et keelekasutaja nende võõrapärasust ei tajugi. (Erelt jt 1997: 483)

2.4. COSMOPOLITANI KEELETOIMETAJA ARVAMUS

Pöördusin väljaannete keeleteimetajate poole, sest soovisin saada teada nende arvamust tsitaatsõnade kasutamise kohta eesti keeles ja võõrkeelte mõju eesti keelele. Kõige tähtsam põhjus oli tahe leida tsitaatsõnadele tähendus. Koostöö algus oli aga keeruline. Kõige rohkem probleeme valmistas ühenduse saamine vajalike inimestega: väljaandes esitatud telefonidel ei vastanud keegi, kui mõnel korral õnnestuski kontakt saada, anti lihtsalt uus kontaktnumber ja öeldi, et keeleteimetaja pole veel saabunud. Mitme päeva pärast õnnestus mul keeleteimetajaga siiski ühendust saada ja talle mõned küsimused esitada. Vastajaks oli *Cosmopolitan* keeleteimetaja Saima Noor. Küsisin temalt järgmisi küsimusi:

1. Miks kasutatakse tsitaatsõnu?

2. Kas on tsitaatsõnu, mille asemel teie teeks ettepaneku leida eestikeelne omasõna?

3. Kui suureks hindate teiste keelte mõju eesti keelele? Mis keelte mõju?

4. Mida arvate üldiselt argikeelsetest väljenditest, nagu *biit* ja *saund*, mis on ingliskeelsete sõnade häälduspärased mugandused eesti keeles ja kas eelistate nende kasutamist omasõnadele nagu *heli*?

Keeleteimetaja vastused olid järgmised (kirjapilt muutmata):

Tänapäevane noor peaks enamikest võõrsõnadest aru saama, ja millest ei saa, uurib järele (google'i ja sõnaraamatute abil on kõik võimalik).

1. *Cosmos* kasutatavad tsitaatsõnad, võõrnimed:

- *Ingl. keele taustaga nimetused, mis on rahvusvaheliselt kasutusel ja millel ei ole sobivat või mugavat eesti k. vastet (nagu muusikastiil R&B või alternatiivse elustiili esindaja emo).*

- *Nimed, mida ei tõlgita (näit viinamarjasordid Chardonnay, Merlot).*

2. *Muudest keeltest pärit nimetused, mis on nii Eestis kui mujal käibel originaalis (nagu jooga stiilid hatha ja kriya)*

3. *Humoorikad tsitaadid teistest keeltest, mida enamik lugejatest peaks mõistma ja mis muudavad teksti lõbusamaks (a la sneguroshka, bueno)*

4. *Kõnekeelses slängis kasutuses olevad ingl. k laenud, mida oleks noortele naistele suunatud ajakirjas liiga akadeemiline tõlkida (sixpack).*

Kuna Cosmo eesmärk on olla oma lugejale sõbranna eest, siis on ka keelekasutus üksnagi kõnekeele keskne. Sellest ka suurem vabadus väljenduses. Vajadusel ei välista me ka uute sõnade välja mõtlemist, nii nagu on seda teinud meie kolleegid mujal maailmas (cosmomeeter jne).

Sõnadele, millele ma tähendust ei leidnud, andis Saima Noor järgmised (kaldkirjas esitatud) seletused:

R&B – muusikastiil

Beatbox (ingl) – suuga biitide tekitamine

2step – muusikastiil (garage-breakbeat-2step-house)

dubstep – a genre of electronic dance music which has its roots in London's early 2000s UK garage scene.

emo (tuntud ka kui emotional hardcore või emocore) on hardcore pungi alamstiil. (inglise keele slängisõnast emo) on tänapäevane isiksusetüüp, millele on omane teatud maailmavalu ja heaoluühiskonna hüvede ignoreerimine.

Wash-and-go – muidu šampooni nimi, aga ei taba praegu konteksti, võib-olla öeldud mingi asja reipamaks tegemiseks

Kriya jooga

Hatha jooga

sixpack – ilmselt see musklikogum, mis treenitud meeste-naiste kõhul asetseb

Merlot – viinamarjasort

mojito – kokteil

Cabernet Sauvignon – viinamarjasort

Chardonnay – viinamarjasort

Boho on lühend boheemlasikkusest, boho stiil on sisuliselt 1960-70ndate hipistiil

Electroclash – muusikastiil

shoegaze – muusikastiil

snegurotška – venekeelne lõbusam üldnimi Lumivalgesest (ilmselt oli tegu valge moekollektsiooniga)

Kick-boxing – spordiala

crème burlée – brüleeekreem

house-rütm – selle muusikastiili (house'i) rütm

citycamp – näiteks kauaoodatud tantsusündmus Nike CityCamp

Über – üli

pin-up girl – poolpaljas pikantse v erootilise alatooniga naine plakatil jm reklaampiltidel

Bailatino – tänapäevane tantsustiil

club-freestyle – treeningstiil

reggaeton – 1990. aastate keskel Panama, Puerto Rico ja Dominikaani vabariigi noorte seas sündinud tantsumuusika stiil

Bachata – Dominikaani Vabariigist pärinev romantiline muusikastiil

total body conditioning – trenni liik

cardio jam – trenni liik
forever fit – trenni liik
trip to Ecuador – trenni liik
city ballet – tantsulise trenni liik
Irish dance – ilmselt Iiri stepptants
line dance – line-tants
Botox – ilukirurgias süstitav aine
Restylane – mõnes kosmeetikumis sisalduv koostisosa
Balsamico – palsamiädikas
Amaretto – liköör (näit Super Viva kirsi-amaretto jäätis)
corpus callosum – aju möhnkeha
mascarpone juust
Italiano – itaalia mees
live-jam-session – otse laval jämmimine
crème bonjour – toorjuust
trés – määrsõna väga, kolmas
Bootism – kingareligioon
Oxford – linn
manolo – ilmselt üldnimi Manolo Blahniku kingadele
Powerdressing – šikk meestemood (lips, ülikond..) ja selle tungimine naiste-
moodi
haute couture – kõrgmood
bed&breakfast – majutusliik
bad hair day – Üks lühikeste juustega kaasnevaid toredusi, et kui õhtul pead
pesta, siis hommikuks võivad juuksed suht kehvasti olla
taco – väikene rasvas praetud U-kujuline tortilja, mis on täidetud liha, kala
v köögiviljaga ning teravamaitselise kastmega
bio-communicator – mõne kosmeetikumi koostisosa
Non-vintage – mitteaastakäigu (šampanja)
coq au vin – kana rinnafilee, mis veinis valmistatud
amore – armastus
déjà vu – äratundmine
gin-tonic – toonikuga džinn
Boccatta – Itaalia ümmargune leib
Toscana – Itaalia maakond
drum 'n' bass – muusikastiil (nn trumm ja bass)
halter neck top – paeltega kaela tagant või kaela ümber kinnitav topp või
kleit (selg paljas)

KOMMENTAAR

Cosmopolitani ajakirjanikud tarvitavad tugeva emotsionaalse värvinguga sõnu. Nagu Saima Noorgi ütles, on ajakiri sõbranna eest ja sõbrannaga vesteldes kasutatasegi slängi ja mitte-kirjakeelseid väljendeid. Keeletoimetaja on väga hästi toime tulnud sõnaseletuste esitamisega, kuigi mõned neist on lihtsalt valdkonda väljendavad, mitte sisu edasi andvad (näiteks *forever fit* – trenni liik). Nendest seletustest saaks tegelikult kokku panna juba omaette seletussõnaraamatu, millest mõnel Cosmopolitani lugejal teksti mõistmisel arvata-vasti kasu oleks. Leian, et Cosmopolitanis võib tsitaatsõnu tavapärasest veidi rohkem olla, sest nad vahendavad lugejatele selliseid valdkondi, kus eestikeel-sed terminid vahel puuduvad. Selline hulk tsitaatsõnu, nagu nad aga praegu kasutavad, ei tule emakeele puhtusele kindlasti kasuks. Samas on nii mõnigi sõna kergesti asendatav võõrsõna või omasõnaga (nt *club-list* > klubinimekiri, *über* > üli jne).

3. AJALEHE ÄRIPÄEV ANALÜÜS

Võtsin vaatluse alla ühe kuu Äripäeva 15 väljaannet, millest osa moodus-tasid Äripäeva lisad. Äripäev on suhteliselt keerulise sõnavaraga ajaleht, si-saldades palju võõrsõnu ja vähetuntud termineid, ning on mõeldud haritud inimestele. Uurisin, milliseid tsitaatsõnu kasutatakse äri- ja majandusalastes artiklites, vaatlesin ka kultuurivaldkonda kuuluvaid sõnu. Eeldasin, et Äri-päeva keelekasutus on korrektsem kui Cosmopolitani oma, sest nimetatud ajaleht on teaduslikuma suunitlusega.

3.1. TSITAATSÕNADE JA VÕÕRSÕNADE ESINEMUS

Käsitletavates Äripäevades oli 111 lauset, mis sisaldasid tsitaatsõnu. Kõi-ge rohkem esines tsitaatsõnu 2007. aasta 6.–8. juuli väljaandes (27 lauset), 2007. aasta 5. ja 26. juuli töökuulutuste lisas polnud aga ühtegi tsitaatsõnu sisaldavat lauset. Äripäevas kasutatakse tsitaatsõnu pigem vähe ning üldju-hul iseloomustab ajalehte korrektne keelekasutus.

30 leheküljel oli kokku 1960 võõrsõna. Keskmise sõnade arv 30 lehekül-jel on 20 001 sõna. See teeb keskmiseks võõrsõnade osakaaluks 9,8%, mis tähendab umbes 67 sõna leheküljel. Paljud tsitaatsõnad pärinevad muusi-ka-, tehnika- ja kokandusvaldkonnast. Tekstist arusaamine nõuab enamasti vastava valdkonna tundmist. Tsitaatsõnade hulk kogutekstist on äärmiselt

väike – alla 0,01%. Slängisõnu *Äripäevas* peaaegu ei kasutata, üksnes mõni üksik argikeelne sõna hakkas silma muusikavaldkonna artikleid lugedes. Kõige sagedamini tarvitavad tsitaatsõnad *Äripäevas* olid järgmised:

<i>ca</i>	11
<i>indie</i>	7
<i>squash</i>	6
<i>show</i>	5
<i>mojito</i>	3

Uuritavates *Äripäevades* oli kokku 78 tsitaatsõna, erinevaid oli sealhulgas 44.

3.2. KEELEVIGADE ANALÜÜS

Tekstides leidis 13 vigast lauset. Tuleb tõdeda, et enamik vigu oli tehtud toite käsitlevates artiklites. Kõige rohkem vigu oli 2007. aasta 6.–8. juuli väljaandes, kuid esines ka mitu ajalehenumbrit (9., 11., 18. juuli põhinumbrid ja 6. juuli “Suve Eri” ning 19. juuli “Töökuulutused”), milles ei olnud ühtegi viga. Mõnes lisas (5. ja 26. juuli “Töökuulutused”) ei tarvitatud tsitaatsõnu üldse.

Äripäevas eksiti kõige sagedamini sidekriipsu kasutamise reeglite vastu (7 korral), järgnesid vead kursiivi kasutamises (6), õigekirjas (5) ja slängisõnade tarvituses (2). Arvatavasti tänu sellele, et *Äripäevas* on palju keeletoimetajaid, on ka vigu vähe. Teine põhjus, miks eriti vigu ei ole, on see, et *Äripäevas* kasutatakse tsitaatsõnu harva.

3.3. TSITAATSÕNADE TÄHENDUS JA PÄRITOLU

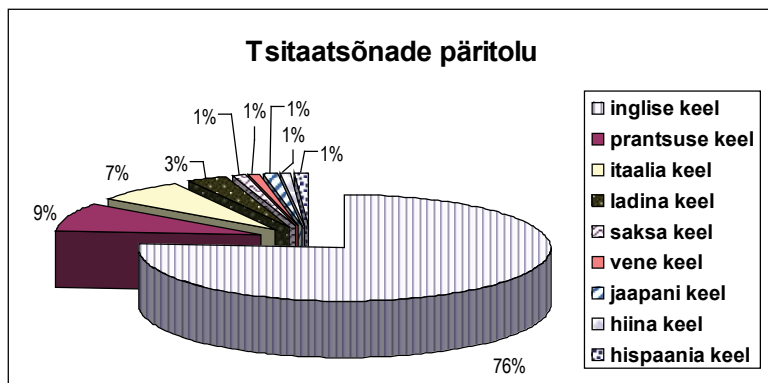
Ka *Äripäevas* esines sõnu, mille tähendust ma ei teadnud või mille toortõlge ei tundunud sobivat lause sisuga. Tabelisse 2 on koondatud sõnad, mis jäid eespool mainitud sõnastikest leidmata.

Tabel 2. *Äripäevas* esinenud sõnad, millele sõnastikes vastet ei leidunud

Muusika	Kokandus	Sport	Mood	Muu
<i>dreampop-noise</i>	<i>Tamada</i>	<i>fair play</i>		<i>all-stars</i>
<i>jangling</i>	<i>Hinkali</i>			<i>go-go-girl</i>

<i>r'n'b</i>	<i>Tkemali</i>		<i>chill</i>
	<i>Chakapuli</i>		<i>Bezpredel</i>
	<i>Mojito</i>		
	<i>Aioli</i>		
	<i>Vichyssoise</i>		
	<i>Rillette</i>		
	<i>Pangassius</i>		
	<i>Suluguni</i>		
	<i>Gin long drink</i>		
	<i>Woki</i>		

Enamik laene on tulnud inglise keelest. Hämmeldust tekitab pidev *ca* kasutamine. Kuigi see on kõige lühem variant tähistamaks umbmäärasust, on sellele mitmeid omasõnalisi vasteid, nagu *umbes*, *ligikaudu*. Gruusiakeelse tsitaatsõnade hulga rohkus on siinkohal tingitud artiklist, mis tutvustas Gruusiat ja gruusia kulinaariat. Äripäevas kasutatud tsitaatsõnade lähtekeelte hulgas ei olnud eriti eksootilisi keeli, nagu hiina või jaapan, tsitaatsõnad olid üle võetud vaid viiest erinevast keelest.

Joonis 3. Ajalehes *Äripäev* esinevate tsitaatsõnade päritolu

3.4. ÄRIPÄEVA KEELETOIMETAJATE TIINA TALTSI JA SVEN SAUNA VASTUSED

Nagu *Cosmopolitani*, nii ka *Äripäeva* keeleteoimetajate poole pöördusin palvega saada teada nende arvamust tsitaatsõnade kasutamise kohta eesti keeles ja võorkeelte mõju eesti keelele. Kõige olulisem oli taas kord tsitaatsõnade tähenduste küsimine (otsisin seletusi tabelis 2 toodud sõnadele). Kuigi koostöö alustamine oli jälle keeruline, sain keeleteoimetajatega lõpuks siiski ühendust. Samadele küsimustele (vt altpoolt), mis olid esitatud *Cosmopolitani* keeleteoimetajale, vastasid ka *Äripäeva* keeleteoimetajad Tiina Talts ja Sven Sauna. Tiina Talts aga ei andnud millegipärast sõnaseletusi, vaid kirjutas, kuidas ta kasutaks tsitaatsõnu, millele ma tähendust ei leidnud, ja kuidas ta neisse suhtub.

Olgu siinkohal uuesti toodud esitatud küsimused:

1. Miks kasutatakse tsitaatsõnu?
2. Kas on tsitaatsõnu, mille asemel teie teeks ettepaneku leida eestikeelne omasõna?
3. Kui suureks hindate teiste keelte mõju eesti keelele? Mis keelte mõju?
4. Mida arvate üldiselt argikeelsetest väljenditest, nagu *biit* ja *saund*, mis on ingliskeelsete sõnade häälduspärased mugandused eesti keeles ja kas eelistate nende kasutamist omasõnadele nagu *heli*?

Tiina Taltsi vastused neile küsimustele (kirjapilt muutmata):

1. *Peamiselt kasutatakse vist siis, kui eesti keeles sõna puudub. Aga nt ka ladinakeelsed sententsid, mis ei oleks eesti keeles nii mõjusad.*
2. *On kindlasti, mul kiiruga ei tule meelde.*
3. *Hindan üsna märgatavaks. Sõnavara poole pealt on näha, et mõned ajakirjanikud on hädas tavalistele ingliskeelsetele sõnadele eestikeelse vaste leidmisega. Lauseehituse poole pealt on selliseid asju, mida peetakse vene keele mõjutuseks.*
4. *Eelistan omasõnade kasutamist, kui vähegi mõistlik sõna olemas. Aga vahel on omasõnad absurdsed, nt snorgeldamine eesti keeles on toruujumine ja snowtube'iga sõitmine aga korbilaskumine, korbisõit, lumerõngalaskumine. (Siit saab ka vastuse 1. küsimusele – miks tsitaatsõnu kasutatakse – eks ikka selleks, et asju üheselt mõistetaks. No mida ütleks näiteks toruujumine... Aga snorgeldamine ütleb kõik).*

Saundi ja biidi asemel kasutaksin loomulikult omasõnu. Nagu ka DJ, rock, jazz, okei jpt puhul nt.

R'n'b ja go-go-girl [siin ja järgnevalt vastab minu saadetud sõnaloendile] on tsitaatsõnad, mida ma ei asendaks. Ma arvan, need ei vaja tõlkimist.

All stars, dreampop-noise ja jangling – neid ma üritaks asendada, oleneb kontekstist – mõnel ajakirjanikul on stiil, mis tahab, et just need sõnad jääksid sisse. Siis tuleb nad kursiivi panna nagu kõik muudki tsitaatsõnad.

Fair play – ma vist isegi ei asendaks, ta tähendab terminina rohkem kui eestikeelne „aus mäng“

Gin Long Drink on toote nimi

Bezpredel – seda ma küll ei tea. Ehk oleks kontekstist abi, vähemalt saaks valdkonna, kust otsida.

Chill on muidugi släng, ja sellisel kujul läheb samuti kursiivi. Slängi kasutamise poolt ma ei ole, aga jällegi – kõik sõltub kontekstist.

Ning alljärgnevad puudutavad eri maade köögikultuuri või on muud moodi spetsiifilised ja eesti kultuurile võõrad. Sestap ei saa neid tõlkida. Nt hinkaalid on Gruusia köögi trad toit – suured pelmeenid. Suluguni on teatud tüüpi juust jne. Mojito teatud konkreetne kokteil, samuti tõlkimatu. Kui nimetustes puuduvad võõrtähed, ei pea neid kursiivi panema. Mõista, kas kontekst on sobiv ja sõna õigesti kirjutatud, aitavad teatmeteosed ja Eesti Keele Instituut, kellega mina isiklikult küll üsna tihti koostööd teen.

Keeletoimetaja Sven Sauna vastused (kirjapilt muutmata):

1. Kui vastav sõna eesti keeles puudub või ei saa seda eestikeelseks muuta (barman = baarmen) või peegeldab tsitaatsõna eesti omasõnast asja või nähtust, tegevust paremini.

2. Kontroller ehk controller, outsourcing

3. Teistest keeltest on eesti keelele tänapäeval suurim mõju inglise keelele, toortõlked, inglise argikeele siginemine eesti kirjakeelde nii otseselt kui ka mугandatuna, eriti meedias, samuti eestikeelse lauseehituse vildakus tänu inglise keele rohkele kasutamisele.

4. Biit – see sõna ÕSis argiväljendina esindatud pole: biit : biidi, .biiti> muus: džäss- ja rokkmuusika põhirütm; biitmuusika. Biit+ansambel, +muusik. Nii et see sõna peaks olema omal kohal asjakohases tekstis.

Saund on küll argikeelne sõna, selle asemele tõepoolest passivad sõnad “heli”, “kõla”, “hää” paremini, aga oleneb ka kontekstist, loost, kus sõna “saund” võib päris asjakohane olla. Sõna “heli” ei pruugi antud nähtust päris täpselt kirjeldada.

Gin long drink [siin ja järgnevalt vastab minu saadetud sõnaloendile] – ilmselt mõeldakse džinni ja tsitaatsõna long drink ingl (alkoholi- (antud juhul siis džinni) ja karastusjooגי segu), argikeeles ka longero, ehk siis võiks olla: džin-

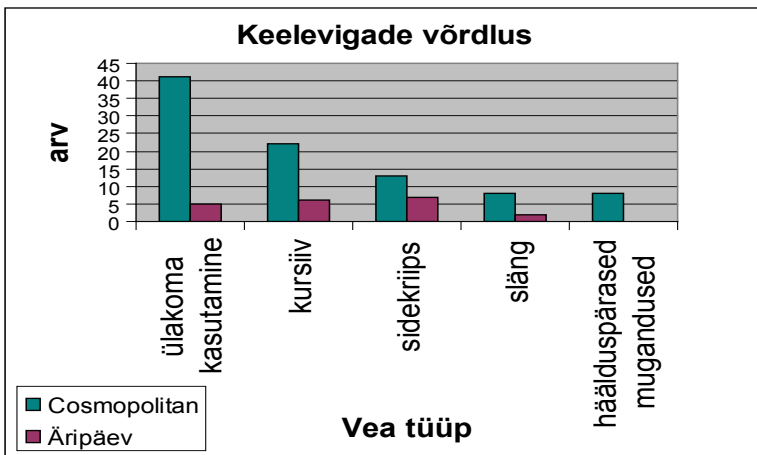
ni long drink, kuigi sõna long drink just džinnijoogi tähenduses käibel ongi. Woki – vokiroog? vokk 2voki, .vokki> (sügav pann). Voki+roog. Vokk+pann = vokk

KOMMENTAAR

Mõlemad keeleteimetajad hindasid võõrkeelte mõju eesti keelele märgatavaks. Kõige suuremaks mõjutajaks pidasid nad inglise keelt, Tiina Talts tõi välja ka vene keele. Omasõna ei kasutata, kui selle kirjapilt on segadusse ajav või kui see ei anna mõtet nii hästi edasi kui tsitaatsõna. Sven Saun tõi välja kaks sõna, millele ta sooviks eestikeelset omasõna: *kontroller* ehk *controller* ja *outsorcing*. „Keelenõuanne soovitab 2“ on *kontroller* i sünonüümideks pakkunud veel *regulaator* ja *pearaamatupidaja*.

4. ÄRIPÄEVA JA COSMOPOLITANI VÕRDLU

Cosmopolitanis oli slängi üsna palju tarvitatud, sama kehtib tsitaatsõnade kohta. Võõrsõnade osakaal eriti suur polnud. *Äripäev* on teaduslikuma suunitlusega, rohkem kasutatakse võõrsõnu ja keerulisi termineid. Slängi esines *Äripäevas* harva, üldjuhul vaid mõnes lisalehes (nt “Puhkepäev”).

Joonis 4. *Cosmopolitanis* ja *Äripäevas* esinevate keelevigade võrdlus

4.1. TSITAATSÕNADE JA VÕÕRSÕNADE ESINEMUS

Vaatluse all olnud Cosmopolitanini numbrites oli kokku 365 tsitaatsõnu sisaldavat lauset. Uuritud Äripäevades oli 111 lauset, mis sisaldasid tsitaatsõnu. Äripäevade seas leidis ka kaks sellist numbrit, kus tsitaatsõnu ei esinenudki, Cosmopolitanide hulgas selliseid numbreid aga polnud. Cosmopolitanis oli võõrsõnade osakaal kogu tekstist 3% ja tsitaatsõnade osakaal 0,9%. Äripäevas oli võõrsõnade osakaal kogu tekstist 9,8%, tsitaatsõnade osakaal oli aga väiksem kui 0,01%. Cosmopolitanis esines kõige sagedamini sõna *bitch* (22 korda), Äripäevas esines kõige rohkem sõna *ca* (11 korda). Cosmopolitanides esines kokku 215 erinevat tsitaatsõna, kokku oli uuritava perioodi numbrites aga 393 tsitaatsõna. Äripäevades oli kokku 78 tsitaatsõna, erinevaid oli sealjuures 44.

4.2. KEELEVIGADE ANALÜÜS

Cosmopolitanis oli 91 ning Äripäevas 13 vigaselt kirjutatud lauset. Kõige levinumad vead Cosmopolitanis olid seotud ülakoma kasutamisega (41 juhtu). Järgnesid kursiivi vigane kasutamine (24), sidekriipsu vale kasutamine (15) ja slängi ning sõnade häälduspärase kirjaipildiga seotud vead (mõlemad vigu oli 8). Äripäevas eksiti kõige sagedamini sidekriipsu kasutamise reeglite vastu (7 korral), järgnesid vead kursiivi kasutamises (6), õigekirjas (5) ja slängisõnade tarvituses (2). Äripäeva keelekasutus on palju korrektsem kui Cosmopolitanil, Cosmopolitanis töötab ka rohkem keeleteoimetajaid kui Äripäevas.

4.3. TSITAATSÕNADE TÄHENDUSED JA PÄRITOLU

Cosmopolitanides esines palju tsitaatsõnu järgmistes valdkondades: sport, kokandus, muusika ja mood. Tähendust ei õnnestunud leida 69 sõnale. Äripäevades tuli tsitaatsõnu hulganisti esile kokandusalastes artiklites ja muusikavaldkonna kirjutistes. Sõnad, millele ma tähendust ei leidnud (kokku 20), olid enamasti seotud kokandusega. Tsitaatsõnaderikkaimad valdkonnad tunduvad olevat seega kokandus ja muusika.

Cosmopolitanides kasutatavatest tsitaatsõnadest olid pärit inglise keelest 76% sellele järgnes prantsuse keel 9% ja itaalia keel 7% (kontrollitud päritolukeelega tsitaatsõnu oli 7 ja oletatava päritolukeelega 6). Äripäevas tarvitatud tsitaatsõnadest olid 74% pärit inglise keelest, sellele järgnes gruusia keel (12%) ja prantsuse keel (7%). Arvesse tuleb võtta muidugi seda, et suur hulk gruusia päritolu sõnu on tingitud gruusia kultuuri tutvustavast artiklist.

4.4 KEELETOIMETAJATE ARVAMUSTE KOKKUVÕTE

Cosmopolitani keeleteimetaja ei vastanud küsimustele eriti põhjalikult, mainides ainult, millisel juhul ta otsustab tsitaatsõna kasuks. Nendeks on:

- rahvusvahelise kasutusega nimetused, millel ei ole sobivat eestikeelset vastet;
- nimed, mida ei tõlgita;
- muudest keeltest pärit nimetused, mida tarvitatakse originaalkeeles nii Eestis kui ka mujal;
- humoorikad tsitaadid teistest keeltest, mida enamik lugejatest peaks mõistma ja mis muudavad teksti lõbusamaks;
- slängi kuuluvad inglise keele laenud, mida oleks noortele naistele suuna- tud ajakirjas liiga akadeemiline tõlkida.

Äripäeva keeleteimetajad ütlesid, et nemad kasutavad tsitaatsõnu peamiselt siis, kui:

- eesti keeles vastav sõna puudub;
- ladinakeelsed sententsid on mõjusamad;
- tsitaatsõna peegeldab nähtust või asja paremini.

Kõik keeleteimetajad hindasid inglise keele mõju eesti keelele suureks. Äripäeva keeleteimetaja Tiina Talts mainis veel, et ajakirjanikel on probleeme eestikeelsete vastete leidmisega ingliskeelsetele sõnadele. Äripäeva keeleteimetajad eelistavad üldjuhul omasõnu, kuid vahel tunduvad omasõnad naljakad või mitmetähenduslikud (näiteks *snorgeldamine* = toruujumine).

5. KOKKUVÕTE

Tsitaatsõnadel on Eesti meediaväljaannetes *Cosmopolitan* ja *Äripäev* mäd- gida uurimist väärt roll. Läbi sai töötatud 2007. aasta *Äripäeva* 15 juulikuu numbrit ja 9 *Cosmopolitani* numbrit aastatest 2005–2006. Tsitaatsõnade leidmiseks tekstist pöörasin tähelepanu kursiivis ja võõrapärase struktuuriga sõnadele. Ilmnes, et üllatavalt palju ingliskeelseid häälduspäraseid mugan- dusi on õigekeelsussõnaraamatus aktsepteeritud argikeelsete väljenditena.

Kõige rohkem esines ühes *Cosmopolitani* numbris 69 tsitaatsõnu sisal- davat lauset. *Äripäeva* ühes numbris esines kõige rohkem 27 lauset, mis sisaldasid tsitaatsõnu. *Cosmopolitanis* oli 91 vigast lauset, *Äripäevas* aga üksnes 13. Neli kõige sagedamini kasutatud tsitaatsõna *Cosmopolitanis* olid *bitch* (22), *look* (18), *show* (12), *boyfriend* (12). *Äripäevas* olid suuri- ma esinemusega järgmised tsitaatsõnad: *ca* (11), *indie* (7), *squash* (6), *show*

(5). Tsitaatsõnade kasutamisel eksiti Cosmopolitanis (vigade rohkuse järgi) peamiselt ülakoma, kursiivi ja sidekriipsu kasutamise vastu, Äripäevas oli enim eksimusi sidekriipsu kasutamises, järgnesid vead kursiivi ja ülakoma kasutamises.

Cosmopolitani puhul ei õnnestunud tähendust leida 69 tsitaatsõnale, Äripäeva puhul aga 20 tsitaatsõnale. Mõlema väljaande tsitaatsõnad olid suuremalt jaolt pärit inglise keelest (Cosmopolitanis 76% ja Äripäevas 74% sõnadest). Arvestatav hulk tsitaatsõnu pärines ka prantsuse keelest.

Mõlemad Äripäeva toimetajad hindasid inglise keele mõju eesti keelele suureks. Tsitaatsõnade kasutamise põhjusena töid nad välja omasõna kahe-mõttelisuse või omasõna puudumise. Cosmopolitani keeleteoimetaja oli arvamusel, et tsitaatsõnad toovad teinekord asja tuuma palju paremini välja. Sobivuse korral pooldati ka omasõnade kasutamist.

KIRJANDUS

Eesti Õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. <http://www.eki.ee/dict/qs2006>
(08.2007-01.2008)

EKI inglise-eesti-inglise sõnaraamat. <http://www.eki.ee/cgi-bin/inglise.cgi>
(09.2007-01.2008)

Erelt, T., Erelt, M., Raadik, M., Leemets, T., Mäearu S. 2000. Keelenõuanne soovitab 2. AS Pakett: Eesti Keele Sihtasutus

Erelt, M., Erelt, T jt. 1997. Eesti Keele Käsiraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus

Kleis, R., Silvet, J. ja Vääri, E. 1981. Võõrsõnade leksikon, Valgus

Kleis, R., Silvet, J. ja Vääri, E. 2000. Võõrsõnade leksikon, Valgus

Loog, M. 1990. Eesti Esimene Slängi Sõnaraamat. <http://www.eki.ee/dict/slang> (08.2007-01.2008)

Intervjuud

Noor, Saima, kirjalikult autorile jaanuaris 2008

Sauna, Sven, kirjalikult autorile jaanuaris 2008

Talts, Tiina, kirjalikult autorile jaanuaris 2008

Allikmaterjalid

Cosmopolitan 2005. aasta numbrid:
nr 11, november

Cosmopolitan 2006. aasta numbrid:

- nr 1, jaanuar
- nr 2, veebruar
- nr 6, juuni
- nr 7, juuli
- nr 8, august
- nr 9, september
- nr 10, oktoober
- nr 11, november

Äripäeva lisad:

- Töökuulutused 26. juuli 2007
- Töökuulutused 12. juuli 2007
- Töökuulutused 5. juuli 2007
- Töökuulutused 19. juuli 2007
- Puhkepäev 13.- 15. juuli 2007
- Puhkepäev 20-22. juuli 2007
- Suve Eri 6. juuli 2007

Äripäev ruudus:

- 27- 29 juuli 2007
- 6.-8. juuli 2007
- 20- 22. juuli 2007

Äripäeva põhinumbrid:

- 25. juuli 2007
- 11. juuni 2007
- 18. juuli 2007
- 9. juuli 2007
- 16. juuli 2007

Anni Kotov
“Kirke portree” (rasvapliats, akvarell)

MAARJA LENK
KARKSI-NUIA GÜMNAASIUM
11. KLASS

MULKIDE STEREOTÜÜBID¹

JUHENDAJA: HILLE KRUSBERG

SISSEJUHATUS

Mulgid on Viljandimaa lõuna- ja Valgamaa loodeosa põliselanikud. Nende käitumise, iseloomu, kommete ja välimuse kohta on nii rahvasuus, naljandites kui ka kirjandusteostes käibel erinevaid arvamusi ja hoiakuid.

Stereotüüpe on palju uuritud rahvuste tasandil, tunduvalt vähem aga Eesti etniliste piirkondade lõikes. Mulkidega seonduv on eri autorite töödes siiski käsitletult leidnud. Enamasti on mulkidele iseloomulikke jooni esitatud võrdlustes teiste etniliste gruppidega ning taustinformatsioonina murdevõi piirkonna uurimustes. Käesoleva töö eesmärk on välja tuua mulkide kohta kujunenud kinnisarusaamad ehk stereotüübid. Soov on kokku koguda ning esitada erinevad mulkidele omistatud jooned. Mul on teemaga ka isiklik seos, nimelt olen pärit Mulgimaalt ning tunnen mulgi kultuuri vastu sügavat huvi.

Töö kirjutamiseks uurisin ja analüüsisin kirjandusteoseid, müüte, laule, nalju ning küsitlesin Mulgi Kultuuri Instituudi endist juhatajat Alli Laandet, kes on elupõline mulk ja mulgi kultuuri hoidja.

Uurimustöö koosneb kolmest osast. Esimeses osas selgitan stereotüübi mõistet ning seda, kes on mulgid. Teine osa annab ülevaate mulkidele omis-

1 Uurimistöö on kirjutatud Karksi-Nuias 2007. aastal.

tatud stereotüüpidest. Vaatluse all on naljandid, vanasõnad, mõned kirjan-
dusteosed ning rahvasuus levinud arvamused mulkide kohta. Kolmandas
osas analüüsin saadud tulemusi ja seostan neid psühholoogiliste käitumis-
mudelite ja stereotüüpidega (elarmused, sildistamine jms).

Suur tänu juhendaja Hille Krusbergile ja Alli Laandele igakülgse abi eest
töö valmimisel.

1. STEREOTÜÜPID KUI ETNILIST GRUPPI ISELOOMUSTAVAD HOIAKUD

1.1. MIS ON STEREOTÜÜPID?

Stereotüübid on kinnistunud seoste kogumid, mis väljenduvad isiku või
grupi harjumustes, käitumislaidis, õppimis- ja tööjõudluses (Võõrsõnastik
1999). Stereotüüp on kujutlus, kus üks karakteristikute kogum, olgu siis po-
sitiivne või negatiivne, omistatakse tervele grupile (Hess jt 2000: 145). Seda
terminit kasutatakse enamasti negatiivse või vaenuliku hoiaku väljendami-
seks teiste inimeste või rahvuste suhtes.

Eri rahvuste kohta levinud stereotüübid, mida nimetatakse ka rahvus-
likuks iseloomuks, väljendavad uskumust, et mingi kultuuri liikmeid ise-
loomustavad teatud kindlad isiksuseomadused. Sellised uskumused võivad
põhineda:

- teatud kultuuri liikmete iseloomuomaduste jälgimisel;
- rahvuslikul eetosel², mis tuleneb sotsiaalmajanduslikest tingimustest,
- ajaloo, müütide, legendidest, väärtustest;
- võrdlustel või kontrastidel teiste kultuuridega (Terracciano jt 2005).

Psühholoog Hille Krusbergi sõnul (vt lisa 1) on stereotüüp kui müüt, mis
toimib tugevalt ja emotsionaalselt inimese alateadvuses. Stereotüüp on ühe
inimese või inimgrupi ettekujutus teisest grupist, kuid see kujutlus ei pruugi
alati tõelisusele vastata. Põhjusi võib sealjuures olla mitmeid. Stereotüübid
ei pruugi alati käia iga indiviidi kohta, kuid kuna eelnevalt pole olnud piisa-
valt aega temaga tutvumiseks, on lihtsam ta kohe mingi tüüpunnuse järgi
liigitada ning vastavalt sellele ka tema suhtes käituda.

Väljakujunenud arvamused lähtuvad tavaliselt üldistustest, liialdustest, moo-
nutustest, rassismist, ajaloolistest faktidest vms. Need on hinnangulise ise-

2 Eetos – inimese üldine kõlbeline iseloom (Võõrsõnastik 1999).

loomuga eelarvamused mingi grupi omaduste ja käitumise suhtes (Encarta Encyclopedia 1999). Mida vähem infot inimestel mingi teise grupi kohta on, seda tõenäolisemalt hinnatakse selle grupi liikmeid stereotüübist lähtuvalt (Encarta Encyclopedia 1999; Veere 2001). Rahvuslik iseloom võib anda infot kultuuri kohta üldiselt, mitte aga üksikisiku kohta (Terracciano jt 2005), sest igal indiviidil ei pruugi olla kogu grupile omaseid stereotüüpeid jooni. Selleks, et stereotüüpsed mõtlemist vähendada, on kõigepealt vaja teada, miks eelarvamused üldse eksisteerivad. Stereotüüpidest kinnihoidmine toidab eelarvamusi ning ei lase näha teisi inimesi isiksustena. Samas on eelarvamustel ja stereotüüpidel ühiskonnas ka oma funktsioon: see parandab indiviidi ja tema grupi positsiooni sotsiaalses süsteemis (Hess jt 2000: 146). Stereotüüpe on sageli uuritud rahvuste tasandil, siinses töös on uurimisobjektiks aga etniline grupp – mulgid. Püüan oma uurimusega tõestada, et mulkidele omased stereotüübid aitavad neil säilitada etnilist identiteeti ning püsida nähtaval eesti etnilises kultuuris.

1.2. MULGID

Mulgimaa on Lõuna-Eesti muistne hõimu- ja keeleala, mis hõlmab Halliste, Helme, Karksi, Paistu ja Tarvastu kihelkonda.

Mari-Ann R Emmeli (2003) järgi olid mulkide esivanemad sakslased, kuid me ei tea ega saa kunagi teada, millal sai nende hüüdnimeks mulk. Rahvasuus on selle kohta levinud mitmeid jutte ja legende. Filoloogiadoktori, soome-ugri keelte professori Eduard Väari (2000) andmetel on säilinud muistend „Mulgust“³. Arvatavasti kujunes retketeedel Mulgust nii tähtis koht, et selle lähedasi asukaid hakati kutsuma *mulgutagusteks* või *mulguäärseteks*.

Friedrich Kuhlbari (1922) väitel tuleneb mulkide nimetus lätikeelsest sõnast *mulk* 'lollike'. E. Väari (2000) sõnul ei ole mingit alust seda pealiskaudselt esitatud seletust uskuda. Tema arvates ei ole see väide ei keeleliselt ega ka psühholoogiliselt usutav: rahvapsühholoogia seisukohalt on võimatu, et naaber võtab sõimusõna rõõmuga oma nimetuseks.

Elujõuline nimetus Mulgimaa, mis koondab enda alla kultuuriliselt kokku kuuluva etnilise grupi, on aga hea näide selle kohta, kuidas pilkenimi võib üldisemalt tarvitusele tulla ja selle algselt negatiivne tähendus tuhmuda või positiivseks muutuda (Remmel 2003). Omavahel tihedalt suhtlevad inimesed

3 Mulgust on lätlaste asuala sopistus Karksi ja Halliste kohal. Selle kaudu saabusid rüüstajad ning sealtkaudu aeti nad ka tagasi.

vahetavad ka oma teadmisi – niiviisi stereotüübid tasapisi ühtlustuvad ja saavad omaseks ka paikkonniti, tekitades üldrahvalikke stereotüüpe (vt lisa 1). Tavaliiselt kasutatakse mulkide iseloomustamiseks selliseid omadusi nagu rikas, ihne, uhke, jonnakas. Nende kasutus mulkide kohta selgub siinsest uurimisest.

2. MULKIDELE OMISTATUD STEREOÜÜBID

2.1. METOODIKA

Käesoleva uurimuse eesmärk on välja tuua mulkide kohta kujunenud kinnisarusaamad ehk stereotüübid. Eesmärgist lähtuvalt on uurimisülesanneteks:

- kirjandusega tutvumine ning teemaga seonduvate andmete kogumine;
- mulkidele omaste stereotüüpsete joonte koondamine teemade kaupa, nende illustreerimine tsitaatide ja ilmekate näidetega;
- saadud materjali analüüsimine ning tulemuste ühendamine teooriaga.

Stereotüüpe on sageli uuritud rahvuste tasandil, käesoleva töö uurimisobjektiks on aga Eesti ühe etnilise piirkonna – Mulgimaa – elanikud. Uurimuse põhialuse moodustavad mulkide stereotüüpsed iseloomujooned, mis on kirjandusteostes ja artiklites nimetamist leidnud.

Uurimisallikad:

- kirjandusteosed: Lydia Koidula „Säärane mulk“, Endel Nirk „Siin maa peal“, Eduard Vilde „Ärapõletatud peigmehed ja vigased pruudid“, August Kitzberg „Ühe vana „tuuletallaja“ noorpõlve mälestused“, Juhan Kunder „Mulgi mõistus ja tartlase tarkus“;
- vanasõnad (Eesti folkloristide vanasõnade-andmebaasi põhjal);
- naljandid (peamiselt Eesti folkloristide Interneti-väljaannete põhjal);
- rahvalikud laulud;
- erinevad selleteemalised artiklid ja kogumikud.

Uurimismeetodiks on kvalitatiivne analüüs, mis väljendub selles, et töö ei põhine mitte arvandmetel, vaid suusõnalistel kirjeldustel. Kogutud andmed on hinnangulised ning töö on subjektiivne vaatenurk.

2.2. TÜÜPILINE MULK

Järgnevalt toon välja mulkide stereotüüpsed jooned, mis on erinevates allikates nimetamist leidnud. Esmalt käsitlen mulkide välimust, seejärel võtan vaatluse alla mulkidele omistatud negatiivsed ja positiivsed jooned, nagu uhkus, rikkus, rumalus, jonnakus, tarkus ja nutikus.

2.2.1. Mulgi mees kannab musta kuube

Mulgi võime ära tunda omapärase rõivastuse kaudu: mulki kujutatakse tüüpiliselt mustas kuues kübaraga mehena.

Musta kuube ja mulgi välimust on kirjeldanud August Kitzberg oma teoses “Ühe vana „tuuletallaja“ noorpõlve mälestused“:

Kuid sulle, sa Abja (Halliste) must vammus, millele abjakad õiges eesti uhkuses truud olid, sulle tahaksin kiituselaulu laulda. [...] oma löike ja moe poolest löid sa kõik eesti vammused üle, sa tegid inimese keha sihvakaks ja saledaks! (Kitzberg 1973: 113)

Folklorist M.-A. Remmeli (2003) arvates ei ole mulkide välimust otseselt pilkealuseks peetud, kuigi mõningaid tunnuslikke jooni on nende välimuse kohta siiski esile toodud, näiteks naljandites on mulke tihtipeale paksudena kujutatud („vana paks suure ihuga, suure kõtuga mulk“). M.-A. Remmeli arvates on ilmselt tegemist vaid rikkuse kaasnähuga.

Viljandimaal sündinud kunstniku ja õpetaja Ants Murakini (Murakin1936: 38) sõnul näeb tüüpiline mulk välja selline: „Pea püsti, käed selja taga koos (ei kunagi taskuis), jalad pisut harkis ja silmavaade üleolevalt ja uurivalt vidukil⁴“. Mulgimaalt pärit kirjandusteadlane E. Nirk on mulgi tüüpkuju iseloomustanud teoses „Siin maa peal“:

Tolleks ajaks, millest siin jutt, oli onu Aleksist saanud turd⁵, laia punetava näo ja raske astumisega mulgi pärisperemehe tüüpkuju, kelles esimesel pilgul vaevalt oleks osatud ära tunda suurtoa seinal rippuva fotosuurenduse lihtsameelset uhkeldavat noorsõdurit. (Nirk 1993: 252)

Tabavalt on mulgi olekut ja välimust iseloomustatud ka laulus „Mulgimaa“:

Mulk on rikas, mulk on paks,

Mulk on tähtis mees.

Ei tal iial puudu vats⁶

ja kullast kett seal ees. (Järvemetsa laulik 2006)

Järgnevalt olgu toodud üks tabav mulkide välimust iseloomustav eesti rahvanali:

Mulgid Tallinnamaal

Kui mõnekümne aasta eest mulgid Tallinnamaale tulivad, tahtsivad nad iga pidi sedasama moodi olla nagu Tallinnamaa inimesed, et keegi neist aru ei saaks. Mulgi nime kartsivad nad nagu kolli.

4 Vidukil – kissis, pilukil (ÕS 2006)

5 Turd – priske, turske (ÕS 2006)

6 Vats – kõht (ÕS 2006)

Esiteks kiitsivad vanad mulgid, et mulgi nimi tähendab sedasama, mis mõisnikkude „von“. Tallinnamaa inimesed ei pannud seda mulgi „vonni“ aga sugugi tähele; nad ütlesivad ikka mulk ja mulk ja vana must mulk. Mulgid aru pidama, kudas see võimalik on, et neid igal pool ära tuntakse. „Mine kas teise kihelkonda, ikka üteldakse: näe va mulk! Aga vaat, kust meid ära tuntakse: meie mustast ise moodi kuuest!“

Mulgid kaotanud mulgi kuued ära ja teinud enestele niisamasugused kuued nagu Tallinnamaa meestel. Ütelnud ise: „Noh, tundku Tallinnamaa mehed meid nüüd veel ära!“

Mulk künnud väljal suure maantee ääres. Viina voor läinud mööda. Üks hüüdnud: „Vaadake seda mulki, kudas ta künnab.“

Mulk jäenud mõtlema: kudas ta ometi ära tundis, et ma mulk olen? Viimaks saanud mulk aru kätte: Tallinnamaa mehed künnavad, sahkvarde otsas kolgid⁷, aga mulkidel kolkisid ei ole. Vaat, sealt tunti ära!

Mulgid teinud kohe sahkvardele kolgid otsa. Noh tuntagu nüüd!

Mulk vedanud kruusi. Kruusi augul küsinud teine mees teiselt: „Kust see mulk piaks olema?“

Mulk kuulanud. Kuule neid mehi, jälle tundsid ära! Mis märk mull küll on, et jälle aru saivad?

Hakanud hoolega järele vaatama. Vaat: hobusel pole sedelkat.

Mulk pannud ennast viksisti riidesse, läinud laupäeva õhtu koolimajasse jutlusele.

Mulgi selja taga ütelnud üks tasase äälega: „Kust see mulk piaks olema? Pastla paelad põlvini siotud!“

Mulk ehmatanud ära, et juba olen jälle ära tuntud.

Mulk silmanud teiste pastleid; kõigil paelad madalas.

Mulk mõtlema: Aa, nüüd ma enam pastle paelu nii kõrgesse ei sio, et mind paehest ära tuntakse. Igal pool, kuhu lähed, hüütakse ikka: mulk ja mulk!

Mulk läinud veskele. Pannud ennast Tallinnamaa mehe moodi riidesse, hobusele setelka selga. Vaadanud veel korra pastle paelad üle, et: nüüd ei pia mind keegi ära tundma.

Tee ääres niitnud mõisa teomehed heina.

Mulk ütelnud: „Tere homikut! Jäksu tööle!“

Teomes kohe vasta: „Kuule mulk, kust sa oled?“

Mulk pidanud hobuse kinni ja küsinud teomehe käest: „Ütle ometigi, kust sa tunned, et ma mulk olen?“

7 Kolk – töö- või veoriista osa (ÕS 2006)

Teomees vasta: „Sinu jutt teeb sind mulgiks. Meie ütleme: „Jõudu tööle!“
Sina ütled: „Jäksu tööle!““

Mulk ütelnud: „Pagana pihta! Siin Tallinnamaal mulgi nimest lahti ei saagi! Kui su moodid sind mulgi nimest peastavad, siis su jutt sind ikka mulgiks teeb!“ (Eisen 2002: 81)

2.2.2. Mulk on ihne

Ühed enam levinud stereotüüpsed jooned mulkide puhul on ihnsus ja kadetus. On ju teada-tuntud väljend „Mulk ei viska kirbunahkagi minema“.

Rahvaluuleteadlane Arvo Krikmann (2006) on refereerinud keeleteadlast Victor Raskinit, kelle kohaselt on vanemates eesti naljandites domineerinud kaks kitsiduse võrdkuju juudid ja mulgid. Heaks näiteks on M.-A. R Emmeli (2003) töös esitatud kirjeldus rikka mulgi ihnusest:

Peale sõja ma käisin Viljandis rattaga. Kumm läks katki, kõht oli nii tühi. Mõtlesin, et küsin kuskilt tüki leiba. Nägin, suur talu on, perenaine tuli vastu. Ütles, et meil ei ole leiba, me pole kellelegi and. Siis läksin väiksesse majja, kus palju lapsi oli. Seal anti süüa. Kui sa ütled, et oled vägev ja rikas ja midagi on sul juhtunud, siis ütles, et aitavad, aga muidu küll ei aita. Mulgil, tal küüned oma poole, pole lahked ja lahedad.

Kinnitamaks mulkide ihnsust, olgu siinkohal toodud näide ka E. Nirgi teose “Siin maa peal“ 2. osast:

Teatava sihilikkusega jäin ma instituudi rahvale võlgu muidu enesestmõistetavaks peetava banketi ja küllap teenisin sellega kolleegide hulgas koone-ri maine – et ta ju päritolult mulk, mis sealt lootagi. (Nirk 1995: 198)

Kadetus ja ihnsus on ainet pakkunud ka rahvanaljadele:

Mulgi kala püüdmine

Mulk püüdnud Viljandi järvel kala. Saanud ühe kala kätte.

Visanud õnge uuesti sisse. Kala tõmmanud õnge nõõri katki.

Mulk kiruma: „Pagana pihta! Panin alles uue nõõri! Või tema tohtis seda katki tõmmata! Küll ma talle selle eest näitan!“

Mulk kohe õnge varrega järve veele pihta andma. Tahtnud kala seda vist karistada. (Eisen 2002: 67)

Võla maksmine

Võrulane palunud mulgi käest raha võlgu. Mulk küsima: „Aga millal sa ära maksad?“

Võrulane vasta: „Poole siis, kui ära suren ja poole siis, kui üles tõusen!“
(Eisen 2002: 75)

Vanasõna „Mulk hoiab hobust rohkem kui naist“ (Vanasõnaraamat 1984: 556, Hel 6888) näitab, kui väga hindab mulk maist vara, kohati isegi rohkem kui oma pereliikmeid.

2.2.3. Mulk on uhke ja üleolev

Mulkide stereotüüpseks iseloomujooneks võib pidada uhkust. Võrreldes teiste eesti hõimudega on rikkust ja sellega kaasnevat uhkust omistatud just mulkidele (Remmel 2003).

Uhkust võib aga mõista kahes tähenduses. Ühest küljest on uhkus positiivne iseloomujoon, mis on võrreldav iseteadvuse ning auga. Etnoloogikultuuriloolase Heiki Pärdi (2000) sõnul näevad mulgid oma iseloomu põhilaadi sellistes omadustes nagu au, uhkus ja jonn. Samal seisukohal on ka rahvaluuleteadlane Oskar Loorits, kelle arvates pärimulgid ei olegi nii upsakad, nagu seda nende kohta arvatud on:

Mulgi tõeline uhkus ja iseteadvus on oma algselt olemuselt positiivne tung, mis kihutab meid kõrgemate varade ja väärtuste loomise poole, kuid mis kohustab meid ka nõudlikumaks nii teiste kui eneste ja kogu elu vastu. Just selles normatiivses väljendubki mulgi vaimsuse päätunus, mis eraldab „uhket“ mulki ilutsevast setust, seiklevast saarlasest, mediteerivast virulasest ja teistest. (Loorits 1936: 17)

Teisest küljest võib uhkust samastada upsakuse ja üleolevusega. See väljendub hästi E. Nirgi teoses „Siin maa peal“:

Nii imelik kui see ka pole: lahtisel peal ja vaimuannetel kah oma konks küljes. Poisike harjub kooliklassis teiste hulgas esimene olema, alati kiitust ja häid numbreid saama, ja hakkabki nõnda endast ülemäära arvama. Ühtaegu teistesse ülalt alla suhtuma, oma taibukuse pärast ennast ei tea mis imeasjaks pidama. Sest temas ei ole niisugust loomupärast tagasihoidlikkust ega arusaamist, et kelkimine-suurustamine on häbiasi ja teeb sind teiste silmis kehksiks. Miks peavad niisugused kõige halvemat liiki uba-mulgi jooned just temasuguse oiuka poisi juures nõnda silmatorkavalt esile tulema? (Nirk 1993: 221)

Selle kohta, kuidas mulgid ennast teistest eestlastest paremaks peavad, võib näite tuua E. Vilde jutustusest „Vigased pruudid“:

Ja ammusest ajast oli tema kindel nõu olnud, tütardele Viljandimaal mehed muretseda, sest ta ise oli mulk, kes viieteistkümnne aasta eest Lääne-maale asunud, ja armastus endise kodupaiga ning liialdatud lugupida-

mine sealsete inimeste vastu oli algusest saadik tema nõrkus olnud. Oma suures mulgiuhkuses ei pidanud ta teisi eestlasi ei Läänes ega Harjus, ei Virus ega Järvas üldse täiteks meesteks. (Vilde 1997: 30)

Mulkide üleolevat suhtumist on kirjeldatud ka A. Kitzbergi raamatus „Ühe vana „tuuletallaja“ noorpõlve mälestused“:

Mina, mina ja jälle mina olen Abjast, mujal kui Abjas ei olegi eestlasi, mis on kes teab mõned orjaaegsed jätised - Abjas üksi on tarkust, raha, vara, hobuseid - mehi! (Kitzberg 1973: 112)

Mulkide üleolevusele annab kinnitust ka eesti vanasõna „Mulk on kõrge, mulk on rumal“ (Vanasõnaraamat 1984: 556, Kad 6889).

2.2.4. Mulk on rumal

Nagu eelmisest vanasõnast selgub, on mulke iseloomustava joonena sageli mainitud rumalust. See on andnud ainet rahvanaljadele:

Ei ole veel löokest kuulda

Korra tulnud mulk nurmelt koju, suur rebasenahka müts peas ja külimise matt odradega kaenlas.

Teine tulnud vastu, hakanud küsima: „Kas külimine lõpetatud?“

Mulk vasta: „Meie nüüd lõpetaks! Nädali pärast on Jaanipäev, aga ei ole veel löokestki kuulnud!“

Teine jälle: „Mis juttu sa ajad? Löoke on kolm kuud laulnud ja laulab praegugi!“

Mulk vasta: „Mis sa luiskad! Kus siis minu kõrvad on?“

Teine kohe: „Sinu kõrvad on mütsis!“

Seda üteldes tõstnud mees mulgi mütsi ääre üles.

Mulk kohe ütleva: „Kae nüüd, löoke laulab tõesti. Oleks sui mööda läinud, ma poleks teadnudki!“ (Eisen 2003:1119)

Nael pudru

Mulk läinud talusse süüa otsima. Näinud: perenaine tampinud kartuhvli pudru.

Mulk perenaist paluma: „Andke mulle ka nael pudru!“

„Kudas ma seda pudru mõõtma hakkam!“ mõelnud perenaine. Tõstnud suure kausi täis, pannud lauale.

Mulk söönud kausi täie puha ära. Ütelnud ise ülesse tõustes: „Küll saab aga naelast kartuhvli pudrust õieti süüa!“ (Eisen 2003: 398)

Põle

Mulk küsib harjakalt piibu peale tuld.

Harjakas vasta: „Põle!“

Mulk iseeneses imestlema: „Tohoo hullu! Küsin ta käest piibu peale tuld ja ta käsib mind põleda! Eks katsugu ise, kui hea on põleda!“ (Eisen 2002: 63)

Kui ma nooremaks saan

Mulk saanud Tartlase käest sugeda.

Naaber küsinud: „Mis sa talle peksu peale ütlesid?“

Mulk vasta: „Ma võtsin labakinda käest ja ütlesin kindasse: kui ma nooremaks saan, küll ma siis selle keretäie sulle tagasi annan!“ (Eisen 2002: 81)

Ei ole siin ühtegi versta

Tartlased läinud linavoriga Pärnu. Mulgid tulnud sealt tagasi. Juhtunud Kikepera soo peal vastastikku kokku.

„Kui mitu versta⁸, siit Pärnu on?“ küsinud minejad tulejatelt.

„Ei siin ole ühtegi versta, verstad on maanteel!“ vastanud mulgid. (Eisen 2002: 89)

Naljandites on tõgatud mulkide pikatoimelisust, rumalust, mõnikord isegi juhmust. Peale naljandite ilmneb mulkide pikatoimelisus ka E. Nirgi teoses „Siin maa peal“:

Aga samal ajal pean tunnistama, et Kingu Ants Ruubel oli tolle põlvkonna mulgi päristalunike hulgas oma hoiaku ning töekspidamistega üsnagi tavapärase. Või teisisõnu üteldes suurel määral tüüpkuju, kelle arusaamad ning mõtteviis üksjagu tardunud. Ma vist ei tee talle ülekohtu, kui sedastan Kingu vanaisa teatavat mõistuse paindumatust ja siseilma üheülbalisust. (Nirk 1995: 180)

2.2.5. Mulk on jonnakas

Mitmes allikas on mulke nimetatud jonnakateks. Mõnel juhul võib jonnakus tunduda negatiivse iseloomujoonena, eriti kui on tegemist tüütava ja segava jonniga. Samas kui inimesel on tahet oma tegemisi iga hinna eest lõpule viia ja mitte alla anda, võib jonnakust pidada visaduse sünonüümiks. „Eestlane on visa hingega inimesetükk ülepea ja mulk muidugi veel vaata et topelt kõvem“ (Nirk 1995: 251).

“Mulkide almanaki” toimetaja L. Kahkra (Kahkra 1936: 32) on oma ar-

8 Verst – endisaegne pikkusmõõt, u 1 km (ÕS 2006)

tiklis „Au, uhkus ja jonn...” puudutanud põgusalt ka mulkide jonnakuse teemat. Tema sõnul sobib mulkide iseloomuga eriti hästi kokku selliste probleemide lahendamine, mille kohta teised on juba ammu ütelnud „võimatu“ – mulkide jonnakus ei luba neil üheski olukorras alla vanduda.

2.2.6. Mulk on nutikas ja tark

Kuigi mulkide puhul on ühe stereotüüpse joonena nähtud rumalust, on neid peetud ka tarkadeks ja nutikateks. Näiteks L. Koidula on teoses „Säärane mulk“ kujutanud noort mulki Männiku Märti taibuka poisina. Autor on mustakuuemeestest loonud pildi kui väga hariduslembelistest inimestest. Seda iseloomustavad hästi teose ühe tegelase, Mäeotsa Peeteri sõnad:

Kes mind käskis oma Maie kooli panna? See on ka jälle mõni mulgist väljaarvatud haru, et naised peavad lugema ja kirjutama õppima. (Koidula 2002: 17)

Märt ütleb enda kohta kiitlevalt:

Nad võivad uhked olla meie peale, sest kuskil ei sünni nimetamisväärt tegu meie maal, kus mitte mulgi pea või käsi töös ei ole. [...] Miks on mulgil rohkem jõudu? Sest et tal rohkem pead on! Ja kust tuleb tal ärksam meel? Usinamast kooliskäimisest. (Koidula 2002: 36)

Ilmekalt kirjeldab mulkide tarkust Juhan Kunder teoses „Mulgi mõistus ja Tartlase tarkus“:

Mäe Margus ei salli Mulgi mõistust! Mis iseäranis mõistus sell mulgi siis on? Kus koolis tema on käinud?! See on õige: Meie oleme jõukamad kui Tartlased, aga üksi ta selle läbi, et hoolas linaharimine ja karjakasvatamine meid aidanud on, ja sellel meie päevil oma rahakopikakene taskus on, ega see ju ometi ka tõsine sulane ei taha olla. (Kunder 1914: 14)

2.2.7. Mulk on rikas

Stereotüüpne arvamus mulkide rikkusest on ilmselt seotud nende inimesusega. Samas võib mulkide rikkust ja nutikust ka vooruseks pidada. H. Pärdi (2000: 15) järgi on mulk „rikas, iseteadlik, uhke, sageli isegi upsakas, üleolev ja kitsi individualist, kuid ettevõtlik ja nupukas majandusmees”. Majanduslikult on nad väga edukad olnud seetõttu, et nad on oskuslikult kasvatanud lina (Remmel 2003). Just nimelt majandusliku edukuse pärast on mustakuuemehi aga kadestatud (Pärdi 2000). Kuna mulgid ostsid enesele talusid ka teistes maakondades, teravnesid suhted nende maakondade elanike vahel veelgi, eriti sellepärast, et tulija oli rikkam (Remmel 2003).

Nendel ainetel on Lydia Koidula kirjutanud näidendi „Säärane mulk“. See teos räägib probleemidest rikkaste mulkide ning vaeste taluelanike vahel, talude päriseksostmisest ning hariduse vajalikkusest. Näidend lähtub sellest, et üks rikas mulk ostis endale Peeter Pindi renditalu. Pärast seda hakkas Peeter kõiki mulke vihkama ning ei lubanud oma tüdruku naabertalu rentnikule, mulgi päritolu Männiku Märdile naiseks. Siis aga sattus Peeter oma rumaluse ja harimatuse tõttu hätta, millest Märt mehe tänu oma tarkusele ja oskuslikkusele suutis välja aidata. See muutis Peetri arvamust mulkide kohta ning lugu lõppes nii, et kõik said õnnelikuks.

Mulkide rikkus tuleb jutuks ka E. Nirgi teoses „Siin maa peal“:

Kas selles peatükis turuhindadest ja rahakurssidest ülepea ei räägitudki? Jah, nõnda imelik kui see võikski paista, aga ei räägitud tõepoolest. Ju see siis ka midagi tähendab, kui ubamulkidelgi rahaasjad korraks meelest lähevad. (Nirk 1993: 114)

Ka Juhan Kunderi teoses „Mulgi mõistus ja Tartlase tarkus“ on tartlasi imestama pannud mulkide rikkus:

Mulkidega, kes kõik hulgused ja tülitegijad on! Ta küsi järele, kus need hobuse vargad, uhked poisid ja toredad tüdrukud on – ikka ja jälle Mulgi maal. Kas on veel nurka meie maal, kuhu Viljandi mees, see neetud Mulk, oma nina poleks sisse pistnud ja ära ostnud?! Mina sest aru ei saa, kust need Mulgid ka selle raha välja võtavad. (Kunder 1914: 7)

3. ARUTELU

Ühiskonnas levivad eelarvamused ja stereotüübid võivad olla nii positiivsed kui ka negatiivsed. Kuigi stereotüübid on liialdatud, peegeldavad nad mingil määral siiski ajaloolist reaalsust, kuna nad ei ole tekkinud tühjalt kohalt. Siinses töös on mulkide positiivsete stereotüüpidega välja toodud rikkus ja tarkus, kuid osa mulkidele omastest stereotüüpsetest iseloomujoontest on ka negatiivsed, nagu uhkus, kadedus ja rumalus.

Varasemal ajal tõgati mulke nende rikkuse, uhkuse ja ihnsuse poolest. Need stereotüübid on küll säilinud, kuid nende põhjal ei saa väliselt küll ühtegi mulki teistest inimestest eristada. Eri allikad viitavad sellele, et 19. sajandi lõpul oli mulk sageli ka kaugelt ära tuntav, kuna kandis musta kuube ja kaabut ning paistis teiste hulgast välja oma uhkeldava ja silmapaistva käitumisega. Tänapäeval aga ei ole ühist n-ö välist tunnust, mille põhjal saaks mulke teistest eestlastest eristada. Mulgi Kultuuri Instituudi endise juhataja

Alli Laande (vt lisa 2) sõnul tunneks mulgi hästi ära temale iseloomuliku mulgi murde järgi, kuid tänapäeval oskavad seda vaid vähesed ja needki ei julge seda igal pool kasutada. Mulgi murret räägivad enamasti vanemad inimesed ning tavaliselt üksnes omavahel.

Mõned töös käsitlust leidnud stereotüüpidest on vastandlikud. Sellisteks on näiteks rumalus ja tarkus. Ühest küljest on mustakuuemehi tõgatud nende juhmuse pärast – naljanditest ja mõningatest kirjandusteostestki tuleb välja, et teatud olukorras suudavad mulgid väga pikaldased ja taipamatud olla. Teisalt on neid peetud väga nupukateks inimesteks. Oma mõtlemisoskust ning nutikust on mulgid suutnud hästi ära kasutada, nad on selle abil ennast ka majanduslikult kindlustanud.

Mulkide nutikus viib järgmise stereotüübini, milleks on rikkus. Rikkuse stereotüübiga on väga tugevalt seotud teine mulkidele omane joon – ihsnus. Mingil määral on mulkide rikastumise aluseks kindlasti kokkuhoidlikkus ning ihsnus, nimelt peavad nad väga lugu maisest varast ning ei kipu seda hea meelega teistega jagama. Samas on mulke heale järjele aidanud ka nupukas majanduslik mõtlemine, tänu millele nad on suutnud edukalt lina kasvatada ning selle arvelt endale rikkust koguda.

Psühholoog Hille Krusberg (vt lisa 1) on kokkuvõtlikult öelnud, et kõige lihtsam stereotüüpne väljend mulkide iseloomustamiseks on „*Mulk on mulk*“. Kui aga ollakse mulgi peale pahane, võidakse stereotüüpselt öelda „*Mulgil mulgi viga*.“ Kui aga tahetakse midagi tõestada või õigustada, saab lausuda: „*Säärane on mulgi tava*.“

Kuigi üldiselt muutuvad stereotüübid kiiresti (Veere 2001), ei saa seda ütelda mulkide stereotüüpide kohta: mitmed mulkidele iseloomulikud stereotüübid on püsinud sajanditagusest ajast suhteliselt muutumatuks. Stereotüüpide ajaloolise päritolu kohta arvab sama ka Alli Laande (vt lisa 2).

Rahvastikuteadlase Kalev Katuse (1997) sõnul on rahvusliku identiteedi põhimõte väga ühemõtteline. Näiteks eestlus, mis on ainuomane vaid eestlastele, eristab meid teistest rahvastest. Samamoodi võib arutleda ka mulkide üle – nendele iseloomulikud stereotüüpsed jooned eristavad neid mingil määral teistest eestlastest, kuigi tänapäeval need jooned väga selgelt esile ei kerki. Siiski võib igauks, kes end mulgiks peab, tajuda iseendas just neile omaseid tunnuseid.

Mulke on nende majandusliku edukuse pärast kadestatud, samas on neid ka inimlike omaduste pärast narritud. Üsna selge ettekujutus mulkidest on aga nii mulkidel endil kui ka mitte-mulkidel, kes teavad või arvavad end teadvat, milline on või peaks olema just õige mulk (Pärdi 2000).

Ühest küljest on hea, et on välja kujunenud selge ettekujutus mulkidest kui ühest Eesti piirkondlikust grupist. See aitab säilitada rahvusliku identiteeti. Teisest küljest takistab stereotüüpne mõtlemine isiksuse nägemist suures grupis. Mulkidele on läbi aegade omistatud erinevaid stereotüüpe – nii positiivseid kui ka negatiivseid. Mulkide kohta käibel olevatest stereotüüpidest lähtuvaid hoiakuid aga ei tohiks rakendada üksikisikule, kuna stereotüübid võivad pidada paika grupi, aga mitte indiviidi kohta.

KOKKUVÕTE

Stereotüübid on uskumused, et ühe kultuuri liikmeid iseloomustavad teatud kindlad isiksuseomadused.

Käesoleva töö uurimisobjektiks oli Lõuna-Viljandimaa ja Valgamaa loodeosa rahvas – mulgid. Mulkide kommete, iseloomu ja käitumise kohta on käibel erinevaid arvamusi ja hoiakuid. Nende stereotüüpsete joonte väljaotsimine ja nende struktureeritult koondamine oligi käesoleva töö eesmärgiks.

Keskendusin mulkide kohta käivatele stereotüüpidele, püüdes uurimisallikatest saadud materjali põhjal välja tuua erinevaid mulkidele omistatud jooni. Uurimismeetodiks oli kvalitatiivne analüüs: töö põhines suulistel kirjeldustel ning kogutud andmed olid hinnangulised.

Uurimise tulemusel leidsin, et mulkide positiivseteks stereotüüpideks on nutikus, tarkus ja rikkus. Osa mulkidele omastest stereotüüpidest on aga negatiivsed, nagu ihnsus, uhkus, üleolevus, jonnakus ja rumalus. Mõned stereotüübid on ka vastandlikud, näiteks rumalus ja tarkus. Vastandlikud stereotüübid võivad olla tekkinud erinevatest olukordadest, kus ühel juhul on välja tulnud just mulkide kavalus ja nutikus, kuid teisel juhul nende taipamatus. Samas on võimalik, et rumaluse stereotüüp on tarkuse kõrvale tekkinud hoopis naabrite kadeduse tõttu.

Kuigi tänapäeval mulkidele iseloomulikud stereotüüpsed jooned väga üksüheselt esile ei tule, eristuvad mulgid nende alusel teatud määral ikkagi teistest eestlastest. Selge ettekujutus mulkidest kui ühest Eesti piirkondlikust grupist on ühest küljest positiivne nähtus, seda eriti rahvusliku identiteedi säilimise seisukohalt. Teisalt ei saa stereotüüpidest lähtuvaid hoiakuid rakendada üksikisiku suhtes, sest stereotüübid võivad paika pidada grupi, mitte aga indiviidi kohta.

KIRJANDUS

- Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006.
<http://www.eki.ee/dict/qs2006> (02.03.2008)
- Eisen, M. J. (2002). Eesti nalja / XHTML: Saamuel Vesik ; tekstivastus: Tuul, Meel ja Pihel Sarv. Tartu : EKM FO. <http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/vanad/eisen/eestinalja> (24.03.2007)
- Encarta Encyclopedia. 1999. Document No. X03-69631
- Hess, B. B., Markson, E. W., Stein, P. J. 2000. Sotsioloogia. Tallinn: Külüm Järvemetsa laulik. 2006. Järvemetsa laagri koduleht http://www.jarvemetsa.org/files/2006_Laulik.pdf (20.03.2007)
- Kahkra, L. 1936. Au, uhkus ja jonn... *Mulkide almanak* Tallinn: Mulkide Selts Tallinnas
- Kitzberg, A. 1973. Ühe vana „tuuletallaja” noorpõlve mälestused. Loomingu Raamatukogu, nr 41-44. Tallinn: Perioodika
- Koidula, L. 2002. Säärane mulk ehk sada vakka tangusoola. Tallinn: Mixi Kirjastus
- Krikmann, A. 2000. Sisesevaateid folkloori lühivormidesse III. Ütluste semantikast. Kättesaadav Eesti Kirjandusmuuseumi kodulehelt: <http://haldjas.folklore.ee/~kriku/RETSEM/retsem2.htm>. (19.03.2007)
- Krikmann, A. 2006. V. Raskin, Semantic Mechanisms of Humor (konsept). Kättesaadav Eesti Kirjandusmuuseumi kodulehelt: http://haldjas.folklore.ee/~kriku/HUUMOR/Nlj_raskin.pdf (24.03.2007)
- Kuhlbars, F. 1922. Friedrich Kuhlbari (Villi Andi) uurimised: aja ning haridusloolisel väljal. Viljandi: Valgus
- Laineste, L. 2004. Tegelased eesti etnilises huumoris: magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool
- Loorits, O. 1936. Kiidusõnad Karksile. *Mulkide almanak*. Toim. L. Kahkra, Tallinn: Mulkide Selts Tallinnas, lk 16-17
- Murakin, A. 1936. „Paksem veri“. Võrdlusi kahe hõimurahva „mulkidest“. *Mulkide almanak* Toim. L. Kahkra, Tallinn: Mulkide Selts Tallinnas
- Nirk, E. 1993. Siin maa peal, 1. osa. Tallinn: Koolibri
- Nirk, E. 1995. Siin maa peal, 2. osa. Tallinn: Koolibri
- Pärdi, H. 2000. Mulgi müüt ja mulgi identiteet. Ettekandeid I mulgi konverentsilt Tõrvas 23.10.1999. Toim. K. Gaston. Viljandi: Mulgi Kultuuri Instituut, lk 15-34
- Remmel, M.-A. 2003. Viru mees viljapulli, Harju mees aganapulli: Piirkondlike suhete kajastumisest eesti rahvapärimeses. - *Mäetagused*, nr 21, lk 141-192 <http://www.folklore.ee/tagused/nr21/remmel.pdf> (19.03.2007)

- Terracciano A, Allik J, Realo A, McCrae R. R. 2005. National Character Does Not Reflect Mean Personality Trait Levels in 49 Cultures. - *Science*, nr 310, lk 96-100
- Vanasõnaraamat. 1984. Koost. A. Hussar, A. Krikmann, I. Sarv. Tallinn: Eesti Raamat
- Veere, K. 2001. Eestlaste ja soomlaste stereotüüpide muutused 1990. aastatel. Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis. Koost. A. Valk. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, lk 112-124
- Vilde, E. 1997. Ärapõletatud peigmehed ja vigased pruudid. Tallinn: Eesti Raamat
- Võõrsõnastik 1999. Tallinn: Tea
- Vääri, E. 2000. Mulgi kultuuri edasiarendamise ja rakendamise võimalusi. Ettekandeid I mulgi konverentsilt Tõrvas 23.10.1999. Toim. K. Gaston. Viljandi: Mulgi Kultuuri Instituut, lk 9-13

LISA 1. PSÜHHOLOOG HILLE KRUSBERGI KIRJELDUS STEREOTÜÜPIDE OMISTAMISEST

Stereotüüp põhineb empiirilisel kogemusel, st järelduste tegemisel igapäevase reaalsuse põhjal.

Stereotüüp tegeleb mõnes mõttes ka mainekujundusega. Stereotüübil ei ole tegelikkusega palju pistmist, see kujuneb välja teatavat käitumist põhjustavas keskkonnas, mille puhul on suuremaks mõjutajaks selles elav ja seda keskkonda kujundav kodanik, kui see, kelle kohta stereotüüpi kujundatakse.

Maailma ei saa tundma õppida stereotüüpide kaudu, sest nende puhul on tegemist ühe inimgrupi ettekujutusega teise grupi kohta. Stereotüübid on siiski ka vajalikud: kui kohatakse indiviidi, kes kuulub mingisse teise gruppi, on käitumismall tema suhtes kohe võtta.

Stereotüüp on inimese peas olev ettekujutus teisest grupist, kuid see kujutus ei pruugi alati tõelisusele vastata. Põhjusi võib sealjuures olla mitmeid. Stereotüübid ei pruugi alati käia iga indiviidi kohta, kuid kuna eelnevalt pole olnud piisavalt aega temaga tutvumiseks, on lihtsam ta kohe mingi tüüp tunnuse järgi liigitada ning vastavalt sellele ka tema suhtes käituda (luua eelarvamusi, sildistada, tunnustada, õigustada, vabandada, süüdistada, põgeneda jms).

Omavahel tihedalt suhtlevad inimesed vahetavad ka oma teadmisi – nii viisi stereotüübid tasapisi ühtlustuvad ja saavad omaseks ka paikkonniti,

tekitades üldrahvalikke stereotüüpe. Stereotüüp on kui müüt, mis toimib tugevalt ja emotsionaalselt inimese alateadvuses. Ta ei kasuta seda küll kõikjal, aga siiski üsna tihti, enamasti juhul, kui emotsioonid on tugevad, olgu nad siis positiivsed või negatiivsed.

Kõige lihtsam kokkuvõtlik mulki iseloomustav stereotüüpne väljend on „*Mulk on mulk*“. Kui aga ollakse mulgi peale pahane, võidakse stereotüüpset öelda: „*Mulgil mulgi viga*.“ Kui aga tahetakse midagi tõestada või õigus-tada, saab lausuda: „*Säärane on mulgi tava*.“

Psühholoogiliselt on stereotüüp tõhus mõjutusvahend suhtlemisokskuse kasutamises ja muudes sarnastes olukordades.

LISA 2. INTERVJUU MULGI KULTUURI INSTITUUDI ENDISE JUHATAJA ALLI LAANDEGA (01.02.07)

1. Kes on mulk?

Mulk on sündinud ajaloolisel Mulgimaal, kui ka elu on viinud ta laia maailma, tunneb ta ikka, et kuulub mulkide sekka. Laialt levinud arusaama tõttu, mille kohaselt kogu Viljandimaa on Mulgimaa, peetakse igat Viljandimaa elavat inimest mulgiks. See arvamus on aga ekslik, sest pool Mulgimaast jääb Valgamaa piiridesse.

2. Mis teeb mulgist mulgi ja Mulgimaast Mulgimaa?

Mulgimaa on paigas keelealana ajaloolisel tasandil ja mulgist teeb mulgi see tunne, mis on inimese sees. On üks väga hea vanasõna „Mulgiss võib saija, aga mulgist inemist enäp ei saa“.

3. Mille järgi mulki ära tuntakse?

Praegusel ajal küll ainult piirkonna järgi, kust keegi on tulnud. Mind, kes kõneleb ka julgemalt mulgi keelt, tuntakse siiski ka keele järgi. Neid on tege-likult vähe, kes julgevad ka võõras keskkonnas mulgi keeles kõnelda.

4. Mis on mulgi juures positiivset, mis negatiivset?

Mulkidega on kogu aeg kaasas käinud legendid nende rikkuse ja tööokuse kohta. Seda on kirjanduses hästi välja toonud A. Kitzberg oma näidendites ning seetõttu on mulkide kuulsus päris hea: ega mulgile ei vaadata kunagi ülevalt alla, vaid suhtutakse ikka lugupidavalt. Halb on aga see, et legendide järgi peetakse mulki ka ihnsaks ja halvast mõttes kadedaks.

5. Millised on mulgi naljad?

Naljad on seotud ihnsuse ja kadedusega, sest inimene naerab ikka oma puuduste üle. Üks tore nali on vastsündinud lapse kohta:

Mulgi suuren talun ootsive kik latse sündü. Siss tulligi kätte aig, ku laits akkas sannan äält tegeme. Peremiis juuss sanna manu ja kai ka oma esiklast. Tulli siss ussest vällä ja nägu olli nalla täüs. Sulane küsümä: „Mikeperäst Sa nii rõõmused?” – „Tallu sünds ju ehtne mulgi peremiis,” kost peremiis. „Kost sa sedä aru said, et mulgi peremiis?” küsk suläne. „Noh, tal ollive mölepe kämbla rusikan,” vastas peremiis.

6. Mis on mulgi murde juures erilist, kui palju kasutatakse seda tänapäeval?

Mulgi murre on väga huvitav oma sõnaseadmise ja väljendusvõimaluste poolest. Mulgi keel on kõneldes pehme ja laulev. Praegusel ajal on seda kuulda veel mulgi vanades külades, kui kõnelevad vanemad kui 60-aastased inimesed. Mulgi murre on peaaegu kadunud. Viimastel aastatel on A. Taulvälja andnud paar plaati mulgikeelsete lauludega. Olen siiski märganud, et kirjanikud on oma tänapäevastesse teostesse võtnud üksikuid väga toredaid mulgi sõnu, et eesti keelt rikastada (nt *valla, paluku*).

7. Kas ka noored kasutavad tänapäeval mulgi murret?

Kui ei ole eraldi õppinud, siis kindlasti mitte, välja arvatud Lillis mulgi keelt õppinud noored. Kui teevad nalja, siis kasutavad ka mulgi keelt. Omavahel juttu ajades võivad vahel kogemata kõneleda mulgi keelt.

8. Kas mulgid on piirkonniti erinevad ja kas ka tänapäeval on erinevusi märgata?

Minu arust inimesed erinevad ei ole, kuid mulgi keel on paikkonniti ikka väga erinev. Ei oleks vaja vaielda niivõrd selle keele täpsete sõnade üle, vaid kokku leppida kindlad reeglid, sealjuures kirjutamise suhtes.

9. Kas mulgi omadused on säilinud?

Töökus ja tublidus on küll säilinud ja see omadus, et mulk tahab palju saavutada ja edasi pürgida. Kahjuks on palju siiski sisserännanuid, seoses Mulgimaalt küüditamisega ja õiget mulgi verd on siin väga vähe säilinud. Mulk on ka parasjagu kade ja uhke. Mulk ei taha olla kehvem kui naaber ja see tekitab kadedust. Ega võõrale väga kergesti ei läheneta ja omaks ei võeta.

10. Kas mulk on ka teiste kombeid endale kohandanud?

Mulk on küllalt alalhoidlik, kokkuhoidlik ja praktiline. Seetõttu on Mulgimaal Hallistes säilinud ka kõige arhailisemad rahvariided: must vaipseelik ja hame, rääkimata mulgi vammusest. Teiste kommete kohta ma ei oska öelda, aga ega eriti vist ei ole.

11. Mis on olnud kõige suurem rõõm seoses mulgina Mulgimaal elamisega?

Mulle meeldib väga meie loodus ja kaunid paigad. Mulle meeldivad oma küla inimesed, sest kui on ikka väga suur mure, siis meie külas võib omadele loota. See on metsakülade kokkuhoidmistunne ning on kahju, et see hakkab ära kaduma.

12. Millisena näete mulkide tulevikku?

Kuna Vene okupatsiooni ajal oli vaja võidelda eestluse allesjäämise eest, ei saanud erinevatele väikekultuuridele erilist tähelepanu pöörata. Nüüd, mil oleme vabad ja oma riigis peremehed, arvan, et mida rikkam on kultuuriruum, seda tugevam on eestlus ja riik. Erinevad kultuurid ja keeled rikastavad meie elu ja annavad erineva näo. Seda on tõestanud ka setode näide. Arvan, et mulkide identiteet tugevneb ja koostöös mitmete organisatsioonidega, nagu Mulgi Kultuuri Instituut (MKI), Mulgimaa Elu Edendamise Keskus (MEEK), Mulkide Selts, Mulgimaa omavalitsused, saab edasimineks olema märgatav nii keeles, kultuuris kui ka majanduses. Ühtegi nii suurt muutust ei saa aga taastada kümne aastaga. See on ju olnud kadunud 50 aastat. Samas saab seda kindlasti parandada kiiremini kui 50 aastaga. Mis puudutab keelt, siis selleks, et see oleks taas au sees ja ka kodudes kõneldaks mulgi keelt, peab mööduma mitu põlve.

13. Mida Teie arvate sellest, et ka Eesti president on mulk?

See on loomulikult tore, et inimene tunnistab seda, et tema esivanemad on uhkest mulgi soost, ja on uhke selle üle. Arvan, et praegu on mulgi asja tõusuks väga soodne aeg.

Ajakirja Akadeemiake artiklite järgmine tähtaeg on:

1. JUUNI 2008

Saada oma töö aadressil: SA Akadeemiake
Vaksali 21-30 Tartu 50409
ja artikli koopia e-postile:
Liina@metsaylikool.ee või Triin@metsaylikool.ee

ARTIKLILE ESITATAVAD NÕUDED:

- artikkel sisaldab autori isiklikku panust (avaldamisele ei kuulu referatiivsed tööd);
- artikkel on eestikeelne;
- artikkel on korrektselt vormistatud ja viidatud, järgides ajakirja Akadeemiake viitamisjuhendit (www.akadeemiake.ee) ning ajakirja Akadeemia viitamisüsteemi eeskujul.

ARTIKLILE PALUME LISADA:

- autori nimi, vanus, kool ja klass;
- juhendaja või õpetaja nimi ning kool või asutus;
- autori telefon, aadress ja e-post;
- teave sellest, kas artikkel (või selle aluseks olev uurimistöö) on osalenud konkurssidel ja varem avaldatud.

AKADEEMIAKEST SAAB TELLIDA KODULEHEL:

<http://www.akadeemiake.ee>

Ajakirja üks number maksab 40 krooni, õppeaastatellimus 120 krooni. Esitades aastatellimuse õppeaasta keskel, saadame tagantjärele ka juba sellel õppeaastal ilmunud nr 1 ja 2. Ajakiri poodidesse müügile ei tule.

SA Akadeemiake:

Liina Kanger, Triin Käpp, Öie-Liisi Lipmaa.

<http://www.akadeemiake.ee>

Tel. 5667 1810